

T.C.
DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

LİSELER ARASI MÜSABAKALARA KATILAN SPORCU
ÖĞRENCİLERİN SALDIRGANLIK DURUMLARININ
ARAŞTIRILMASI
(ZONGULDAK -KOZLU ÖRNEĞİ)

Coşkun KESKİN

Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Kütahya
2015

T.C.
DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

LİSELER ARASI MÜSABAKALARA KATILAN SPORCU
ÖĞRENCİLERİN SALDIRGANLIK DURUMLARININ
ARAŞTIRILMASI
(ZONGULDAK -KOZLU ÖRNEĞİ)

Coşkun KESKİN

Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışmanı

Yrd.Doç. Dr. Aydın ŞENTÜRK

Kütahya
2015

ONAY SAYFASI

Dumlupınar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü'ne: Coşkun KESKİN'in hazırladığı “Liseler Arası Müsabakalara Katılan Sporcu Öğrencilerin Saldırganlık Durumlarının Araştırılması (Zonguldak ili Kozlu ilçesi Örneği)” başlıklı Yüksek Lisans tez çalışması jürimiz tarafından Beden Eğitimi ve Spor Programında Yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

(Tarih __/__/2015)

	İmzalar
<p>Jüri Başkanı: Doç. Dr. Mehmet ACET DPÜ BESYO Öğretim Üyesi</p>	<p>.....</p>
<p>Danışman: Yrd.Doç. Dr. Aydın ŞENTÜRK DPÜ BESYO Öğretim Üyesi</p>	<p>.....</p>
<p>Üye: Prof. Dr. Arslan KALKAVAN KTÜ BESYO Öğretim Üyesi</p>	<p>.....</p>

ONAY:

Bu tez Dumlupınar Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca yukarıdaki jüri üyeleri tarafından uygun görülmüş ve Enstitü Yönetim Kurulu kararı ile kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Figen TAŞER
Sağlık Bilimleri Enstitüsü Müdürü

TEŞEKKÜR

İlk olarak tez dönemim boyunca her türlü desteği sunan, bilgi ve birikimleriyle bana yol göstererek, tez çalışmamı tamamlamam adına büyük emek veren danışmam hocam Sayın Yrd. Doç. Dr. Aydın ŞENTÜRK'e teşekkür ederim.

Gerek lisans eğitimim gerekse yüksek lisans eğitimim de her açıdan ilgi ve alakasını esirgemeyen, tez çalışmam ile ilgili her aşamada bilgi ve tecrübelerini benimle paylaşan, yoğun iş mesaisinin yanında ülke içerisindeki çalışma temposuna rağmen çalışmamın son haline gelmesinde büyük katkısı olan çok kıymetli hocam Prof. Dr. Arslan KALKAVANA' a teşekkür ederim.

Çalışmamın bu aşamaya gelmesine katkı sağlayan, alandaki çalışma ve birikimleriyle beni yönlendiren ve desteğini esirgemeyen sayın Doç. Dr. Mehmet ACET hocama da teşekkürlerimi sunarım.

Bu günlere gelmemde büyük pay sahibi olan sevgili aileme ve dostlarıma, 11 yıldır yanımda benimle yürüyen, hayatıma yön veren, hayatımın merkezinde olmasından mutluluk duyduğum Taife YAZICI' ya, teşekkür ederim.

ÖZET

Keskin, C. Liseler Arası Müsabakalara Katılan Lise Öğrencilerinin Saldırganlık Durumlarının Araştırılması (Zonguldak-Kozlu örneği). Dumlupınar Üniversitesi Sağlık Bilimleri, Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi, Kütahya 2015. Bu çalışmanın amacı okullar arası spor müsabakalarına katılan öğrencilerin saldırganlık durumlarının çeşitli boyutlarıyla ele alarak ortaya koymaktır.

Çalışmaya Kozlu'da 2013 -2014 yılları arasında okullar arası spor müsabakalarına katılan 3 liseden tesadüfi küme örnekleme yöntemine göre seçilmiş 400 sporcu katıldı. Veri toplama aracı olarak araştırmacı tarafından geliştirilen kişisel bilgi formu ve İpek İter (Kiper) tarafından geliştirilen Saldırganlık envanteri kullanıldı. Verilerin dağılımları belirlemek amacıyla ilk olarak normallik testi (Kolmogorow-Smirnov D test) yapıldı. Yapılan normallik testi sonucunda verilerin normal dağılıma sahip olduğu görüldü. Çalışmaya katılan sporcuların dağılımları ve yüzdeleri tanımlayıcı istatistik (Descriptive Statistics) ile belirlendi. Sporcuların cinsiyet, yaşadığı çevre (2 grup) ve spor yapma yılı (2 grup) değişkenlerine göre saldırganlık durumlarının karşılaştırılmasında $\alpha=0.05$ anlamlılık düzeyinde bağımsız örneklem T Testi (Independent Sample T Test) uygulandı. Aile gelir düzeyine (5 grup) göre ise saldırganlık durumlarının karşılaştırılmasında $\alpha=0.05$ anlamlılık düzeyinde Tek Yönlü Varyans Analizi (One Way Anova) uygulandı. Anlamli bulunan gruplar arası farklılıklar için ikinci seviye testi olan Tukey HSD kullanıldı.

Elde edilen bulgular sonucunda spor yapma yılı, yaşadığı çevre ve gelir düzeyine göre anlamlı farklılıklar elde edilmiştir.Spor yapma yılı ve yaşadığı çevre tüm alt boyutlarda anlamlı farklılıklar elde edilirken, aile gelir düzeyine göre sadece edilgen saldırganlık alt boyutunda anlamlı farklılık bulundu.Sonuç olarak bakıldığında 5 yıl ve üstü spor yapanların 4 yıl ve altı spor yapanlardan, ilçede yaşayanların ilde yaşayanlardan genel anlamda daha saldırgan olduğu, aile gelir düzeyine göre ise gelir arttıkça saldırganlığın arttığı bulundu.

Anahtar Kelimeler: Spor, Ergenlik, Lise, saldırganlık

ABSTRACT

Keskin, C. Investigation of Aggression Status of High School Students Who Participating The Interscholastic Sport Competitions (Zonguldak - Kozlu Example). Dumlupinar University, Institute of Health Sciences, Department of Physical Education and Sports, Master Thesis, Kütahya 2015. The aim of this study is to put forward considering the status of various aspects of aggression of students participating to interscholastic sport competitions.

The four hundred athletes who are selected according to random cluster sampling method from three high schools participating interscholastic sport competitions between 2013 -2014 years participated in the study. The personal information form and the aggression inventory were used as data collection tool. While the personal information form was developed by user, the aggression inventory was developed by İpek İlter (Kiper). Firstly, normality test (Kolmogorow- Smirnov D test) was performed to determine the distribution of the data. At the results of normality test, it was seen that data have normal distribution. The distribution and percentages of the athletes who participated in the study were determined with descriptive statistics. When compared aggression conditions according to the variables gender, living environment (two group) and doing sports year (two group) of the athletes, Independent Sample T Test was applied in significance level ($\alpha=0.05$). When compared aggression conditions according to the family income level (five group), One Way Anova was applied in significance level ($\alpha=0.05$). The second level test (Tukey HSD) was used for differences between the groups with significant.

At the result of obtained findings, the significant differences according to doing sports year, living environment and income levels were obtained. While doing sports year and living environment were presented the significant differences in all subscales, the significant difference was found only in passive aggression subscale according to family income level. As a result of, five years and older who athletes have offensive more than four years and younger who athletes. The athletes living in town have offensive more than the athletes living in province, and it was found that the aggression has increased with increasing income according to family income level.

Keywords: Sport, Adolescence, High School, aggression

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ONAY SAYFASI	iii
TEŞEKKÜR	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
GRAFİKLER DİZİNİ	xi
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Önemi	1
1.2. Araştırmanın Amacı	2
1.3. Problem Durumu	2
1.3.1. Alt Problemler.....	3
1.4. Hipotezler	4
1.5. Varsayımlar	6
1.6. Sınırlılıklar.....	6
2. GENEL BİLGİLER	7
2.1.Spor Eğitim ve Gençlik	7
2.2.Psikoloji.....	9
2.2.1.Psikolojinin Tanım.....	9
2.2.2.Spor Psikolojisi	9
2.3.Ergenlik	11
2.3.1. Ergenlik Çağları	11
2.3.1.1.İlk Ergenlik Çağı	12
2.3.1.2.Son Ergenlik Çağı	12
2.3.2.Ergenliğin Gelişimi.....	13
2.3.2.1.Ergenlikte Fiziksel (bedensel) Gelişim	13
2.3.2.2.Ergenlikte Psikolojik Gelişim	14
2.3.2.2.1. Bilişsel Gelişim	14
2.3.2.2.2.Kişilik ve Ahlak Gelişimi.....	15
2.3.3.Ergenlikte Sosyal Gelişim	16
2.3.3.1.Aile.....	16

2.3.3.2.Arkadaş Grubu	17
2.3.3.3.Okul.....	18
2.3.4.Ergenlikte Karşılaşılan Problemler	19
2.3.4.1.Şiddete Yönelme	19
2.4.Saldırganlıkta Temel Olgular	20
2.4.1.Saldırganlığın Nedenleri	21
2.4.2.Saldırganlık Türleri.....	23
2.4.2.1.Amaç Yöntemli Saldırganlık.....	23
2.4.2.2.Araçsal Saldırganlık.....	23
2.4.2.3.Emir Altındaki Saldırganlık	24
2.4.2.4.Düşmanlık İçeren Saldırganlık.....	24
2.4.2.5. Atılganlık	25
2.4.3.Saldırganlık Kuramları	25
2.4.3.1.İç GÜdü Kuramı.....	25
2.4.3.1.1.Psikanalitik kuram	26
2.4.3.1.2.Etolojik kuram	26
2.4.3.2.Biyolojik Kuram	27
2.4.3.3.Engellenme-Saldırganlık Kuramı	28
2.4.3.4.İpucu Uyarılmışlık Kuramı	29
2.4.3.5.Sosyal Öğrenme Kuramı	30
2.4.4.Saldırganlığı Etkileyen Nedenler.....	31
2.4.4.1.Aile.....	31
2.4.4.2.Okul ve Eğitim	32
2.4.4.3.Alkol ve Uyuşturucu	33
2.4.4.4.Kitle İletişim Araçları ve Medya.....	33
2.4.4.5.Kişilik.....	34
2.4.4.6.Çevresel Faktörler	35
2.4.4.6.1.Hava Kirliliği.....	35
2.4.4.6.2.Gürültü.....	35
2.4.4.6.3.Kalabalık	36
2.4.4.6.4.Sıcaklık ve Aşırı Soğukluk.....	36
2.4.4.6.5.Karanlık	36

2.4.4.6.6.Fiziki ve Coğrafi Çevre	36
2.5.Saldırganlık Spor ve Sporcu İlişkisi	37
2.6.Sporunda Saldırgan Durumların Ortaya Çıkışı	38
2.7.Alanla İlgili Yapılan Çalışmalar.....	39
2.7.1.Saldırganlıkla İlgili Yurt İçinde Yapılan Araştırmalar	39
2.7.2.Saldırganlıkla İlgili Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar.....	45
3. GEREÇ VE YÖNTEM.....	49
3.1. Araştırma Modeli	49
3.2. Evren ve Örneklem.....	49
3.2.1. Çalışma Grubu	49
3.3. Protokol	50
3.4. Veri Toplama Araçları.....	51
3.4.1. Kişisel Bilgi Formu.....	51
3.4.2. Saldırganlık Envanteri	51
3.5. İstatistik Yöntem	52
4. BULGULAR	53
4.1.Sporcuların Genel Özellikleri.....	53
4.1.1. Cinsiyete Göre Sporcuların Genel Özellikleri	53
4.1.2. Lisanslı Spor Yapma Yılına Göre Sporcuların Genel Özellikleri	53
4.1.3. Yaşadığı Çevreye Göre Sporcuların Genel Özellikleri.....	54
4.1.4. Aile Gelir Düzeyine Göre Sporcuların Genel Özellikleri.....	54
5.TARTIŞMA SONUÇ VE ÖNERİLER	67
5.1. Tartışma.....	67
5.1.1.Hipotez 1: Cinsiyete Göre Sporcuların Yıkıcı Saldırganlık Puanları	67
5.1.2.Hipotez 2: Cinsiyete Göre Sporcuların Atılgnlık Puanları	67
5.1.3.Hipotez 3: Cinsiyete Göre Sporcuların Edilgen Saldırganlık Puanları	67
5.1.4.Hipotez 4: Cinsiyete Göre Sporcuların Genel Saldırganlık Puanları	68
5.1.5.Hipotez 5: Lisanslı Spor Yapma Yılına Göre Sporcuların Yıkıcı Saldırganlık Puanları.....	68
5.1.6.Hipotez 6: Lisanslı Spor Yapma Yılına Göre Sporcuların Atılgnlık Puanları	69

5.1.7.Hipotez 7: Lisanslı Spor Yapma Yılına Göre Sporcuların Edilgen Saldırganlık Puanları.....	69
5.1.8.Hipotez 8: Lisanslı Spor Yapma Yılına Göre Sporcuların Genel Saldırganlık Puanları.....	69
5.1.9.Hipotez 9: Yaşadığı Çevreye Göre Sporcuların Yıkıcı Saldırganlık Puanları	70
5.1.10.Hipotez 10: Yaşadığı Çevreye Göre Sporcuların Atılgnlık Puanları.....	70
5.1.11.Hipotez 11: Yaşadığı Çevreye Göre Sporcuların Edilgen Saldırganlık Puanları	70
5.1.12.Hipotez 12: Yaşadığı Çevreye Göre Sporcuların Genel Saldırganlık Puanları	71
5.1.13.Hipotez 13: Aile Gelir Düzeyine Göre Sporcuların Yıkıcı Saldırganlık Puanları	71
5.1.14.Hipotez 14: Aile Gelir Düzeyine Göre Sporcuların Atılgnlık Puanları .	72
5.1.15.Hipotez 15: Aile Gelir Düzeyine Göre Sporcuların Edilgen Saldırganlık Puanları	72
5.1.16.Hipotez 16: Aile Gelir Düzeyine Göre Sporcuların Genel Saldırganlık Puanları	72
5.2. Sonuç	73
5.3. Öneriler.....	75
KAYNAKÇA	78
EKLER.....	90
Ek- 1: Bilimsel Çalışma İzni	90
Ek- 2: Yazışmalar	91
Ek-3: Veri Formu	93
Ek-4: Saldırganlık Ölçeği	95
Ek-5: Veriler	95
Ek-6: İstatistik Test Sonuçları	100

GRAFİKLER DİZİNİ

Sayfa

Grafik 4.1: Cinsiyete Göre Sporcuların Dağılımı.....	53
Grafik 4.2: Lisanslı Spor Yapma Yılına Göre Sporcuların Dağılımı	53
Grafik 4.3: Yaşadığı Çevreye Göre Sporcuların Dağılımı	54
Grafik 4.4: Aile Gelir Düzeyine Göre Sporcuların Dağılımı.....	54
Grafik 4.5: Cinsiyete Göre Sporcuların Yıkıcı Saldırganlık Puanları	55
Grafik 4.6: Cinsiyete Göre Sporcuların Atılmanlık Puanları.....	56
Grafik 4.7: Cinsiyete Göre Sporcuların Edilgen Saldırganlık Puanları.....	56
Grafik 4.8: Cinsiyete Göre Sporcuların Genel Saldırganlık Puanları.....	57
Grafik 4.9: Spor Yapma Yılına Göre Sporcuların Yıkıcı Saldırganlık Puanları	58
Grafik 4.10: Spor Yapma Yılına Göre Sporcuların Atılmanlık Puanları	58
Grafik 4.11: Spor Yapma Yılına Göre Sporcuların Edilgen Saldırganlık Puanları..	59
Grafik 4.12: Spor Yapma Yılına Göre Sporcuların Genel Saldırganlık Puanları.....	60
Grafik 4.13: Yaşadığı Çevreye Göre Sporcuların Yıkıcı Saldırganlık Puanları.....	61
Grafik 4.14: Yaşadığı Çevreye Göre Sporcuların Atılmanlık Puanları	61
Grafik 4.15: Yaşadığı Çevreye Göre Sporcuların Edilgen Saldırganlık Puanları	62
Grafik 4.16: Yaşadığı Çevreye Göre Sporcuların Genel Saldırganlık Puanları	63
Grafik 4.17: Aile Gelir Düzeyine Göre Sporcuların Yıkıcı Saldırganlık Puanları...	64
Grafik 4.18: Aile Gelir Düzeyine Göre Sporcuların Atılmanlık Puanları	64
Grafik 4.19: Aile Gelir Düzeyine Göre Sporcuların Edilgen Saldırganlık Puanları	65
Grafik 4.20: Aile Gelir Düzeyine Göre Sporcuların Genel Saldırganlık Puanları ...	66

1. GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Önemi

Spor; insanların ruh sağlığını geliştirmede, kişiliğin oluşumunda ve karakteristik niteliklerinin gelişmesine katkı sağlamak bilgi ve beceri terimlerini zenginleştirerek bireyin çevresine uyumunu kolaylaştıran bir olgudur. Toplumun kendi arasında ve uluslar arasındaki dayanışma, kaynaşma ve barışı sağlama adına önemli bir etkidir. Bireyin yaşantısındaki zorluklar karşısında mücadele etme gücünü ve azmini arttıran en önemli etkenlerden biridir. Bu özelliklerinden dolayı spor çağımızda çok yönlü olarak faydalı faaliyetler olmasının yanında başarıya arzusu, kazanma isteği ve takdir edilme duygularına ulaşma adına kişinin bir takım olumsuz yönelmelere de başvurmasına neden olabilir.

Sporla bağdaştırılamayan olaylar olarak kabul edilse de saldırganlık ve şiddet olaylarına spor alanlarında rastlamak mümkündür. Spor müsabakalarına katılan sporcuların yanında seyirciler arasında da saldırganlık içeren davranışlar görülmekte, bu tavır ve davranışların kendi bakış açılarına göre belli temellere oturtularak haklı bir davranış olarak görmektedirler. Ayrıca sporda saldırganlık sportif müsabaka ve yarışma anında temel öğelerden olan sporcu, antrenör, seyirci ve yönetici öğelerinden her hangi birinin veya bir kaçının psikolojik, biyolojik ve sosyal olgulardan etkilenecek belirlenmiş kurallar dışına çıkarak hedefe ulaşma adına gerçekleştirdiği eylemler olarak görülebilir.

Sporcu bu temel öğelerden en göz önünde olan kişi olduğu için üzerindeki baskı ve ağırlık diğer öğelere göre çok daha fazladır bu baskı ve ağırlığın altında ezilmemek için sporcu kazanma adına kural dışı hareket veya saldırganlığa yönelebilir. İşte bu olumsuz davranışların önüne geçme adına sporla uğraşmaya başlayan ergen ve gençlere eğitim dönemlerinde spor ahlakı ve kurallarını benimsetmeli, sporun sadece kazanmak değil aynı zamanda iyi etkileşim ve kaynaşmaların olduğu bir olgu olarak görmelerini sağlamalıyız. Geleceğimizin teminatı olan gençleri eğitim öğretim hayatlarında bu bilinçle yetiştirmeliyiz. Çünkü herhangi bir spor karşılaşmasında, yarışmasında ve müsabakasında sergilemiş oldukları olumsuz tutum ve davranışları veya saldırganlıkları hayatlarının gelecek

dönemlerine de bir etki niteliği taşıdığı için bu ve bunu gibi çalışmalar bireyin ahlaki gelişimine katkı sağlayacaktır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı okullar arası spor müsabakalarına katılan öğrencilerin saldırganlık durumlarının çeşitli boyutlarıyla ele alarak ortaya koymaktır.

Saldırganlık sosyolojik bir olgu olarak geniş halk kitlelerini etkileyen bir problem haline gelmiştir. Temelinde ekonomik sosyal ve siyasal faktörler gibi hep çok nedeni olan saldırganlık özellikle genç ve öğrencileri yoğun olarak etkilemektedir.

Sporda saldırganlık ise yukarıda bahsedildiği gibi toplumda gittikçe yayılan genel saldırganlık davranışlarını daha da ileriye taşımaktadır. Ekonomik toplumsal ve siyasal etmenlerin yanında yarışma rekabet aşırı beklenti spor içinde çatışma ortamını sağlayan önemli nedenler olarak ortaya çıkmaktadır. Kültürel yozlaşma, ailenin ilgisizliği, yazılı ve görsel medyanın negatif etkisi, eğitim ve alt yapı eksikliği gibi faktörlerin yanında başarı için aşırı motivasyon başarı için verilen orantısız teşvikler genç sporcuları kural dışı davranışlara zorlamaktadır. Bunların yansıması olarak başarısızlığın nedenleri olarak daha az çalışmak, rakiplerinin başarısını takdir etmek gerekir. Sporcu bir başarısızlık durumunda kendi yetersizliğini, rakip sporcuların başarısını takdir etmek değil, başarısızlığın nedenini hakeme, rakip sporcunun kural dışı davranışına veya rakip camiaya bağlamaktadır. Başarısızlığın nedeni olarak kendince uğradığını düşündüğü haksızlığı gidermek için saldırgan davranışlara yöneldikleri düşünülebilir.

Okul çağında olan sporcu öğrencilerin saldırganlık düzeylerinin değişkenlere bağlı olarak ortaya konması önem arz etmektedir. buradan elde edilecek verilere göre saldırganlık nedenleri incelenerek bu davranışların aşağıya çekilmesi için çözümler üretilebilecektir.

1.3. Problem Durumu

İnsan sürekli olarak bir değişim ve gelişim süreci içerisinde yaşamını sürdürür. Bu süreç içerisinde en önemli gelişim ve değişim ergenlik döneminde meydana gelir. Çünkü insanı insan yapan psikolojik, biyolojik ve sosyal değer ve

yargılar, kişilik, karakter, sosyalleşme ve buna benzer özellikler çoğunlukla bu dönem içerisinde gelişmekte, kazanılmakta ve bir ömür sürdürülen davranışlar bütünü olarak devam etmektedir

Bu dönemde spora yönelen bireyler olumlu ve olumsuz manada etkilendikleri söylenebilir. Spor eğitimin bir aracı olarak düşünüldüğünde sporcu gençlerin eğitilmesi ahlaki ve etik değerlerin öğretilmesi sporun olumlu yönde etkisini ortaya çıkarmaktadır. Olumsuz manada ise sporcu gençlerin yaşanan kötü örneklerden etkilenmekte zaman zaman sorunlarını bu yöntemlerle çözüm yoluna getirmektedirler. Spor ile uğraşan gençlerin spor ortamında sergiledikleri saldırgan davranışlar ve çeşitlerinin belirlenmesi, nedenlerinin ortaya konması sporda şiddet ve saldırganlığın önlenmesi açısından önem arz etmektedir.

Bu bakımdan sporda şiddetin kaynağını belirlemek ve önlem almak için sporcu öğrencilerin cinsiyet, spor yapma yılı, yaşadığı çevre ve aile gelir düzeyine göre saldırganlık düzeyinin benzerlik ya da farklılıkların aştırılması önem arz edebilir. Bu amaca ulaşmak içinde aşağıda belirtilen problem cümleleri sınanacaktır.

1.3.1. Alt Problemler

1. **Cinsiyete** bağlı olarak sporcu öğrencilerin **Yıkıcı Saldırganlık** puanları arasında anlamlı bir fark var mıdır?
2. **Cinsiyete** bağlı olarak sporcu öğrencilerin **Atılgnlık** puanları arasında anlamlı bir fark var mıdır?
3. **Cinsiyete** bağlı olarak sporcu öğrencilerin **Edilgen Saldırganlık** puanları arasında anlamlı bir fark var mıdır?
4. **Cinsiyete** bağlı olarak sporcu öğrencilerin **Genel Saldırganlık** puanları arasında anlamlı bir fark var mıdır?
5. **Spor Yapma Yılına** bağlı olarak sporcu öğrencilerin **Yıkıcı Saldırganlık** puanları arasında anlamlı bir fark var mıdır?
6. **Spor Yapma Yılına** bağlı olarak sporcu öğrencilerin **Atılgnlık** puanları arasında anlamlı bir fark var mıdır?

7. **Spor Yapma Yılına** bağlı olarak sporcu ğrencilerin **Edilgen Saldırganlık** puanları arasında anlamlı bir fark var mıdır?
8. **Spor Yapma Yılına** bağlı olarak sporcu ğrencilerin **Genel Saldırganlık** puanları arasında anlamlı bir fark var mıdır?
9. **Yaşadığı Çevreye** bağlı olarak sporcu ğrencilerin **Yıkıcı Saldırganlık** puanları arasında anlamlı bir fark var mıdır?
10. **Yaşadığı Çevreye** bağlı olarak sporcu ğrencilerin **Atılgnlık** puanları arasında anlamlı bir fark var mıdır?
11. **Yaşadığı Çevreye** bağlı olarak sporcu ğrencilerin **Edilgen Saldırganlık** puanları arasında anlamlı bir fark var mıdır?
12. **Yaşadığı Çevreye** bağlı olarak sporcu ğrencilerin **Genel Saldırganlık** puanları arasında anlamlı bir fark var mıdır?
13. **Aile Gelir Düzeyine** bağlı olarak sporcu ğrencilerin **Yıkıcı Saldırganlık** puanları arasında anlamlı bir fark var mıdır?
14. **Aile Gelir Düzeyine** bağlı olarak sporcu ğrencilerin **Atılgnlık** puanları arasında anlamlı bir fark var mıdır?
15. **Aile Gelir Düzeyine** bağlı olarak sporcu ğrencilerin **Edilgen Saldırganlık** puanları arasında anlamlı bir fark var mıdır?
16. **Aile Gelir Düzeyine** bağlı olarak sporcu ğrencilerin **Genel Saldırganlık** puanları arasında anlamlı bir fark var mıdır?

1.4. Hipotezler

1. **Cinsiyete** bağlı olarak sporcu ğrencilerin **Yıkıcı Saldırganlık** puanları arasında anlamlı bir fark yoktur.
2. **Cinsiyete** bağlı olarak sporcu ğrencilerin **Atılgnlık** puanları arasında anlamlı bir fark yoktur.
3. **Cinsiyete** bağlı olarak sporcu ğrencilerin **Edilgen Saldırganlık** puanları arasında anlamlı bir fark yoktur.

4. **Cinsiyete** bağlı olarak sporcu öğrencilerin **Genel Saldırganlık** puanları arasında anlamlı bir fark yoktur.
5. **Spor Yapma Yılına** bağlı olarak sporcu öğrencilerin **Yıkıcı Saldırganlık** puanları arasında anlamlı bir fark yoktur.
6. **Spor Yapma Yılına** bağlı olarak sporcu öğrencilerin **Atılganlık** puanları arasında anlamlı bir fark yoktur.
7. **Spor Yapma Yılına** bağlı olarak sporcu öğrencilerin **Edilgen Saldırganlık** puanları arasında anlamlı bir fark yoktur.
8. **Spor Yapma Yılına** bağlı olarak sporcu öğrencilerin **Genel Saldırganlık** puanları arasında anlamlı bir fark yoktur.
9. **Yaşadığı Çevreye** bağlı olarak sporcu öğrencilerin **Yıkıcı Saldırganlık** puanları arasında anlamlı bir fark yoktur.
10. **Yaşadığı Çevreye** bağlı olarak sporcu öğrencilerin **Atılganlık** puanları arasında anlamlı bir fark yoktur.
11. **Yaşadığı Çevreye** bağlı olarak sporcu öğrencilerin **Edilgen Saldırganlık** puanları arasında anlamlı bir fark yoktur.
12. **Yaşadığı Çevreye** bağlı olarak sporcu öğrencilerin **Genel Saldırganlık** puanları arasında anlamlı bir fark yoktur.
13. **Aile Gelir Düzeyine** bağlı olarak sporcu öğrencilerin **Yıkıcı Saldırganlık** puanları arasında anlamlı bir fark yoktur.
14. **Aile Gelir Düzeyine** bağlı olarak sporcu öğrencilerin **Atılganlık** puanları arasında anlamlı bir fark yoktur.
15. **Aile Gelir Düzeyine** bağlı olarak sporcu öğrencilerin **Edilgen Saldırganlık** puanları arasında anlamlı bir fark yoktur.
16. **Aile Gelir Düzeyine** bağlı olarak sporcu öğrencilerin **Genel Saldırganlık** puanları arasında anlamlı bir fark yoktur.

1.5. Varsayımlar

Araştırmaya katılan öğrencilerin ölçekleri samimiyetle ve dürüst olarak cevapladıkları varsayılmıştır.

Araştırmada kullanılan veri toplama araçlarının geçerli ve güvenilir olduğu varsayılmıştır.

Araştırmada seçilen örneklem grubunun evreni temsil etmede yeterli olduğu varsayılmıştır.

Araştırmada kullanılan istatistiki yöntemlerin geçerli ve güvenilir olduğu varsayılmıştır.

1.6. Sınırlılıklar

Araştırma uygulanan kişisel bilgi formu ve saldırganlık envanterinin ölçütü nitelikler ile sınırlıdır.

Araştırma Zonguldak ili Kozlu ilçesinde 2013-2014 eğitim-öğretim yılında okullar arası spor müsabakalarına katılan lise öğrencileri ile sınırlıdır.

2. GENEL BİLGİLER

2.1.Spor Eğitim ve Gençlik

Spor sözcüğünün kökeni Latince'dir. Latince'de Desportare ve isportus; eğlenmek, hoşça vakit geçirmek ve oyalanmak anlamındadır. 11.yüzyılda İngilizce'ye geçen bu sözcükler sport; zaman öldürmek, eğlenmek, oyalanmak ve hobi şeklinde yer almıştır. Daha sonra da bütün dünya dillerine yayılmıştır (6).

Spor oyunla yarışmayı birleştiren, bedensel yetenekleri daha fazla olduğu için kazananları ödüllendiren, üst düzey oyun, mücadele ve ağır kas çalışması gerektirdiği için sürekli yoğun çabayı zorunlu kılan bir uğraştır. Sporda amaç; zevk, boş zaman değerlendirmek ve üstünlüğü kabul ettirmek olduğu kadar, günümüzde para kazanmak ve geçimini sağlamak için de bir araç olmuştur (92).

İkel devirlerde her yaştaki insanlarla çocuklar bir takım hareketleri, yani vücut çalışma ve alıştırmalarını tabii olarak ve tabii olaylar karşısında zorunlu olarak yaptıkları bir gerçektir. Uzun süre amaçsız olarak yapıldığı kabul edilen bu hareketlerin, sosyal ve kültürel gelişmeyle beraber zamanla şuurlu ve belirli amaçlara uygun, kişilerin beden ve ruh yapılarına, eğitici bir değer ve nitelik kazandırdığı ortaya çıkmıştır. Medeniyetin ilerlemesi sayesinde beden eğitimi ve spor da çeşitli ilim dallarındaki gelişmelerden faydalanarak, kişilerde birlikte yaşama, mücadele ve başarı kazanma ruhunun gelişmesine hizmet edici metot ve prensipler bütünlüğü haline dönüşmüştür (113).

Yukarıdaki tanım ve açıklamaların ışığı altında sporu şöyle toparlayabiliriz: Spor; ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmanın temel unsuru olan insanın beden ve ruh sağlığını geliştirmek, kişiliğin oluşumunu, karakter özelliklerinin gelişimini sağlamak, bilgi, beceri ve yetenek kazandırarak çevreye uyumu kolaylaştırmak, kişiler, toplumlar ve uluslar arasında dayanışma, kaynaşma ve barışı sağlamak, kişinin mücadele gücünü arttırmak yanında belirli kurallara göre, rekabet ölçüleri içerisinde mücadele etme, heyecan duyma, yarışma ve yarışmada üstün gelme amacıyla yapılan faaliyetler olarak tanımlanabilir. Bu özelliklerinden dolayı çağımızda spor çok yönlü, çok faydalı, çok amaçlı ve çok çeşitli boyutlar kazanmış ve evrenselleşmiştir (109).

Eđitim bireyleri ve toplumlari dűzgűn bir yařam biđimine ulařtırmada ve sahip olunan bilgi, beceri ve deđerleri planlı bir řekilde bir sonraki kuřađa aktarmada ve bu arada insan davranıřlarını yařantılar yoluyla deđiřtirme sűrecidir (88).

Eđitim, genel anlamı ile yetiřkin nesiller tarafından sosyal hayata hazır olmayan nesiller űzerinde uygulanan bir iřlemdir. Eđitim, eđitimden faydalanılan sosyal tabakalařma piramidinde yukarı dođru hareketlilik kazanmalar ile elde edecekleri sosyal statű sayesinde meslek sahibi olmalarına da zemin hazırlamaktadır. Eđitim, bilgi, davranıř ve kabiliyetlerin geliřtirilmesi ve kazandırılması iđin uygulanan sűrekli faaliyetler dizisidir (105).

Kiřinin yařadığı toplum iđinde deđer olan, yetenek, tutum ve diđer davranıř biđimlerini geliřtirdiđi sűređlerin tűműdűr. Eđitim, ۆnceden saptanmıř esaslara gۆre insanların davranıřlarında belli geliřmeler sađlamaya yarayan planlı etkiler sűrecidir (106).

Seđilmiř ve kontrollű bir ęevrenin etkisi altında sosyal yeterlik ve optimum bireysel geliřmeyi sađlayan sosyal bir sűređtir. Genel anlamda eđitim; bireyde davranıř deđiřtirme sűreci, geniř anlamda bireyin toplum standartlarını, inanđlarını ve yařam yolarını kazanmasında etkili olan tűm sosyal sűređlerdir (41).

Genę sۆzcűđű, Latince'de bűyűmek olgunlařmak anlamına gelen "adolescere" kۆkűnden gelmektedir. Batı literatűrűndeki "adolescent" sۆzcűđű karřılıđı olarak kullanılan bu sۆzcűk, yapısı geređi bir durumu deđil bir sűreci belirtmektedir. Bu sűređ ilk ergenlik belirtilerinin bařladıđı 12 yařından bűyűmenin durduđu 21 yařına kadar olan zamanı kapsar. İngilize'deki "teenage" sۆzű de 13-19 yařları arasındaki genęlik dۆnemini belirtmek iđin kullanılır (57).

UNESCO'ya gۆre ise genę, "ۆđrenim yapan ve hayatını kazanmak iđin ęalıřmayan, kendine ait konutu bulunmayan kiři" veya "bűyűk hayal gűcűne sahip, cesaretin ęekingenliđe, macera isteđinin rahata űstűn geldiđi insan" olarak tarif edilmektedir (43).

Bařlama ve bitiři kesin sınırlarla belirlenemeyecek bu ęađ, kendine ۆzgű ifade ve etkinlik biđimlerine sahiptir. Bu sűređte ortaya ęıkan etkinlik, enerji, hırs, bařarı arzusu, farklı ilgi ve deđerler gibi ۆzellikleri nedeni ile genęlik kesimi,

toplumlar tarafından her zaman önemli bir potansiyel güç olarak kabul görmüştür (110).

2.2.Psikoloji

2.2.1.Psikolojinin Tanım

Psikoloji, davranışlarımızı ve arka planında yer alan iç dünyamızı anlamamıza yardımcı olan bilim dalıdır. Adı, Latince psycho (tinsel yapı) ve logy (bilim) sözcüklerinin birleşiminden gelmektedir. İnsan davranışının altında yatan temel nedenleri bulmaya çalışan bilimsel çabaya verilen addır. Psikoloji bilimi insanın,kendisini ve başkalarının davranışlarının nedenlerini daha iyi anlamasına yardımcı olur (80).

Psikoloji bugün hayatın her alanında kendisini hissettiren bir bilim dalıdır; reklamlardan, zayıflama rejimlerine, personel seçiminden iş veriminin artırılmasına ve modern yönetim ilkelerinin işletmelerde uygulanmasına kadar geniş bir alana yayılmıştır. Psikoloji insan davranışlarının bilimi olduğundan bireyin değişik türlerden davranışlarını sürekli olarak inceler ve ilgilenen bireye, kendi davranışlarını daha iyi anlayabilme olanağı verir. Bu şekilde bilinçlenmiş bir eş, ana, baba, yönetici veya işveren daha sağlıklı davranma olanağına sahiptir (89).

Psikoloji; deneysel yöntemle, insan ve hayvan ruhunun özünü ve değişik durumlarını inceleyen; duyum, heyecan, düşünce ve olguların kurallarını bulmaya çalışan ruhsal olgular bilimi, ruhbilimdir (60).

2.2.2.Spor Psikolojisi

Spor psikolojisi, bireylerin sportif performans seviyesini artırmak, öğrenmeyi hızlandırmak, performansı engelleyen psikolojik etkenleri ortadan kaldırmak amacıyla çalışan psikoloji biliminin bir dalı olarak tanımlanabilir. Bu amaçlar aynı zamanda spor psikolojisinin çalışma alanlarını gösterir (18).

Özellikle yirminci yüzyılda spor etkinlikleriyle ilgili çok sayıda kural getirilmiş, sporculardan beklentiler çok yükselmiştir. Getirilen her kural sporcuyu bedensel ve ruhsal yönlerden zorlamıştır. Yirminci yüzyılın ikinci yarısında iletişim araçlarının hızla gelişmesi, sporun amaçları arasına propagandayı ve reklamı da sokmuştur. Toplumun spora ilgisinin artmasıyla, spor bir kazanç kapısı ve ticari

sektör durumuna gelmiştir. Tüm bunlar sporcularının antrenman biçimlerini, güdülenmelerini, performans düzeylerini, verimliliklerini, kişilik özelliklerini, sporcu seçimini bilimsel olarak daha iyi ve yakından incelemeyi kılmiştir (40).

Spor psikolojisi bu gereksinmeyi gidermek için geliştirilmiştir. Temel olarak spor toplumsal bir etkinliktir, sporcularında bedensel-ruhsal-toplumsal yönlerden incelenmesi kaçınılmazdır. On dokuzuncu yüzyılın sonunda ve yirminci yüzyılda spor psikolojisiyle ilgili çalışmalar başlamakla birlikte, bunun çok eskilere dayandığı kabul edilmektedir (40).

Spor psikolojisi, spor yapanlarda antrenmanların verimliliğini artırma, öğrenme sürecini hızlandırma, ulaşılabilecek performansın önündeki ruhsal engelleri ortadan kaldırma amaçlarını gerçekleştirmeye çalışan bir spor bilimleri dalıdır. Sporla dünyanın her tarafında, her uygarlık düzeyinde gerek sporu yaparak, gerekse seyircisi olarak pek çok insan ilgilenmektedir. İşte spor psikolojisi bu evrensel faaliyet alanının birçok sorununu ele alır, ortaya çıkardığı deneysel ve teorik sonuçları özellikle sporcuların eğitiminde bilimsel yöntemlerin geliştirilmesine katkı amacıyla eğitimcilerin hizmetine sunmaktadır (49).

Spor psikolojisi sporcuların davranış ve düşüncelerini neden – sonuç ilişkilerine bağlı kalarak tüm ayrıntılarıyla inceleyen ve bir takım zihinsel tekniklerle (Motivasyon, konsantrasyon ve dikkat, zihinde canlandırma, stresle mücadele ve gevşeme, hedef koyma, olumlu düşünme ve konuşma, performans rutinleri, öfke kontrolü, özgüven, iletişim, sakatlıkla mücadele, takım ve kişisel misyon belirleme) sporcuların ve antrenörlerin performansını arttırmaya çalışan bilim dalıdır. Spor psikolojisi psikolojik faktörlerin sporcuların performansına olan etkilerinin yanında egzersiz ve sporun sporcuların psikolojik gelişimine ve sağlığına olan etkilerini bilimsel verilere dayanarak araştırır (58).

Amerikan Psikologlar Birliğinin, tanımına göre ise “Spor ve fiziksel etkinliklere katılım ve performans ile ilişkili psikolojik etmenlerin bilimsel olarak çalışmasıdır” ve iki amacı vardır.Sporcu performansları için gerekli olan psikoloji ilkelerinin kullanılmasına yardımcı olmak,Spora katılımın bireyin yaşamı boyunca psikolojik gelişimini ve sağlıklı oluşunu nasıl etkilediğini anlamaktır (11).

2.3.Ergenlik

2.3.1. Ergenlik Çağları

Bazı kaynaklarda adolesan dönemi olarak geçen kavram dilimize ergenlik dönemi olarak çevrilmiştir. Gençlik, ergenlik yerine kullanılmakla birlikte, genç erişkinliğide kapsayan daha geniş bir süreçten oluşmaktadır. Ergenlik terimi, latince "gelişen" anlamı taşımaktadır. Fiziksel, cinsel, ruhsal ve sosyal gelişim söz konusudur. Ergenlik genellikle hızlı fiziksel değişimlerle başlar, psikososyal olgunlaşma ile sürer. Kişinin bağımsızlığını ve sosyal üretkenliğini kazandığı, çok da belirli olmayan bir zamanda sona erer. Başlama yaşı gibi bitiş zamanı da bireye, ülkeye, sosyal çevreye göre değişimler gösterebilir. Buna karşın genellikle 11-12 yaşlarında başladığı ve yirmili yaşlarda sona ermesi gerektiği kabul edilmektedir (29).

Ergenlik "insanda bedence, boyca büyümenin hormonal, cinsel, sosyal, duygusal, kişisel ve zihinsel değişme ve gelişmelerin olduğu, buluşla başlayan ve bedence büyümenin sona ermesi ile sonlandığı düşünülen özel bir evredir" (76).

Ergenliğin insan evriminde ilkelikten uygarlığa bir geçiş olduğu için çocuklukla yetişkinlik arasındaki bu dönemin stresli ve fırtınalı bir geçiş dönemi olduğunu belirtmiştir. Bu dönemi bireyselliğin geliştiği bir yeniden doğuş olarak tanımlamıştır (76).

Ergenlik dönemi hayranlıkların ve tutkunlukların bol olduğu bir dönemdir. Ergenler bir yandan ana baba etkisinden sıyrılırken, öte yandan kendilerine yeni örnekler seçerler. Bir öğretmen, bir sporcu, bir şarkıcı, bir yazar, bir sinema oyuncusu, genç bir siyasal önder, onların benzemek istedikleri kişiler olur. Ergen, hayranı olduğu bu kişiye her yönden benzemek ister. Yeteneklerinden kusurlarına değin her şeyini beğenir. Bir süre sonra kendine yeni bir örnek seçer, onunla özdeşim kurar. Sürekli değişen bu hayranlıklar gencin ileride ne olmak istediğiyle ilgilidir. Yeni bir kişilik geliştirirken yoluna çıkan örnek insanlardan kendi benliğine bir şeyler katar. Gençlik çağı, kendini, öz kimliğini arayış çağıdır (115).

Ergenlik döneminde, birey hayatı daha farklı ve önceki gelişim dönemine göre daha iyi anlayabildiğinden toplumda karşılaştığı olumlu ve olumsuz durumlardan, önemli ölçüde etkilenebilmektedir. Bu nedenle birey içinde bulunduğu

bu dönemde, olumsuz durumlardan fazla etkilenmemesi için, ergenlik döneminin her yönüyle iyi bilinmesi gerekmektedir.

On yıllık bir dönemi kapsayabilen ergenlik döneminde sosyal bilimci ve uygulamacılara göre ergenin dünyasında psikolojik ve sosyal açıdan birçok değişiklik yaşanmaktadır. Dolayısıyla, ergenlik yıllarını tek bir evre yerine bir evre dizisi olarak değerlendirmek daha anlamlı olmaktadır. Bu bakıştan yola çıkıldığında ergenlik; erken dönem, orta dönem ve ileri dönem olmak üzere üç evre şeklinde ele alınmaktadır. Sosyal bilimciler 10'dan başlayarak 13-14'e kadarki yaşları kapsayan dönemi erken ergenlik, 14-17 yaşlarını kapsayan dönemi orta ergenlik, 18-23 yaşları kapsayan dönemi son ergenlik olarak adlandırmaktadır (12).

2.3.1.1.İlk Ergenlik Çağı

İlgi bedenine dönüktür, yabancılaşma hisseder.Oedipal çatışmalar canlanabilir, penisine zarar verme korkusu veya mastürbasyon çatışmaları gibi. Kızlarda bilinçaltı korkuları uyandırabilir, adeta olumsuz tepki doğabilir; aşırı sinirlilik nedensiz ağlamalar gibi.Bedenindeki değişime uyum sağlamak, psiko-sosyal dürtü ve cinsel gelişiminin getirdiği içsel çatışmalarla başa çıkmada çelişkili duyguları varsa da cinsiyet rollerini daha derinliğini öğrenir, geçici eş cinsellik eğilimi korkuları olabilir.

Aileden bağımsız olma çabasında çelişkili duyguları artar, uzaklaşma isteği ve aynı anda anne baba sevgi ve desteğine ihtiyaç duyma gibi. Yalnızlık ve güçsüzlük hissedebilir. Anne baba yetkisini zayıflatma ve onlara karşı çıkma davranışları görülebilir. Aile dışında yeni sevgi kaynakları arar, arkadaşlık ve grupla özdeşleşme ve onları örnek alma önem kazanır. Bilişsel gelişim hızlıdır: Kendine ve başkalarına eleştirel düşünce gelişir. Çalışma zorunluluğunu duyma ve zevk arama arasında kararsızlık, sebatsızlık düzensizlik olabilir (59).

2.3.1.2.Son Ergenlik Çağı

Aileden kopma ve bağımsızlaşma, kendi kararını verip kendi seçimini yapma konusundaki çelişkileri azalır, daha bağımsızdır, daha az etki altında kalır. Kendi ilgi ve yeteneklerini daha gerçekçi biçimde tanımakta, hayat boyu meslek ve eş seçiminde daha gerçekçi ve tutarlı olmaktadır. Cinsel çatışmaları azalır. Kimlik

duygusunu geliştirme, kimliğini benimseme ve kimliğinin senteziyle uzlaşma çabaları sonucunda genç, kimliğini gerçekçi biçimde bulmuş olur.

Gerek ergenlik gerekse gençlik dönemleri insan yaşamının en güzel, en mutlu ve en güçlü dönemleri olurken, aynı zamanda birer kriz ya da bunalım dönemleridir. Aslında her değişim bir durumdan ötekine geçiş ile eski alışkanlıklardan sıyrılıp yeni koşullara uyma zorunluluğunu getirdiğinden, kendine göre bir zorluk taşımakta, dolayısıyla bir kriz ya da bunalım dönemi olarak adlandırılabilir. Buna göre, gençlikten orta yaşa, orta yaştan yaşlılığa, öğrencilikten iş yaşamına, iş yaşamından emekliliğe, bekarlıktan evliliğe ve yine evlilikten bekarlığa yahut dulluğa geçişlerin her birinde kendine göre birer kriz ve bunalım dönemleridir.

Ancak, gerek biyolojik, gerekse sosyal bakımdan en önemli bir değişiklik sayılan ergenlik ve gençlik dönemleri bunların arasında daha bir belirginlik taşır. İşte belki de bu yüzden yıllar boyunca ergenlik ve ilk gençlik dönemleri halk arasında oldukça şatafatlı sözlerle belirlenmiş "buhran çağı", "delikanlılık", "ateşli gençlik", "kabına sığmazlık" gibi deyimler hep bu dönemi anlatmada kullanılmıştır. Dikkat edilirse, bu kullanım bir yandan özenme ve hasret, bir yandan da kıskançlık taşımaktadır (59).

2.3.2.Ergenliğin Gelişimi

Ergenliğin gelişimi ve sürekliliği devam edegelen bir süreçtir. Ergenlik genellikle hızlı fiziksel değişimlerle başlar, psikososyal olgunlaşma ile sürer. Kişinin bağımsızlığını ve sosyal üretkenliğini kazandığı, çok da belirli olmayan bir zamanda sona erer. Başlama yaşı gibi bitiş zamanı da bireye, ülkeye, sosyal çevreye göre değişimler gösterebilir. Buna karşın genellikle 11–12 yaşlarında başladığı ve yirmili yaşlarda sona ermesi gerektiği kabul edilmektedir. Ergenlik dönemi uzun bir dönem olduğu için 12–14 yaş arası erken ergenlik, 14–17 arası orta dönem, daha sonrası da geç dönem olarak değerlendirilebilir (71).

2.3.2.1.Ergenlikte Fiziksel (bedensel) Gelişim

Ergenlik döneminin başlarındaki hızlı büyüme sonucu ortaya çıkan bedensel değişikliklerle birlikte yorgunluk ve tedirginlik duyguları baskın olarak ortaya çıkar. Çünkü ergenlikle birlikte görev ve sorumluluklar değişmiş, ergene daha çok yük

getirmeye başlamıştır. Ergen bu yükleri taşıyacak güçte olmayabilir. Bunun sonucu yorgunluk ve sinirlilik gözlemlenir (29).

Ergenlik dönemi bir dizi fiziksel değişikliği içerir. Ergenlik döneminde olan ve cinsel gelişimi de içine alan bu fiziksel değişimlere puberte (buluğ) denir. Puberte başlangıcı değişiklikler gösterir. Bu değişiklikte genetik, beslenme ve sağlık etkilidir. Kızlarda 11(8–13) yaş civarı olan puberte başlangıcı, erkeklerde kızlardan genellikle iki yıl sonra başlar (13–14). Bitiş ise kızlarda 16 yaş civarı iken, erkeklerde 17–18 yaşa değin sürer. Değişimler boy, kilo, iskelet sistemi, kas ve yağ dokusu, solunum ve dolaşım sistemlerinin yanı sıra, merkezi sinir sistemi ve üreme organlarındaki gelişimi de kapsar. Ayrıca etnik ve kültürel farklılıklarında etkili olduğu düşünülmektedir. Bu zaman aralıklarından önce başlaması, erken ergenlik olarak adlandırılır. Gelişimsel ve psikolojik olarak sorun yaratabileceğinden yardım almak gerekebilir. Bedensel değişiklikler nedeniyle ergen gizliliğe daha çok önem verir. Oda, banyo gibi yerlerde kapıyı kilitlemeye başlar ve izinsiz girilmesine tepki gösterirler (71).

2.3.2.2.Ergenlikte Psikolojik Gelişim

Psikolojik gelişim, bilişsel gelişim ve kimlik gelişimi özellikleriyle belirlenir ve sosyal olarak da ergenlik genç erişkin rolüne hazırlığın olduğu bir dönemdir. Ergenin sosyalizasyonu, kişinin kendi toplumunda yaşamın sürdürebilmesi için talep ettiği minimum öğrenmeyi üreten bir süreçtir (34).

2.3.2.2.1. Bilişsel Gelişim

Ergenlikte bilişsel gelişim zor bir süreçtir. Yeni araştırmalar, ergen beyinlerinin beyin hücresi üretmeye devam ettiklerini ve aktif olarak kullanılmayan bağlantıları kestiklerini göstermiştir. Manyetik rezonans görüntüleme çalışmaları bize ergen beyinlerinin farklı kısımlarının çevreden gelen uyarılarla nasıl aktif hale geldiklerini ve farklı tipteki zihinsel görevler üstlenildiğinde hangi kısımların hareketlendiğini göstermiştir (51).

Doğumla birlikte başlayan bir süreç olarak bilişsel gelişim, bir anlamda organizmanın çevreye yönelik bir tür uyumdur. Bu uyum sürecinde organizma çevresinden gelen uyarıcıları alır, işler, değiştirir ya da olduğu gibi kabul eder, bunları birbiriyle uyumlu bir bütün oluşturacak şekilde bir araya getirir. Piaget'e

göre; bu gelişim, davranışçuların söylediği gibi boş bir levhanın dışsal faktörlerce doldurulması sonucu değil, aksine bireyin aktif olarak rol aldığı eylemlerin ya da bu eylemler üzerinde girişilen bilişsel işlemlerin sonucu gerçekleşir. Yaşayan bir organizma olarak insan bu işlemler sonucunda, bilişsel gelişim açısından bir dengeye ulaşır. Ancak bu denge, hiçbir zaman sürekli değildir, yani birey yaşamın her döneminde kimi zaman an ve an yeni durumlarla, deneyimlerle karşılaşır ve bütün bunlar bilişsel sistemde dengesizliğe yol açar. Bu noktadan hareketle Piaget (1977) bilişsel gelişimi, yapı sal bir dengesizlik durumundan yeni ve daha üst düzeyde bir denge durumuna geçiş olarak tanımlamaktadır (8).

2.3.2.2. Kişilik ve Ahlak Gelişimi

Kişilik kavramı, bir insanı başkalarından ayıran özelliklerin tümünü, çevresine uyum sağlamak için geliştirdiği davranış biçimini belirtir. Diğer bir kişilik tanımı da; bireyin iç ve dış çevresiyle kurduğu, onu diğer bireylerden ayırt edici, tutarlı ve yapılaşmış bir ilişki biçimidir (37).

Kişiliğin çekirdekleri yaşamın ilk yıllarında atılır, altı yaşında ana hatları belirir, ancak son biçimini alması ergenlik dönemi sonuna doğru olur. Kişilik çizgileri uzun sürede biçimlendiği için kolay değişmez. Kişilik bireyin çevresiyle sürekli etkileşimi ve uyumu sonucu oluşur (115).

Erikson'a göre ergenlik döneminin en önemli sorunu kimlik arayışıdır. Dengeli bir kimliğin sağlanması, bireyin kendisine sürekli ve bütünlük görme yeteneğine ve tutarlı yaşantı biçimleri geliştirebilmesine bağlıdır. Erinlik ve daha sonra ergenlikle gelen bedensel değişmelere ve cinsel olgunlaşmayla birlikte artan yeni duygulara uyum sağlamak, aileden kopma ve bağımsızlık duygusu genci, kendi ait bir değerler sistemi edinmeye zorlar . Bu dönemde genç, kim olduğu ve nereye gittiği , ne tür imkânlarla sahip olduğu sorularını yanıtlayacak bir kimlik duygusu oluşturmak zorundadır (24).

Ahlak, iyi ve doğru davranışlar bütünüdür. İnsanların uymak zorunda oldukları davranışlar ve kurallardır. Kohlberg ahlaki gelişimini, bir insanın davranışı hakkında düşünme ya da davranışı iyi ya da kötü olarak yargılama yolu olarak tanımlar. Hangi davranışın iyi ya da kötü olduğu kişiden kişiye değiştiği gibi,

toplumdan topluma da değişmektedir. Ahlaki gelişim süreci kimlik oluşturma nın ve bununla bağlantılı olarak kişisel ahlaki statü geliştirmenin bir parçasıdır (37).

Kohlberg, ahlaki gelişim sürecini üç düzeye ayırmıştır. Birinci düzey, gerçek anlamda herhangi bir ahlaki olgunun bulunmadığı, benmerkezci evredir. Bu dönemde çocuk otoriteye körü körüne bağlı ve bencildir. Davranışlarında güdü ve gereksinmelerinin do yurulması esastır. Cezadan kaçındığı ya da ödüle ulaşmak istediğı için kurallara uyar. İkinci evre, yasaya uyma dönemidir. Çocuk bu aşamada ahlaki sorunlara toplumsal beklentiler, geleneksel değerler açısından yaklaşır. Başkalarının kabul ve onayını kazanmak için kurallara uyar. Üçüncü düzey, toplumsal ve bireysel değerlerin evrensel ahlak ilkeleriyle sentezlendiğı bir süreçtir. Bu düzeydeki bireyler, ahlaki sorunlara sadece mevcut yasalar ya da geleneksel değerler açısından değil, insan hakları, demokrasi, eşitlik, özgürlük gibi evrensel kavramlar açısından yaklaşır (70).

2.3.3. Ergenlikte Sosyal Gelişim

Ergenlik döneminde sosyal yaşantılarda değişiklikler görülmekte, ergenler, kendilerini yetişkin yaşamına hazırlama gereğini hissetmekte ve sorumluluk duymaya başlamaktadır. Sosyal gelişme “kişinin içinde yaşadığı toplum tarafından kabul edilir tarzda davranmayı öğrenme süreci” anlamına gelmektedir. Bu anlamda ergenlik döneminde toplumdaki kişilerce benimsenen, istenen bir yere sahip olmak, toplumsal etkileşim yoluyla diğ er insanlarla sağlıklı ve dengeli iletişim kurabilmek ön plana çıkmaktadır (38).

2.3.3.1. Aile

Sosyal gelişimin ilk evresi ailede başlar. Çocuklar çevresindeki insanların, öncelikle anne ve babasının davranışlarını gözler ve onlar örnek alır. Çocuğ un diğ er insanlarla olan sosyal ilişkilerinin nasıl olacağı hayatının ilk yıllarındaki öğrenmelerine bağlıdır. Anne baba tarafından gösterilen sevgi, dengeli bakım ve beslenme, çocuğ un temel güven duygusunu pekiştirir. Bu yıllarda çocuğ un anne ve baba ile ilişkilerinde sıcak izlenimler varsa, başkalarına kar da benzer biçimde davranacaktır. Sosyal gelişme ömür boyu devam eden bir süreç olduğ una göre, insan büyüdükçe yeni çevrelere girdikçe ve statüsü değiştikçe farklı tipte ilişkiler geliştirir. Ancak çocuk ve anne-baba arasındaki ilk etkileşim, çocuğ un hayat boyu başkaları ile

ilişki kurma biçimini belirleyen temel yoldur. Özellikle otoriteyi temsil eden birisi ile bir sosyal ilişki kurulduğunda, çoğunlukla çocuklukta anne ve baba ile kurulan sosyal ilişki model alınır (24).

Aile içindeki etkileşim tarzı, ergenin bireyselleşmesi ve toplumsallaşması açısından önemlidir. Anne-babanın gençle kurdukları ilişki düzeyi, onun özgüven duygusunu olumlu ya da olumsuz yönde etkileme özelliğine sahiptir. Anne ve babanın birbirleriyle olan ilişkilerinin sağlıklı olması gencin onlara olan güven duygusunu olumlu yönde etkilerken, anne-baba arasındaki sağlıklı ilişkiler ise, genci olumsuz yönde etkileyerek onun psikolojik durumunun bozulmasına, aile, arkadaş ve okul çevresiyle olan ilişkilerinin olumsuz yönde etkilenmesine neden olabilir. Bu durumda ise ergenin ya grup dışına itilmesi ya da normlardan sapan davranışlar sergileyen gruplara (çetelere) katılması söz konusu olabilir (15).

Ergende, olumsuz durumların ortaya çıkmasında aile içindeki düzen çok önemlidir. Toplumun en küçük birimi olan aile ergenin gelişiminde önemli yer tutar. Düzgün ailelerde yetişen bireyler sorunsuz ya da az sorunlu bir geçiş dönemi geçirirler, bu da bireylerin sağlıklı ve düzgün bir gelişim geçirmesine olanak sağlar. Dolayısıyla ailelere çocuk yetiştirmede önemli roller düşmektedir. Bunun içinse, ailelerin sağlıklı bir toplum ve ev ortamının oluşması için bu konuda gerekli bilgi ve donanımına sahip olmaları gerekmektedir (29).

2.3.3.2. Arkadaş Grubu

Ergenlik döneminde çocuk zamanının büyük bir bölümünü arkadaşları ile geçirir. Çocuklar kendi gereksinimlerine uygun bir topluluk oluşturmak amacıyla gruplar kurarlar ve kendi otoritelerini kendileri sağlarlar. Ergen akran gruplarında kendisine benzer olanlarla kurduğu arkadaşlıklar sayesinde duygu ve düşüncelerini paylaşma, kimliğini bulma, ilgi ve değerlerini ailesinin ötesine genişletme olanağını bulur (93).

Akran grupları, bağlılık ve ait olma duygusu sağlayarak ergenin kendine güveni ve benlik saygısı gelişimi üzerinde etkili olmakta; stres yaratan olayların etkisini azaltan sosyal bir destek sağlamakta; ahlaki normların ve değerlerin kazanılmasına yardımcı olmakta; birbirlerine verdikleri geribildirimlerle kişilerarası ilişki kurma becerilerini geliştirmelerine katkıda bulunmaktadır. Bunlara ek olarak,

ergen için arkadaşlık, hayatın her döneminde önemli olan sosyal bir gereksinimdir. Arkadaş ilişkileri, kişilik gelişiminde, olgunlaşma ve toplumsallaşmada, cinsel kimliğin, bir gruba ait olma duygusunun, paylaşma ve sorumluluk alma duygularının kazanılmasında büyük önem taşımaktadır (42).

Ancak, ergenlerin bu dönemde olumlu davranışlar kazanması kadar olumsuz davranışları kazanmasında da arkadaşların büyük rolünün olduğu görülmektedir. Örneğin, arkadaşlarının alkol tüketimi zaman içerisinde ergenin alkol kullanmaya başlamasına yol açmaktadır (62).

Ergenlerin, arkadaşları ile davranışları arasında benzerlikler kurmaya çalışması, davranış problemleri, sigara kullanma, sosyal davranış ve akademik etkinlik gibi alanlarda da davranışların benimsenmesine ve dışa vurulmasına neden olmaktadır (19).

2.3.3.3.Okul

Okul, öğrenciler için yeni bilgiler öğrenilen bir yer ve insan ilişkileriyle ilgili becerilerini geliştirebilecekleri bir ortamdır. “Genel anlamı içerisinde okul, belli bir yeri olan, belli bir süre devam eden, öğrenci ve öğretmeni değişen, geniş bir çevreye hitabeden, eğitim faaliyetini planlı ve programlı bir şekilde sürdüren, yani öğrenme faaliyetini organize bir ders faaliyeti olarak devam ettiren, genel ve mesleki çeşitler içerisinde şekillenen bir kuruluş olarak tanımlanabilir.”Bu anlamda okul, hem toplumsal yaşamın küçük bir örneği hem de belli bir düzen içerisinde yeni kuşakların yeteneklerinin geliştirildiği bir mekân ve aileden sonra gençlerin toplumsallaşmasına yardım eden bir kurum olarak ifade edilebilir (15).

Okul, gençlerin gelişme ve topluma uyum göstermelerine yardımcı olabildiği gibi bazı nedenlerden dolayı gençlerin gelişmesini olumsuz yönde etkileyip uyumsuz davranışlar sergilemelerine de yol açabilir.

Yörükoğlu'na göre, öğretmenin hoşgörülü ya da otoriter oluşu, ekonomik durumunun yetersizliği, fazla ders yükü (class load), kalabalık sınıflar, zekâ ve olgunluk düzeyleri birbirinden farklı öğrencilerin aynı sınıfta oluşu, öğrencilerin aile kökenleri ve sosyo-ekonomik düzeyleri, okulun bulunduğu yer ve okul idaresinin öğrencilere karşı tutumu gibi nedenler okulu ve dolayısıyla eğitimi olumsuz yönde etkilemektedir. Okuldaki fiziksel şartların yetersizliğine öğretmenin kişiliğinden ve

sahip olduğu sosyo-ekonomik düzeyin yetersizliklerinden kaynaklanan olumsuz tutum ve davranışların eklenmesi, öğrencilerin okuldan soğumalarına, kaçmalarına, okul eşyalarına veya arkadaş ve öğretmenlerine karşı uyum ve davranış bozukluğu (conduct disorder) gösteren eylemler sergilemelerine neden olabilmektedir (115).

2.3.4.Ergenlikte Karşılaşılan Problemler

Ergenlik, çocuklar ve ailelerinde pek çok değişikliğin meydana geldiği bir dönemi kapsar. Çocuklar, hormonları vasıtasıyla yetişkin olmaya başladıkça fiziksel olarak değişime uğrar ve duygusal olarak iniş ve çıkışlar yaşarlar. Bazen mutlu, bazen üzgün olurlar ve çoğu zaman da neden böyle hissettiklerini açıklayamazlar (51).

Sosyal bilimcilerin, ergenlik döneminde görülen dışa yönelim sorunlarının nedenleri ve tedavileri konusunda farklı görüşlere sahip oldukları bilinmektedir. Buna rağmen suç işleme, saldırganlık ve diğer davranım sorunları gibi konularda tartışmasız kabul edilen şey, ergenlerin ve genç yetişkinlerin diğer yaş gruplarından çok daha yüksek oranda yasaları ihlal ettikleri gerçeğidir. Günümüzde saldırgan davranışların tek bir nedene bağlı olmadığını ve bu davranışların arkasında birçok neden olduğu görüşü ağırlık kazanmaktadır. Ergenlikte yaşanan kimlik sorunu, cinsel gelişim ile birlikte yaşanan hormonal değişimler, aileden ayrılarak akrana yakın olmayı istemek gibi çeşitli nedenlerle ergenlerin saldırgan davrandıkları belirtilmektedir. Bu bağlamda saldırgan davranışların gelişmesinde bireysel, ailesel ve çevresel faktörlerin etkili olduğu bilinmektedir (65).

2.3.4.1.Şiddete Yönelme

Şiddet, olduğu gibi kabulü içermeyen sözsüz bir işareten, basit bir söze, küçük bir davranışa ve saldırganlıktan öldürmeye kadar uzanan geniş bir yelpazede kişi/lerin kendi/sine/lerine veya öteki/ne/lere fiziksel, bilişsel, duygusal, cinsel, toplumsal (ideolojik ve siyasal) müdahalesi olarak tanımlanabilir (99).

Şiddet; fiziksel şiddet (itmek, vurmak, dövmek), sözel ve sosyal şiddet (küfretmek, aşağılamak, küçük düşürmek, dışlamak), tehdit etmek, başkasının eşyalarına zarar vermek ya da onları çalmak, kesici-yaralayıcı alet taşımak, kullanmak ya da bu aletle tehdit etmek ve cinsel tacizde bulunmak olarak gruplandırılmıştır (44).

Şiddetin ürperten bir yönü de şiddete yönelen gençlerin empatiden yoksun bir karaktere sahip olmaları, geleceğiyle ilgili ümitsizlik hissine kapılmış ve kendilerine ne olacağını bilmediklerinden kontrol hissinden yoksun olmaları ve çoğu zaman anti sosyal davranışlar içinde olmalarıdır. Şiddet eskisinden daha teşvik edici bir durumdadır. Ergenlerin arkadaşları önünde bir saygısızlıkla karşılaşmaları durumunda saldırgan veya şiddet içeren bir tavırla hareket etme ihtimalleri fazladır. Arkadaş baskısı bir yana, pek çok ergen birilerinin kendilerine alay edercesine bakmasından dolayı kolayca saldırgan olabilir veya şiddet içeren biçimde hareket ederler (51).

2.4.Saldırganlıkta Temel Olgular

Saldırganlık; bireyin kendi düşünce ve davranışlarını dıştaki direnmelere karşın zorla karşısındakine benimsetme çabası, başkalarını incitmeyi amaçlayan her türlü davranış veya diğerine zarar vermek amacıyla bir kişi ya da grup tarafından gerçekleştirilen davranış olarak tanımlanmaktadır (27).

Saldırganlık, TDK da, “Kötülük ya da yıpratma amacıyla bir kimseye karşı doğrudan doğruya silahlı ya da silahsız bir eylemde bulunma, bireyin kendi düşünce ve davranışlarını dıştaki direnmelere karşın, zorla karşısındakine benimsetme çabası” olarak tanımlanmaktadır (36).

Saldırganlığı, hakimiyet sağlamak, yenmek,yönetmek amacıyla yapılan güçlü, etkili bir hareket; yıkıcı ve yok edici bir davranış olarak tanımlamaktadır. Saldırganlık insanın varlık sebeplerinden biri olarak, yani kendini ve başkalarını tanımmasını kolaylaştıran bir süreç olarak da görülebilmektedir (77).

Saldırganlık (aggressiveness), insanın bir başka insana ya da nesneye zarar vermek ya da incitmek amacıyla bir eylemde bulunması, istenilmeyen bir tutum takınması ya da isteklerini zorla benimsetmesidir (108).

Saldırganlık; başkalarının kişisel haklarına aldırış etmeden, onları göz ardı etmeyi içerdiği gibi, başkalarının hak kullanımını engellemek, ya da hak kullanımı için uygun koşulların ortaya çıkmasına mani olmak, duygusal ve fiziksel olarak zor kullanmak gibi fiilleri içerir. Saldırganlık genellikle, diğerlerine kızmanın veya kin tutmanın sonucudur ve diğer insanların size olan saygılarını kaybetmelerine neden olur (45).

Şiddet ve saldırganlık terimleri karışıklığa yol açan, çoğu zaman da birbirinin yerine kullanılan tanımlardır. Şiddet; bir kişiye güç ve baskı uygulayarak, isteği dışında bir şey yapmak ya da yaptırmak; şiddet uygulama işlemi ise, zorlama, saldırı, kaba kuvvet, bedensel ya da psikolojik olarak acı çektirme ya da işkence, vurma, yaralama olarak tanımlanmaktadır. Şiddet, saldırganlığın bir çeşididir ve saldırgan davranışın uç noktasıdır. Yani her saldırgan davranış, şiddet içermeyebilir.Şiddet; genel anlamda, aşırı duygu durumunu, bir olgunun yoğunluğunu, sertliğini, kaba ve sert davranışı, eylemi nitelendirmektedir. Şiddet, özel olarak saldırgan davranışları, kaba kuvveti, beden gücünün kullanılmasını, yakan, yıkan, yok eden eylemleri, taşlı, sopalı, silahlı, bıçaklı saldırıları, ferde ve topluma zarar veren eylemleri kapsamaktadır (35).

Şiddet; insanoğlunun doğasında bulunan içgüdüsel duyguların, içinde yaşanılan koşulların da etkisi ile dışa vurumu olarak tanımlanmıştır (85).

Şiddet; bir hareketin bir kuvvetin veya gücün değerlendirilmesi, sert hareket etmek, sert davranmak, kaba kuvvete başvurmak şeklinde tanımlanmıştır (2).

Şiddet; güç ve baskı uygulayarak insanların bedensel veya ruhsal açıdan zarar görmesine neden olan bireysel veya toplu hareketlerin tümüdür. Şiddet, insan vücuduna zarar veren maddi bir saldırı değil zihinsel ve duygusal bakımdan bireyde hatırı sayılır tahribata yol açan bir etki olarak da değerlendirilmektedir (53).

Şiddet bir hareketin, bir gücün derecesini ifade etmek için kullanılan bir kavramdır. Bu kavrama sporda, karşıt görüşlü olanları inandırma veya uzlaştırma yerine, kaba kuvvet kullanarak neticenin değiştirilmesi eylemi olarak bakılmaktadır.İnsanların olduğu her yerde Şiddette var olmuştur. Baskı, eziyet, sindirme, korkutma, öldürme, cezalandırma ve bunların yanı sıra başkaldırı, her toplumda derece derece ama sürekli bir biçimde günlük yaşamın bir parçası olma özelliğini korumaktadır (45).

2.4.1.Saldırganlığın Nedenleri

Saldırganlığın ortaya çıkmasında birçok faktör etkili olabilmektedir. Saldırganlığın nedenleri arasında, içgüdü, güdülerini içeren engellemeler ve engellenmeye düşük tolerans, kişilik özellikleri, biyolojik faktörler (perinatal problemler, bas yaralanmaları, dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu gibi

çocukluk bozuklukları), öğrenme bozuklukları, davranım bozuklukları, ebeveyn becerilerinin eksikliği, aşağılanma, ortalamanın üzerinde şiddete maruz kalma, diğerlerinde gözlenen saldırganlığın taklit edilmesi, yüksek risk grubunda olma, düşük özsaygı, A tipi kişilik, toplumsal cinsiyet rolleri ve sosyalleşme, bireysel ayrılıklar, katarsis, kışkırtma, alkol ve madde kullanımı, fiziksel çevre (ısı, kalabalık, alkollü insanlardan oluşan ortam vb.), dezavantajlı gruplardan olma, cinsiyet sayılabilmektedir. Şiddet, saldırganlık, kimi zaman nefret suçlarında olduğu gibi önyargılarla, ırkçılık ve marjinalleşmeyle de ilişkili olabilmektedir. Kalabalık, XYY kromozomu, beyin tümörü, alışılmadık hormon düzeyi gibi faktörler de saldırganlığın ve şiddetin nedenleri arasında sayılmaktadır; ancak bunlara ilişkin kesin bulgulara ulaşılmamıştır (52).

Saldırganlığın sebeplerine dair yapılan birçok araştırma dürtüsellik, antisosyal kişilik özellikleri, duygusal istikrarsızlık, sosyal-bilişsel eksiklikler, sosyal red (social rejection), duygusal ve fiziksel istismar, akranlar arası sosyal öğrenme, ebeveynler ve medya aracılığı ile sosyal öğrenme ve ebeveyn-çocuk ilişkisi faktörlerini saldırganlık ile doğrudan ilişkili bulmuştur. Saldırganlığı etkileyen faktörler arasında en baskın olanı aileye ait olanlardır. Sosyalleşme süreci ailede başlar ve hayat boyunca devam eder. Ebeveynlerin çocuğun davranışlarını gereksiz yere engellemesi, çocuğun istek ve davranışlarını eleştirmesi ve sık sık cezalandırması, çocuğun her isteğine boyun eğmesi veya çocuğu ihmal etmesi, çocukta saldırgan davranışa neden olmaktadır. Ebeveyn tutumlarının yanı sıra, sosyoekonomik düzey, cinsiyet, anne-baba öğrenim ve çalışma durumu, evlilik içi sorunlar, boşanma, işsizlik, hastalıklar gibi faktörler de saldırgan davranışların ortaya çıkmasına rol oynamaktadırlar (12).

Saldırganlığı tetikleyen nedenlerden biri de hayal kırıklığı, bir başka deyişle engellenmedir. Saldırgan davranış, engellenme duygusuyla birlikte ortaya çıkan tipik bir davranıştır. Saldırgan davranışlardan bazıları engellenme duygusunu ortaya çıkaran durumun ortadan kalkmasına yardımcı olurken, bazılarıysa durumu daha da kötüleştirir. Engellenme duygusunun oluşması, amaca çok yaklaşmışken daha da kolaydır. Engelleme nedeni beklenmedik bir nedense ya da kanun veya mantık dışıysa, engellenme duygusu daha da artmaktadır. Böylece saldırganlık bireyin davranışını etkileyerek onun saldırganlaşmasına sebep olur (48).

2.4.2.Saldırganlık Türleri

2.4.2.1.Amaç Yöntemli Saldırganlık

Saldırganlar kurbanlarına saldırırken çoğu kez zihinlerinde bir başka amaç vardır. Örneğin yapılan bir deneyde çocuklar bir yetişkini basit oyuncaklar ve şişme bir bebekle oynarken izlemişlerdir. Deneysel koşulların birinde yetişkin, yaklaşık bir dakika basit oyuncakları toplamakla işe başlamış ve sonra dikkatini şişme bebeğe vermiştir. Bebeğe yaklaşmış, onu yumruklamış, bir ağaç çekiç ile vurmuş, havaya atmış ve odanın içinde tekmelerken sözlü ifadelerde bulunmuştur. Çocukların önünde bu davranış yaklaşık dokuz dakika kadar devam etmiştir. Diğer bir koşulda, yetişkin sessizce diğer oyuncaklarla ilgilenmiş ve şişirme bebekle hiç ilgilenmemiştir. Bir süre sonra her çocuk 95cm. Boyunda bir şişme bebeği de içeren değişik oyuncaklarla yirmi dakika yalnız bırakılmıştır. Yetişkini şişme bebeğe saldırırken izleyen çocukların çok daha saldırgan davrandıkları gözlenmiştir. İlk grup bebeği yumruklamış, tekmelemiş, hırpalamış ve yetişkinin söylediklerine benzer saldırgan yorumlarda bulunmuştur. Bu durumdaki çocukların belirli türden bir oyuncak bebeğe saldırmayı öğrendiklerini ortaya konmuştur (55).

Basketbolda sayı yapmayı amaçlayan rakibinin eline vurma, su topunda gol atmayı amaçlayan rakibini suyun içine çekme ya da karatede rakibine üstünlük sağlamak için tekme atma davranışları düşmanlık niyeti içermeyen sadece bir amaca erişmek için gerçekleştirilen davranışlardır. Bu tür saldırgan davranışlar çoğunlukla, daha iyi bir derece elde etmek, rakibini yenmek, rekor kırmak, madalya kazanmak amacıyla ya da yüksek bir ödül veya primin kaybedilme riskinin arttığı durumlarda görülmektedir (92).

2.4.2.2.Araçsal Saldırganlık

Öğrenilmiş saldırgan eylemler, araçsal saldırı olarak tanımlanır. Bir hedefe ulaşmak için bu saldırı türü planlı olarak uygulanır. Araçlı saldırılar kurallara uygun olarak geliştirilebileceği gibi, kuralların dışını da çıkabilir (35).

Araçsal saldırganlıkta amaç, karşıdaki kişiye acı ve zarar vermek olmayıp, saldırganlığı, bir amacın gerçekleşmesi için bir araç olarak kullanmaktır. Bir başka anlatımla araçsal saldırganlık, sonuç için bir amaçtır. Örneğin, hentbolda pivot oyuncusunun, kendisine rahat bir atış olanağı sağlamak için savunma oyuncularına

dirsek vurması araçsal saldırganlıktır. Ya da futbolda bir köşe vuruşu sırasında savunma oyuncusunun topa daha rahat sahip olabilmek için hakeme fark ettirmeden hücum oyuncusunu iteklemesi de bu tarz bir saldırganlıktır (92).

Spor müsabakalarında sıklıkla karşılaşılan araçlı saldırganlıkta temel amaç, çok iyi bir derece elde etme, rakibini geçmek yada yenmek, ülkesini en iyi şekilde temsil etmek, madalya kazanmak veya rekor kırmak şeklindedir. Müsabakalarda ve zirve sporlarında bu tür saldırganlık olaylarına sık rastlanıyor (87).

2.4.2.3.Emir Altındaki Saldırganlık

Sporcular, çalışma ve sosyal çevresinin başarıyı salt kazanmak olarak algıladıkları durumlarda, kendisinin ya da takımının mutlak kazanmak zorunda oldukları müsabakalarda, koçları tarafından daha sert oynamaları konusunda yönlendirilirler. Koçunun emri altındaki sporcular, istenenleri yerine getirmek dolayısıyla kazanmak için sınırsız saldırgan davranışlarda bulunabilmektedirler (35).

2.4.2.4.Düşmanlık İçeren Saldırganlık

Sosyal psikologların birçoğu, birincil amacı birine zarar vermek olan bir saldırganlığın bulunduğunu tartışmaktadırlar. Böyle bir saldırganlığı genellikle düşmanlık içeren saldırganlık olarak isimlendirir ve bu saldırganlığı duygusal ya da öfke saldırganlığı olarak düşünürler. Saldırıda bulunan kişi diğerlerine hoş olmayan uyaranlar gönderir ve onlara zarar vermeye çalışır (5).

Peter ve Beyler' e göre bu saldırganlık türü; hoşnutsuzluk, kin veya nefret nitelikli uyartılara ait bir tepkidir. Acıya neden olan olaylar, önceden belirli bir amaca yöneltilmiş tepkilerin gerçekleşmesini engelleyen engellerin birdenbire ortaya çıkması sonucu başarı gereklilikleri, önceki deneyimler yüzünden beklenen güzel olayların gerçekleşmemesi, sona ermesi sonucu ortaya çıkabilir. Psikolojik etkinleşme düzeyinin hoşnutsuzluk veya kin niteliğinin artması ve aşırı öfke veya gücenme, öfke duyguları düşmanlık içeren saldırganlığa eşlik eder. Düşmanlık içeren saldırganlığın kaynağında duygusal nedenler olup amacı tamamen hedefe zarar vermektir (35).

Düşmanca saldırganlık içinde öfke, zarar verme ve yıkıcılık gibi duygular barındırır.Bu tür saldırganlık genellikle öfke ve engellenme ile birlikte diğerini

incitmeyi ve ona zarar vermeyi içerir. Birincil amaç kurbanı acı ve ıstırap vermektir. Düşmanca saldırganlığın odak noktası rakibe zarar vererek onu oyundan uzaklaştırmaktır.Örneğin bir hentbolcunun topu bilerek kalecinin yüzüne fırlatması, futbolda kasten atılan tekmeler düşmanlık içeren saldırganlığa örnektir (14).

2.4.2.5. Atılganlık

Kiper , bireyin kendi çıkarlarını koruması için kaygıya kapılmadan duygularını açıkça anlata bilmesi ve başkalarının haklarını kabul ederek, kendi hakkını kullanmasını sağlayan her davranışı atılganlık olarak tanımlamıştır.(buket çobanoğlu güner 2006 tez)

Alberti ve Emmons , atılganlığı “kişinin kaygı göstermeden, kendi haklarını koruması ve aynı zamanda diğerlerinin haklarına saygı göstermesi” olarak açıklar. Atılganlıkta birey kendi haklarını, duygu ve düşüncelerini ifade ederken karşısındaki kişinin hakkını göz ardı etmez, saldırganlık ise karşıdakinin haklarının yüzeye çıkmasına izin vermez, fiziksel ve ruhsal olarak zorlamayı içerir. Kısaca atılgan olmak saldırgan olmak değildir (100).

Kısacası, atılganlık, bireylerin kendilerini olduğu gibi anlatabilme, olumlu ve olumsuz duygularını iletebilme, kendilerine ters gelen isteklere karşı direnebilme ve karşısındakinden bir istekte bulunabilme becerisidir (35).

Görüldüğü gibi atılganlık hakkında birçok tanım yapılmıştır. Bu tanımlara bakıldığında hemen hepsinin birbirine benzediğini görmekteyiz. Bu kadar tanımın yapılmasına rağmen atılganlığın tanımlanması güç bir kavram olduğu anlaşılmaktadır. Bu konuda Alberti ve Emmons şunu söylemişlerdir atılganlığın ölçülmesindeki en büyük sorun onun tanımlanması güç bir kavram olmasıdır.İnsana ait herhangi bir özelliğe parmak basarak “işte atılganlık budur” diyemeyiz.Bu karmaşık olgu hem ilgili insanlara, hem de onların içinde buldukları durumlara bağlı olarak değişkenlik gösterir (56).

2.4.3.Saldırganlık Kuramları

2.4.3.1.İç GÜDÜ Kuramı

Saldırganlığın içgüdüsel olarak doğuştan insanda bulunduğunu savunan ünlü etnolog Lorenz'e göre saldırganlık, tüm diğer organizmalarda da bulunan kavga

etme içgüdüsünden kaynaklanır. Bu içgüdüyle ilgili enerji, değişen oranlarda her insanda üretilmektedir. Saldırganlığın ortaya çıkması, biriken bu enerjiye ve saldırganlık doğurucu uyarının varlığına ve gücüne bağlıdır. Saldırganlık kaçınılmaz bir şeydir ve zaman zaman kendiliğinden boşalabilir (55).

2.4.3.1.1.Psikanalitik kuram

İnsan saldırganlığı ile ilgili en eski kuram içgüdü kuramıdır ve bu kuramın temsilcisi Freud'dur. Freud'un görüşleri ilk kez ana çizgileriyle "Why War" (Niçin Savaş) adlı ünlü bir mektupta dile getirilmiştir. Bu mektup, 1932 yılında Albert Einstein'in Freud'a yönelttiği insanlığın savaştan nasıl kurtarılacağına ilişkin sorusuna yanıt olarak yazılmıştır (126). Freud saldırganlığın doğuştan gelen, kaçınılmaz ve evrensel bir olgu olduğunu iddia etmektedir. Ona göre, saldırganlık giderek biriken ve belli bir noktada dışarı atılması gereken biyolojik içgüdüsel bir dürtüdür. Bazen birine karşı fiziksel ya da sözlü taciz yoluyla dışarı atılmakta; bazen de saldırganlık içe yönelmekte ve intihar dahil kişinin kendini cezalandırması şeklinde ortaya çıkmaktadır (25).

Freud, saldırganlık üzerinde çocukluk çağının ve sosyal deneyimlerin etkilerinin daha fazla olduğunu savunmakta ve gelişimin birinci dönemi olan oral dönemin geç aşamalarında çocukta ısırma, yıkma, yok etme eğilimlerinin başladığını ve bu tür eğilimlerin ona haz verdiğini ifade etmektedir. Freud, çok konuşan, başkalarını kötüleyen, küçümseyen, alay eden, suçlayan, kızan, bağırان, çabuk öfkelenen bireylerin oral döneme saplandıkları ya da gelişmemiş oral dönem yasadıklarını iddia etmektedir. Ayrıca, saldırgan davranışların anal dönem saplantısından da kaynaklanabileceğini ifade eden Freud, dışa atarak anal doyum sağlayan çocuğun, katı bir tutumla denetlenmesinin çocukta tepki yarattığını ve önce çevreyi kirletmeye yönelik davranışlar, sonrasında da saldırgan davranışların ilk belirtilerinin ortaya çıktığını belirtmektedir (33).

2.4.3.1.2.Etolojik kuram

Etolojik görüş; saldırganlığın, çevreye uyum sağlama ve türün devamı gibi bir işlevi olduğu için yararlı olduğunu ileri sürmektedir. Freud, saldırganlığın yıkıcı bir güç olduğunu ve ölüme hizmet ettiğini, Lorenz ise yasama hizmet eden bir dürtü olduğunu belirtmektedir. Hem Freud hem Lorenz, saldırganlığın dışa

vurulamamasının çeşitli etkileri olduğunu savunmaktadırlar. Freud, dışa vurulamayan saldırganlığın akıl hastalıklarına yol açtığını; Lorenz de insanda iç huzursuzluğuna yol açtığını belirtmişlerdir (Şahin, 2004a). Saldırganlığın dışa vurumu ile bireyde boşalım sağlanmakta ve sonradan gösterilebilecek saldırganlık olasılığı azalmaktadır. Etolojik görüşe göre; saldırgan enerjinin, spor gibi sosyal olarak kabul edilebilir yollarla boşaltılması gerekmektedir (33).

Etiyolojik kuram savunucularından K. Lorenz , saldırganlığın dış uyarılardan bağımsız, kendi içgüdüsel enerji kaynağına sahip bir davranış olduğunu savunmaktadır. Lorenz'e göre saldırganlık dürtüsü uygun bir çıkış noktası bulana kadar devam etmektedir. Bu görüşe göre saldırganlığın yöneldiği hedef, saldırganlığın gerçek nedeni olmayabilir. Örneğin; Lorenz insanların baskı, haksızlık ve savaşlar nedeniyle saldırganlığı davranmadıklarını, saldırgan oldukları için de bu tür mekanizmaları geliştirdiklerini öne sürmüştür. Lorenz'e göre saldırgan davranış zaman, zaman iç ve dış şartlara bağlı olan bir içgüdüdür. Bu içgüdü aradığı objeyi bulamazsa saldırgan davranış ortaya çıkmaktadır. Örneğin, acıkan bir hayvan veya insan yiyecek bir şeyler bulmak için aranmaya başlar, eğer bulamazsa saldırgan davranış ortaya çıkmaktadır. Bu somut ve bir amaca yönelmiş çaba, önceden programlanmış içgüdüsel davranış, kendine özgü nesneyi bulduğu zaman ortadan kalkmaktadır (25).

2.4.3.2.Biyolojik Kuram

Biyolojik kurama göre, beynin ve merkezi sinir sisteminin belirli bölgeleri,beyindeki bazı maddeler ve organizmanın işleyişindeki çeşitli bozukluklar saldırgan davranışlara neden olabilmektedir (33).

Biyolojik kuram, tüm davranışlarımızın kökeninin beyin ve dolayısıyla merkezi sinir sistemi olduğu bilgisinden yola çıkarak, saldırganlığın kaynağını ve oluşumunu beyindeki bazı yapılar ya da bazı maddelerle açıklamaya çalışmaktadır. Bu alandaki çalışmalar bir nörotransmitter olan serotoninde, bir hormon olan androjende, erkeklerde olan Y kromozomunda, hipotalamus, mesansafalon, amigdala gibi beyin yapılarında ve genetik etkenlerde yoğunlaşmıştır (113).

Biyolojik kuram, insan saldırganlığına organizmadaki bazı yapıların neden olup olmadığını araştırmaktadır. Acaba bazı hormonların saldırganlıkta rolü var

mıdır? Beynin bazı bölgeleri saldırganlıktan sorumludur? Kromozomların saldırganlıkla ilgisi var mıdır? Corner'e göre; hayvan deneylerinde, seks hormonlarından testosteron verilmesi saldırganlığı arttırmaktadır. Fetus erkek olduğunda testosteron vücutta oluşmaya başlamakta, dolayısıyla beyin oluşmasında da görev almaktadır. Bu nedenle erkeklerin kadınlardan daha saldırgan oldukları söylenmektedir. Almanya, İsviçre ve Danimarka'da cinsel suçtan mahkûm olanlara, iğdiş edilmeyi kabul etmeleri durumunda erken salıverilecekleri söylenmiştir. Bu öneriyi kabul eden gönüllü suçluların izlenmesi sonucunda bunların cinsellikle ilgili düşünce ve eylemlerinde bir azalmanın yanı sıra, cinsel saldırılarında da bir azalmanın olduğu belirlenmiştir (92).

2.4.3.3.Engellenme-Saldırganlık Kuramı

Bu kuramın, ortaya koyduğu iki önerme bulunmaktadır. Bunlar; "saldırganlık her zaman için engellenmenin bir ürünüdür" ve "engellenmenin olduğu her durumda, herhangi bir biçimde ve derecede bir saldırganlık kaçınılmaz olarak ortaya çıkacaktır." Engellenme, belirli bir amaca erişmekten alıkoyma olarak tanımlanmıştır. O halde saldırganlık dürtüsü, herhangi bir başka dürtünün doyurulmasının engellenmesi sonucu ortaya çıkar(113).

Engellenme kuramı, saldırganlık nedenleri arasında oldukça önemli bir yere sahiptir. Engellenme-saldırganlık hipotezi ilk olarak Yale üniversitesi profesörlerinden (Dollard, Doob, Movvner ve Sears 1939) tarafından ortaya atılmıştır. Bu kuramın meydana gelmesinde psikanalitik yaklaşımdan da önemli ölçüde yararlanılmış fakat psikanalitik kuramdan farklı olarak Freud 'un görüşlerini test edilebilir bir platforma oturarak saldırganlığı açıklamaya çalışmışlardır. Saldırganlığı açıklarken doğuştan getirilen bir ölüm içgüdüğü ya da saldırganlık dürtüsü kavramından yola çıkmışlar fakat bunları tam olarak kabul etmemişlerdir. Doğuştan saldırgan olan bir insan doğası yerine engellenme sonucu saldırganlık sergileyen bir insan görüşü ortaya koymuşlardır. Engellenme –saldırganlık kuramı, bir kişinin herhangi bir hedefe ulaşma çabası engellendiğinde,engeli (kişiyi ya da nesneyi)incitme davranışını güdeleyen bir saldırganlık dürtüsünün ortaya çıktığını savunmaktadır. Bu önermenin iki önemli özelliği vardır;birincisi; saldırganlığın olağan sebebinin engellenme olması, ikincisi ise;saldırganlığın temel bir dürtünün

doğuştan gelen tepkiler gibi hedefe ulaşılan kadar süren bir enerji biçimi özelliği taşımaktadır (23).

Son olarak Berkowitz'e göre; engelleme ve olumsuz çevresel etkenler, sadece öfkeye değil aynı zamanda üzüntü ve depresyonu içeren olumsuz duygulara da neden olabilmektedir. Çocuk saldırgan davranışta bulunmadan önce, olayı bilişsel bir çerçevede değerlendirmektedir. Eğer karşıdaki kişinin onu kasıtlı olarak incitmeye çalıştığını düşünürse, çocukta saldırganca davranma eğilimli olmaktadır. Diğer taraftan bu değerlendirme, karşıdaki kişinin kasıtlı olmadan incittiğini gösterirse çocuğun saldırganca davranmaması olasılığının daha yüksek olduğunu belirtmektedir (16).

2.4.3.4. İpucu Uyarılmışlık Kuramı

Orjinal kuram da engellenme-saldırganlık bağının abartılmış olduğunu düşünerek, Berkowitz bu bağı yeniden gözden geçirmiştir. Berkowitz, oluşturduğu kuramda engellenmeye yönelik tepkinin yalnızca "saldırgan davranma eğilimi" yarattığını ve daha önceden edinilmiş olan saldırganlık alışkanlıklarının da bu eğilimin gerçekleşip gerçekleşmeyeceğini etkilediğini savunmaktadır. Bir diğer deyişle Berkowitz saldırgan davranışların ortaya çıkışının yalnızca engellenmeye bağlı olmadığını saldırganlık davranışının ortaya çıkmasını birtakım faktörlerin etkilediğini belirtmektedir. Berkowitz'e göre engellenme sonucu saldırganlığın ortaya çıkması için kişinin birikmiş öfkesinin olması gerekmektedir. Buna ek olarak söz konusu engellenmeye karşı vereceği tepkiler daha önceki yaşantılarından da etkilenmektedir. Kişinin ne gibi durumlarda saldırgan tepki verdiği geçmiş yaşantıları ile ilgilidir. Tüm bunlar kişinin saldırgan davranmasını kolaylaştırıcı etki yapmakta engellenme ise bardağı taşıran son damla olmaktadır (103).

Berkowitz'e göre, engellenme, öfke olarak isimlendirilen duygusal uyarılmışlığın artmasına neden olabilir. Fakat öfkeli olmak, hemen saldırganlığa neden olmayabilir. Çünkü engellenen kişi, eğer hemen saldırgan davranışta bulunursa cezalandırılacağını düşünebilir ve çevresel şartlar uygun olana kadar saldırgan davranışta bulunmayarak ortamın uygun olduğu bir zamanda saldırgan davranışı gösterir. Saldırgan davranışların bir diğer kaynağı özgül olmayan (nonspecific) ya da genel, fakat 'kızgınlık' olarak etiketlenmiş heyecansal

uyarılmadır. Bu görüşe göre, herhangi bir sayıda kaynağın neden olduğu uyarılma, kızgınlık olarak adlandırıldığı sürece, saldırgan davranışa yol açabilir. Berkowitz'e göre engelleme, öfke olarak isimlendirilen duygusal uyanıklılığın artmasına neden olur. Ama öfkeli olma hemen saldırganlığa neden olmaz. Çünkü engellenene kişi hemen saldırgan davranışta bulunacak olursa cezalandırılacağını düşünebilir ve çevresel koşullar uygun olana kadar saldırgan davranışta bulunmaz. Ortam uygun olduğunda saldırgan davranışı gösterir (5).

2.4.3.5.Sosyal Öğrenme Kuramı

Sosyal Öğrenme Kuramı, saldırgan davranışın nasıl geliştiğini, insanları saldırganca davranmaya neyin kışkırttığını ve onlar bir kez saldırganca davrandıktan sonra bu davranışları devam ettiren şeyin ne olduğunu açıklamaya çalışmıştır. Bandura engellenme hipotezinin tersine, engellenme sonrası bireylerde davranış farklılıklarının olabileceğini belirtmektedir. Bireye dışarıdan gelen duygusal uyarıcılar sonucu ortaya çıkan davranışlar, stres verici durumla baş etmek amacıyla öğrenilmiştir. Örneğin, engellendiğimiz zaman bazı bireyler, başkalarından yardım ya da destek arayabilir, bu durum karşısında başarıma davranışı görülebilir, geri çekilebilir, saldırganlık gösterebilir, şiddetlenmiş psikosomatik belirtiler sergileyebilir, alkol ve uyuşturucu kullanarak kendilerini uyuşturabilir; çoğu da engeli aşmak için daha çok çaba gösterebilir. Genellikle bireyin davranış tarzı, geçmişte engellenmeyi başarılı bir şekilde ortadan kaldıran davranış tarzı olacaktır. Bu görüşe göre, engellenme özellikle itici olaylara saldırgan tutumlarla ve davranışla tepki vermeyi öğrenmiş insanlarda saldırganlığı kışkırtmaktadır (16).

Sosyal öğrenme kuramı diğer kuramlardan ayıran özelliklerden biri, saldırganlığı düşmanca ve incitme amacıyla yapılan bir davranış olarak değil, amaca yönelik araçsal davranış olarak görmesidir. Bu kuramın önemli özelliklerinden bir diğeri ise saldırganlıkla ilgili olarak diğer kuramlarla kıyaslandığında davranışların kazanılmasında bireyin daha aktif bir rol oynadığını kabul etmesidir. Bu kuram yoğun duygular sonucu meydana gelen saldırgan davranışların çevresel pekiştirmelere bağlı olarak değiştirilip kontrol altına alınabileceğine dikkat çeker. Bireyler yoğun duyguların sonucu saldırganlık yerine daha olumlu davranışlar da öğrenebilirler. Bu kuram, bireyin sorunlar karşısında saldırgan davranışlar yerine

daha olumlu başa çıkma yollarının öğrenilebileceğini savunmaktadır. Böylece sosyal öğrenme kuramının, temelde saldırganlığı, pekiştirme ve model alma süreçlerine dayalı olan öğrenilmiş davranış olarak gördüğü açığa çıkmaktadır (113).

Sosyal öğrenme kuramı, insanın toplumsal etkileşimiyle ilgilidir. Bu kuram, kendisinden önce ileri sürülen öğrenme davranışlarını sosyal ortam içerisinde değerlendirmekte ve en önemlisi insan öğrenmesinin, başkalarını gözlemleme yoluyla oluştuğu savunmaktadır. Bu görüşe göre kişilik, başkalarının davranışlarını taklit ve gözlemleme yoluyla öğrenilmiş davranışlar örüntüsüdür (23).

2.4.4.Saldırganlığı Etkileyen Nedenler

2.4.4.1.Aile

Aile, yüz yüze ve samimi ilişkilerin en güçlü olduğu birincil gruptur. Bu sebeple aile, kişinin tutum ve değerlerinin oluşumunda birincil etkileşimi sağlaması yönünden aşırı bir öneme sahiptir. Aile, evrensel ve daimi bir gruptur. Aile insanın en derin ve köklü, kısmen organik nitelikli özelliklerine dayanan, bütün insan toplumlarında bulunan bir ilk gruptur ve evrensel bir sosyal kurumdur (1).

Kişinin ilk sosyal çevresi ailesidir. Sosyalleşme süreci ailede başlar ve hayat boyunca devam eder. Saldırganlığın ortaya çıkmasında aileye ait özellikler ilk sırada yer almaktadır. Ebeveynlerin çocuklarının davranışlarını gereksiz yere engellemesi, çocuğun istek ve davranışlarını eleştirmesi, sık sık cezalandırması, çocuğun her isteğine boyun eğmesi veya ihmal etmesi saldırgan davranışa neden olmaktadır. Ailede sağlıklı iletişim kurulmasında çocuğa yönelik tutumların yanı sıra, ebeveynlerin mesleği, çalışma durumu, evlilik anlaşmazlıkları, boşanma, işsizlik, hastalıklar, ekonomik sıkıntılar gibi etmenler de saldırgan davranışların ortaya çıkmasında etken olmaktadır (94).

Saldırgan davranışların oluşumunda aile önemli bir rol oynamaktadır. Çocukta saldırganlık, anne-babanın aşırı koruyucu veya reddedici, aşırı ilgisiz ya da ilgili davranması ile fiziksel ya da sözel şiddet uygulamasına bağlı olarak ortaya çıkabilir. Saldırgan davranışın ortaya çıkmasında anne babanın hatalı tutumları ilk sıralarda yer almaktadır. Anne babanın aşırı düşkünlüğü veya aşırı korumacı tutumu karşısında, çocukta içsel kontrolün zayıflığı sonucunda saldırgan davranışlar görülebilmektedir. Çünkü bu gibi durumlarda çocuklar anne babaya bağımlı hale

gelmekte ve kendilerine olan güvenleri azalmaktadır. Çocuk kendi başına bir şeyi başaramama korkusu içine girerek bunu saldırgan davranışlarıyla ortaya çıkarabilmektedir (47).

Aile içinde ortaya çıkan öfke ve saldırganlığın nedenleri ile ilgili olarak yapılmış açıklamalar incelendiğinde ise genellikle; genetik, nörolojik ve biyolojik özellikler, bazı psikiyatrik bozukluklar, alkol ve madde kullanımı, sosyal destek yokluğu, yetişkinin çocuklukta istismara uğramış olması, özellikle cinsel istismarın olduğu ailelerde babanın güç ve kararlarda baskın olması, babanın güç ve kontrol sağlamak için şiddete başvurması, anne baba arasında cinsel sorunların olması, aile dışı ilişkilerde kısıtlılık, işsizlik, yoksulluk ya da modernizasyon gibi nedenlerle yoğun bir stresin ortaya çıkması, anne ve babanın çocuğa karşı davranışlarındaki tutarsızlık, çevrede uygun rol modellerinin olmayışı ve içinde yaşanan grubun şiddeti teşvik etmesi gibi etmenlerin etkili olduğu görülmektedir. Aile içinde ortaya çıkan öfke ve saldırganlığın etkilerinin tüm aile bireyleri üzerinde olumsuz sonuçlar doğurduğu, fakat özellikle çocukların ve kadınların bu etkiye daha çok açık oldukları söylenebilir. Bu nedenle aile içerisinde ortaya çıkan öfke ve saldırganlığın etkilerinin neler olabileceğinin tartışılması gerekmektedir (86).

2.4.4.2.Okul ve Eğitim

Çocuğun aileden sonra girdiği ilk sosyal ortam okuldur. Eğitim ortamı, çocuğun ailede gelişen benlik kavramı üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Okulda benlik kavramı, öğretmenin çocuğa ilişkin düşüncelerinin çocuk tarafından algılanışına bağlı olarak biçimlenmektedir (98).

Eğitim bireylerin toplum içindeki rolünün benimsenmesinde önemli bir kavramdır. Bireyler ilk eğitimini ailelerinden almaktadır. Daha öncede belirtildiği gibi ailenin bireyin saldırganlığı üzerindeki etkisi oldukça fazladır. İlk eğitimini aileden alan birey daha sonraki yaşantısının büyük bir çoğunluğunu eğitimiyle geçirmektedir. Eğitim öğretim kurumlarının basında okullar gelmektedir. Bireyler eğitim gördükleri okullarda çeşitli kurallar altında disipline edilmektedirler. Kuralların okul yönetimi tarafından oluşturulması ve yasaklamaların fazla olması bireyler üzerinde olumsuz etkiye sahip olmaktadır. Bu nedenle kurallar rehber öğretmenler aracılığı ile belirli sınırlar içerisinde öğrencilerin de katılımı sağlanarak

oluşturulmalıdır. Kurallardaki yasaklamaların fazla olması ve kurallarda kullanılan ifadelerin olumsuzluğu bireyleri saldırgan hale getirebilmektedir. Örneğin, “Sınıfı kirletmeyin” şeklindeki bir ifade olumsuz bir şekilde kurulduğu için tetikleyici olabilir. Oysa “Sınıfımızı temiz tutalım” şeklindeki bir ifade daha olumlu davranışların ortaya çıkmasını sağlayacaktır (47).

2.4.4.3. Alkol ve Uyuşturucu

Saldırganlık davranışının önde gelen kaynaklarından birisi uyuşturucu madde kullanımınıdır. Alkol ve madde kullanımıyla, saldırganlık eylemlerinin birbirini tetiklediği tespit edilmiştir. Uyuşturucu maddelerin kimyasal etkileriyle saldırgan davranışların, şiddet eylemlerinin ortaya çıkmasında doğrudan rol oynamaktadır. Bu maddelerin insan beyni üzerinde kontrol mekanizmalarını zayıflatması veya yoğun enerji halinin ortaya çıkması neticesi, şahıslar daha saldırgan ve kontrolsüz davranış içerisinde olabilmektedirler (25).

Bununla birlikte, alkolün alınma miktarına göre farklı etkilerinin olduğu az miktarda alınan alkol, saldırganlığı ortadan kaldıracak şekilde, fazla alınan alkol ise davranış hâkimiyetini ortadan kaldırarak saldırganlığı artırabilmektedir. Alkolün saldırganlığa neden olması alkol alınmadan önceki engellenme durumuna veya ruh haline bağlı olarak etkilenmektedir (73).

2.4.4.4. Kitle İletişim Araçları ve Medya

İletişimin bazı tekniklerle, belirli bir teknoloji uygulanarak çoğaltılıp, güçlendirilerek, çok sayıda kişiyi etkileyecek biçime getirilmesine kitle iletişimi, bu iş için kullanılan araçlara da kitle iletişim araçları veya medya denmektedir. İnsanların gerek yakın, gerekse uzak çevrelerinde olup bitenler hakkında bilgi almaları gelişmiş ve uzmanlaşmış araçlarla sağlanmaktadır. Teknolojik gücün simgesi haline gelen ve geniş halk kitlelerini haberleşme ağıyla birbirine bağlayan bu araçlara kitle iletişim araçları denir (20).

Kitle iletişim araçlarının, fonksiyonlarını iyi yönde kullandıkları zaman insanlığa çok faydalı olacağı, olumsuz yönde kullandıkları zaman da toplumu kötü yönden etkileyeceği bir gerçektir. Kitle iletişim araçları çeşitli konudaki enformasyonla insanlar üzerinde etkili olabilmektedir. Bilgi edinmek ve özellikle de boş zamanları değerlendirmek üzere kitle iletişim araçlarına yönelen insanlar, yoğun

bir yönlendirme ile karşı karşıya kalabilmektedir. Eğitim, kültür, spor, coğrafya, ekonomik durum veya diğer faktörlerin etkisiyle çoğu kez alternatifsiz bir rekreatif araç olan kitle iletişim araçları, insanlar üzerindeki etkisini daha da arttırabilmektedir (30)

Kitle iletişim araçlarından özellikle televizyonun çocuklar ve yetişkinler üzerindeki olumsuz etkileri mevcuttur. Bazı TV kanallarında, bazı gazetelerde gösterilen vahşet görüntüleri ve verilen şiddet haberleri, çocukları ve gençleri etkisi altına alarak onlara kötü örnek olmaktadır. En yumuşak toplumlarda bile hınç artımı, nefret ve şiddetin körüklenmesi, insanların dengesiz davranışlara sürükleyebilmektedir. Bu konular üzerinde pek çok çalışma yapılmış ve çeşitli tespitler ortaya konulmuştur. Neylan Doğan “Şiddetten Geçilmiyor” başlıklı yazısında “İngiltere’de 1993’te annesi ile alışverişe iden 3 yaşındaki çocuk, market çıkışında 11 ve 13 yaşlarındaki iki çocuk tarafından kaçırılmış ve bir süre sonra, şehrin tren hattının yakınlarında ölü bulunmuştur. Cinayeti işleyen çocuklar yakalandıklarında, cinayeti, izledikleri bir filmin etkisinde kalarak işlediklerini açıklamışlardır. Aynı şekilde 1994’te, ‘Ninja Kaplumbağalar’ adlı filmi videoda izleyen 9 ve 12 yaşlarındaki iki çocuk, 6 yaşındaki arkadaşlarını filmde izledikleri gibi öldürmüşlerdir (25).

2.4.4.5. Kişilik

Kişilik, bireyin kendisi açısından fizyolojik, zihinsel ve ruhsal özellikleri hakkındaki bilgisidir. Başkaları açısından ise bireyin toplum içerisinde belirli özelliklere ve rollere sahip olmasıdır. Kişilik ile ilgili geliştirilen tanımlamalardan, literatürde sıkça rastlananlardan biri de Feshbach’a aittir. Feshbach, kişiliği, fiziksel, sosyal ve kültürel çevrenin belirleyiciliği altında ortaya çıkan özellikler toplamı olarak ele almaktadır (111).

Arslanoğluna göre ise kişilik, insanın süreklilik ya da nispeten süreklilik gösteren temel düşünce, duygu ve davranış özellikleridir. Psikolojik sağlık için bireyde bu özelliklerin uyum içinde olması önemlidir. Kişilik, bir kişiyi diğerinden ayıran, zamandan zamana ve durumdan duruma tutarlılık gösteren, o kişiye özgü düşünceler, duygular ve davranışlar örüntüsüdür (101).

Psikolojide kişilik kapsamı en geniş olan kavramdır. Kişilik, bir insanın bütün ilgilerinin, tutumlarının, yeteneklerinin, konuşma tarzının, dış görünüşünün ve çevresine uyum biçiminin özelliklerini içeren bir terimdir. Bununla birlikte, kişilik kendine özgü ve ahenkli bir bütündür. Öyle ki, bir insana ilişkin her nitelik, o insanı anlamada bize ipucu verir. Onun belleği, dış görünüşü, direnme süreci, sesi ve konuşma tarzı, tepki hızı, insanlara, doğaya ya da makinelere karşı ilgi duyması, sporculuğu vb. özelliklerinin tümü o insanın kişiliğini betimleme de önemlidir (107).

2.4.4.6.Çevresel Faktörler

Genelde tek bir çevresel faktör, saldırganlık için neden olmaz. Bunun yanında değişik nedenleri de göz önünde bulundurmak gerekebilir. Bu çevresel faktörlerin birkaçının bir araya gelmesiyle birlikte insanda bir anda meydana gelen patlamalara, saldırganlığa yol açar. Yaptığı işe konsantre olamama aşırı rahatsızlık kızgınlık can sıkıntısı, ne yaptığını bilmeme kendini kaybetme, çevresel faktörlerinde içinde bulunduğu oluşumlardır ve saldırganlığa yol açar (79).

2.4.4.6.1.Hava Kirliliği

Kimyasal ve endüstriyel ürünler tarafından üretilen kötü kokulara maruz kalma, bireylerin uyarılabilirliklerini arttırarak saldırganlığın ortaya çıkmasına yol açabilir. Ancak bu etkinin bir noktaya kadar geçerli olabileceği kabul edilmelidir. Eğer ortaya çıkan koku gerçekten çok berbatsa, muhtemelen o ortamdan uzaklaşmak birincil mesele haline geldiği için saldırganlığı azaltan bir etki bile gösterebilir (55).

2.4.4.6.2.Gürültü

Birkaç çalışmada yüksek ve rahatsız edici derecede gürültüye ve sese maruz kalmış insanların böyle bir durum yaşamayan insanlara göre daha fazla saldırganlık gösterdikleri bulunmuştur.

Ses ve gürültü düzeyinin 30–40 desibel de insanları huzursuz ettiği, endişe, kaygı, kızgınlık, öfke ve tedirginlik duygularını tetiklediği, 50-60 desibel gürültünün ise fiziksel ve ruhsal bozukluklar gibi, zihni fonksiyonlarda gerilemelere neden olduğu ve Benzer bir şekilde ilaç, alkol, uyarıcı ve uyuşturucu kullanımı ile saldırganlık arasında anlamlı ilişkiler bulunmuş, yukarıda bahsedilen değişkenlerle birlikte birçok faktörün kişilik bozukluklarına neden olduğu ve kişilik

bozukluklarının ise saldırganlık ve şiddet eğilimlerini hızlandırdığı bildirilmiştir. Örneğin hızlı göç, çarpık kentleşme ve bunun sonucunda meydana gelen işsizlik ve maddi yaşam şartlarının ağırlaşması, insanları şiddete daha eğilimli hale getirmektedir. Bu durumdaki insanlar, kendilerini boşlukta hissetmekte ve gayri meşru yollara başvurmaktadırlar. Yapılan bir ankette, iş bulmak amacıyla büyük şehirlere göç eden ve suç işleyenlerin % 55'i cinayet, % 17'si hırsızlık, % 18'i gasp ve başka suçlardan hüküm giymişlerdir (75).

2.4.4.6.3.Kalabalık

Bazı çalışmalar, aşırı kalabalığın saldırganlık düzeyini yükseltebileceğini göstermiştir. Kalabalık diğer ortam belirleyenin olumsuz olduğu durumlarda örneğin engellenme, uyarılma ve sıkıntı hallerinde saldırganlık patlamaları çıkmasını kolaylaştırmaktadır (91).

2.4.4.6.4.Sıcaklık ve Aşırı Soğukluk

Laboratuar ve arşiv araştırmaları, sıcaklık ile saldırganlık arasında pasif bir ilişki kurmaktadır. Beysbolda bu durum araştırılmış ve çok yüksek sıcaklığın izleyici saldırganlığını kolaylaştırdığı bulunmuştur. Beysbol oyununda sıcaklık saldırganlık ilişkisini test etmişlerdir. Oyunun devamı ile birlikte sıcaklık artarken birçok darbe vuruşu yapılmıştır (64).

2.4.4.6.5.Karanlık

Spor gözlemcileri, anti sosyal davranışlarla karanlık arasında bir ilişki olduğunu açıklamışlar ve anti sosyal davranışlarda karanlığın rolünü yorumlamışlardır. Dewar'ın(1979), bir araştırmasında profesyonel beysbol oyunlarına katılan birçok izleyici arasındaki kavgaların %69'unu gece meydana geldiği belirtilmektedir. Karanlık, kontrol edilen koşullar altında bağımsızca değerlendirilmiştir ve insanlar arası saldırganlığı arttırdığı tespit edilmiştir (55).

2.4.4.6.6.Fiziki ve Coğrafi Çevre

Fiziki ve coğrafi çevrenin insanlar üzerinde etki oluşturduğu tespit edilmiştir. Bazı yazarlar, iklimle suç, intihar, cinnet, fiziki ve zihni kuvvet vs. arasında ilişki olduğu görüşüne sahiptirler. İnsan enerjisi ile iklim arasında ilişki bulunduğu ve kuzeylilerin fazla ve enerjik olmalarına diğer taraftan güneylilerin tembel ve

verimsiz olduklarına dair halkla ilgili müşahedelere işaret etmişlerdir. Türkiye'den örnek vermek gerekirse Karadeniz bölgesindeki insanlarla, Ege Bölgesi, İç Anadolu Bölgesi ve Doğu Anadolu Bölgesinde yaşayan insanlar arasında da farklılıklar olduğu söylenebilir (54).

2.5.Saldırganlık Spor ve Sporcu İlişkisi

Spor toplumda bir rahatlama, boşalma aracı olarak görülür. Spor ortamının kişilerde toplumun men ettiği saldırgan davranışları yok edebileceği düşünülse de özellikle performans odaklı sporlarda bunun aksi bir durumlarda karşılaşılabılır (10).

Sporda saldırganlık, sporcunun ilgilendiği spor dalına ait kuralların dışına çıkarak, söz, beden ve işaretlerle karşısındakine zarar vermek niyeti ile yaptığı davranışlar olarak tanımlanabilir. Sporda saldırganlık davranışı gerçekleştiğinde 2 farklı saldırganlık tipinden söz edilebilir. Birincisi araçsal saldırganlık, ikincisi de düşmanlık içeren saldırganlıktır. Karşılıklı temas halinde yapılan spor dallarında, anlayışlı olmayı gerektiren, takımın faydasına olan ve spordaki özel durumdan doğan gereklilikler araçsal saldırganlığı, kuralların ihlal edildiği ve rakibe zarar verme niyetiyle yapılan düşmanlık içeren saldırganlığı ifade etmektedir (96).

Başlangıçta, sporla bağdaşmayan olaylar olarak kabul edilse de saldırganlık ve şiddet olaylarına spor alanlarında rastlamak olasıdır. Hem spor karşılaşmalarına katılan sporcular arasında hem seyirciler arasında saldırganlık içeren davranışlar görülmekte, bu olaylara karışanlar, bu davranışlarını kendilerince haklı, çeşitli gerekçelere dayandırmaktadırlar. Oysaki sporun, insanları ve toplumları birbirine yakınlaştıran sosyalleştirici, temel felsefesi barış, kardeşlik, dostluk olan önemli bir olgu olduğu sürekli vurgulanmaktadır. Tarihte, olimpiyatlar sırasında savaflara ara verildiği bilinmektedir (83).

Weinberg ve Gould' a göre sporcular, genellikle kaybettiklerinde, kötü bir yönetim olduğunu algıladıklarında, şaşırıldıklarında, fiziksel olarak acı çektiklerinde ve kapasitelerinin altında performans sergilediklerinde daha saldırgan olmaktadır. Saldırganca davrandığı halde hakem tarafından kart görmeyen bir futbolcu bu davranışını daha sonra tekrar tekrar yapmaktan çekinmeyecektir. Bu durumda bu davranışı pekişmiş olacaktır. Bu saldırganca davranan futbolcu halkın beğendiği ve sevdiği ünlü bir futbolcuysa, diğer sporcular da onu örnek alarak aynı saldırganca

tutumu göstermek isteyeceklerdir. Hatta çocuk yaşta, mahalle aralarında top oynayan çocuklar dahi aynı davranışları sergileyeceklerdir. Bunu önlemenin en iyi yolu en kabiliyetli sporcu dahi olsa cezalandırmaktır (64).

2.6.Sporda Saldırgan Durumların Ortaya Çıkışı

Birey, günlük yaşadığı olaylar karşısında çeşitli davranışlar gösterir. Bu davranışların saldırganlık eğilimi içerip içermediğini belirleyen birçok etken vardır: Toplumsal çevresi, alkol ve ilaçlar gibi maddeler, gürültü ve toplumsal baskı gibi çevresel etkenler, yorgunluk, uykusuzluk ve açlık gibi fizyolojik etkenler, bazı ruhsal bozukluklar saldırganlığı ortaya çıkaran etkenlerdir (40).

Sporda saldırganlık bir organizasyona zarar vermek üzere yapılan davranış türüdür diye tanımlanabilir. Sporda saldırgan davranışlar kişiden ziyade müsabakanın sonucuna etki etmek amacıyla yapılır. Yani sporun normal kuralları içerisinde müsabakayı kazanamayacağını anlayan sporcu ya da ilgili kişiler, saldırgan davranışlarla, gözdağı vererek, korkutarak sonucu lehine çevirmeye çalışırlar. Bu da spor müsabakalarında rakibe kaba kuvvet kullanarak karşılaşmanın sonucunu kendi lehine çevirme anlamında sporda şiddeti doğurur (85).

Sporda saldırganlık, sportif yarışma veya müsabaka esnasında bahsedilen olaya dahil olan öğelerden (sporcu, antrenör, seyirci) bir veya birkaçının psikolojik, biyolojik ya da sosyal faktörlerden etkilenecek, spor dalına özgü belirlenmiş kurallarının dışına çıkarak, karşısındakine zarar vermek ya da bir hedefe ulaşmak amacıyla gerçekleştirdiği sözel ya da fiziksel eylemler olarak tanımlanabilir (35).

Sporda saldırganlığın, genellikle engellenmeden kaynaklandığı söylenebilir. Bu engellenme, başarılı olma, güç kazanma, tanınma, prestij, üstünlük ve egemenlik sağlama gibi güdülerin önlenmesi sonucu oluşur. Eğer böylesi bir engelleyici, karşı bir saldırganlık oluşturursa antrenör ve sporcu engellenmenin kaynağını birlikte tanımlayarak bu durumdan en yüksek yararı sağlamaya çalışmalıdırlar. Saldırgan enerjiyi amaca yönelik kullanmaması sporcunun, enerjisini boşa harcaması demektir (3).

2.7. Alanla İlgili Yapılan Çalışmalar

2.7.1. Saldırganlıkla İlgili Yurt İçinde Yapılan Araştırmalar

Çakır (2014) liseler arası müsabakalara katılan sporcuların saldırganlık düzeylerini araştırmak ve bunun yanında spor ve saldırganlık ilişkisini çeşitli boyutlarıyla ortaya koymuştur. Çalışmanın örneklemini Rize’de 2013-2014 eğitim öğretim yılında okullar arası spor müsabakalarına katılan 26 liseden tesadüfi küme örnekleme yöntemine göre seçilmiş toplam 490 sporcu oluşturmaktadır. Yapılan analizler sonucunda yaş, cinsiyet, okul türü ve spor dalı türüne göre sporcuların atılganlık hariç tüm alt boyutlardaki saldırganlık puanlarında anlamlı farklılıklar saptanmıştır. Sonuç olarak da ergenlik döneminde sporcuların yaşları arttıkça genel saldırganlıklarının da arttığı, erkeklerin kızlardan, meslek lisesine giden sporcuların genel liselere giden sporculardan ve takım sporu yapan sporcuların bireysel spor yapan sporculardan daha saldırgan oldukları bulunmuştur (29).

Şenyüzlü (2013) “Üniversite Öğrencilerinde Spora Katılımın Saldırgan Davranışlar Üzerine Etkilerinin İncelenmesi” adlı çalışmanın amacı üniversite öğrencilerinin spora katılımlarının saldırgan davranışları üzerinde etkisinin olup olmadığının araştırılmasıdır. Çalışmaya 2010-2011 eğitim öğretim yılında Bilecik Üniversitesinde öğrenim gören ve tesadüfi olarak seçilen, spor yapan (181) ve spor yapmayan (236) toplamda 417 öğrenci katılmıştır. Bu araştırmada, veri toplama aracı olarak İpek İter (Kiper) tarafından geliştirilen “Saldırganlık Envanteri” (Kiper 1984) ve araştırmacı tarafından geliştirilen kişisel bilgi formu kullanılmıştır. Deneklerin demografik bilgileri ve spor aktivitelerine katılma düzeyleri frekans dağılımları ile belirlenmiştir. İncelenen değişkenin durumuna göre ortalamalar arası farklar bağımsız örneklem t testi ve tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ile sınanmıştır. Çalışmanın sonucunda, öğrencilerin spora katılıp katılmama durumlarına ve cinsiyetlerine göre genel saldırganlıkları farklılık göstermektedir. Ayrıca yine bulgulara göre yaş, anne-baba eğitim ve aile aylık gelir durumlarına göre genel saldırganlıklarının farklılık göstermediği bulunmuştur (96).

Şahin ve diğ. 2013 “Lise Öğrencilerinin Okul Sonrası Gözetimsiz Zamanlarının Şiddet ve Ders Dışı Sportif Faaliyetlerle İlişkisi” adlı çalışmalarında lise öğrencilerinin okul sonrası gözetimsiz olarak geçirdikleri zamanlarda şiddete

karışmaları ile ders dışı spor faaliyetlerine katılımları arasındaki ilişkiyi incelemektir. Araştırmaya Afyonkarahisar il merkezinde değişik türlerdeki liselerde öğrenim gören 797 öğrenciye, psikolojik danışma ve rehberlik uzmanlarının yardımı ile hazırlanan öğrencilere ait çeşitli bilgilere, okul sonrası faaliyetlerine ve şiddet olayları ile karşılaşma oranlarına ait verilerin elde edileceği “Öğrenci Bilgi Formu” sunulmuştur. Araştırmanın bulgularına bakıldığında öğrencilerin %39’u ders dışı spor faaliyetlerine katılırken, %61’i sportif faaliyetlere katılmamaktadır. Öğrencilerin Okul sonrası gözetimsiz geçirdikleri süreler ile sportif faaliyetlere katılmaları arasında önemli seviyede herhangi bir tespit edilmemiştir ($p>0.05$). Fakat öğrencilerin okul sonrası gözetimsiz geçirdikleri süreler ile okul sonrası şiddet olaylarına karşılaşmaları arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($p<0.001$). Sonuç olarak, öğrencileri gözetebilecek bir yetişkin veya öğrencilerin boş zamanlarını geçirebilecekleri olumlu aktiviteler bulunmuyorsa, sonuçları hoş olmayan olaylarla sıklıkla karşılaşma riskinin olabileceği söylenebilir (95).

Duyar (2011) Adana ilinde futbolla yakından ilgilenen, futbol seyircisinin saldırganlık düzeyinin belirlenmesini amaçlamıştır. Araştırmanın örneklemini, 2010-2011 sezonunda Adana ilinde ikamet eden futbol ile ilgilenen tesadüfî örneklem yöntemi ile seçilen 328 futbol seyircisi oluşturmaktadır. Araştırmada, veri toplama aracı olarak İpek İlter KİPER tarafından geliştirilen “Saldırganlık Envanteri” ve araştırmacı tarafından geliştirilen kişisel bilgi formu kullanılmıştır. Araştırmanın sonucuna göre; Adana ilinde ikamet eden futbol seyircisi ile anne-baba eğitim seviyelerinin saldırganlık açısından anlamlı farklılık olmadığı ($P>0,05$), anne-baba meslek grubunda ise atılgan saldırganlıkta anne mesleğinde istatistiksel olarak anlamlı farklılık tespit edilmiştir ($P<0,05$). Anne Baba eğitim seviyesinin düşük veya yüksek olması seyircinin saldırgan davranışta bulunmasında etken değildir fakat atılganlıkta ise anne mesleği işçi, memur ve ev hanımı olanların atılgan davranışlarda bulunabileceği sonucuna ulaşılr (45).

Kırımoğlu ve ark. 2008 “Lise Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeylerinin Spora Katılım Düzeylerine Göre İncelenmesi” adlı çalışmalarında, lise öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin spor yapıp yapmama durumlarına göre incelemiştirlerdir. Katılımcıların saldırganlık düzeyleri cinsiyetlerine, spor yapıp yapmama, müsabık olma, erkeklerin spor yapıp yapmama ve bayanların spor yapıp

yapmama durumlarına göre mukayese edilmiştir. Çalışmada veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından geliştirilen kişisel bilgi formu ve Tuzgöl (1998) tarafından geliştirilen “ Saldırganlık Ölçeği” uygulanmıştır. Araştırma grubunu, Aydın Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı ve il merkezinde bulunan lise, Anadolu lisesi ve fen lisesinde öğrenim gören 327 ‘si bayan, 396’sı erkek toplam 723 lise öğrencisi oluşturmaktadır. Araştırmanın bulgularına bakıldığında, katılımcıların cinsiyetleri açısından saldırganlık düzeyleri bayan katılımcıların erkek katılımcılara oranla saldırganlık ölçeği puanları anlamlı derecede yüksek bulunmuştur ($P<0,05$). Diğer karşılaştırmalarda ise, spor yapanlarla yapmayanlar, spor yapıp da müsabık olanlarla olmayanlar, spor yapan erkeklerle spor yapmayan erkekler ve spor yapan bayanlarla spor yapmayan bayanlar arasında saldırganlık düzeyleri bakımından istatistiksel olarak manidar bir farklılık tespit edilmemiştir (72).

Demirel ve ark. (2006) “Okullar Arası Yarışmalarda Dereceye Giren Sporcu Kız Öğrencilerin Sporda Saldırganlık ve Şiddet ile İlgili Görüşlerinin Araştırılması” adlı çalışmalarının önemi okullar arası yarışmalarda salon sporlarında (basketbol, voleybol ve hentbol branşlarında) dereceye giren sporcuların sporda saldırganlık ve şiddet ile ilgili görüşlerinin tespit edilmesidir. Araştırmanın evrenini, Kütahya ilinde salon sporlarında (basketbol, voleybol ve hentbol branşlarında) okullar arası yarışmalara katılan ilk ve orta öğrenim okullarının kız sporcuları, örneklemini ise yapılan müsabakalar sonucunda dereceye giren okul takımlarının sporcuları (83 kız) oluşturmaktadır. Sporcuların sporda saldırganlık ve şiddetle ilgili görüşlerini belirlemede 23 sorudan oluşan anket yöntemi uygulandı. Yapılan araştırma sonucunda öğrencilerin kazanmak için gerekeni yapma ($P>0.05$), Rakiplerin centilmenlik dışı davranışları ($P>0.05$), Sporda saldırganlığa antrenör ve yöneticilerin sebep olması ($P>0.05$), Sporda saldırganlığa yazılı ve görsel basının sebep olması ($P>0.05$), Sporda saldırganlığa sosyal ekonomik ve kültürel farklılıkların sebep olması ($P>0.05$), Sporda saldırganlığa seyirci ve amigoların sebep olduğuna ($P>0.05$) inandıklarını gösterdi (31).

Acet ve ark. (2006) “Okullar Arası Yarışmalarda Dereceye Giren Sporcu Erkek Öğrencilerin Sporda Saldırganlık ve Şiddet ile İlgili Görüşlerinin Araştırılması” adlı çalışmalarının önemi okullar arası yarışmalarda dereceye giren sporcuların (basketbol, voleybol ve hentbol dallarında) sporda saldırganlık ve şiddet

ile ilgili görüşlerinin tespit edilmesidir. Kütahya’da basketbol, voleybol ve hentbol dallarında okullar arası yarışmalara katılan ve dereceye giren ilköğretim ve liseli erkek sporculara (105), Sporda saldırganlık ve şiddetle ilgili görüşlerini belirlemek için 23 sorudan oluşan anket uygulandı. Anlamlılık düzeyini belirlemede istatistikî test yöntemi olarak Ki-Kare (Cross Tabulation) testi uygulandı. Sonuç olarak öğrencilerin sporda saldırganlığa; Eğitim seviyesi düşüklüğü ($P>0.05$), Rakiplerin centilmenlik dışı davranışları ($P>0.05$). Yazılı ve görsel basının etkisi ($P>0.05$), Sosyal, ekonomik ve kültürel farklılıklar ($P>0.05$), Seyirci ve amigoların yanlış tutumları ($P>0.05$), Güvenlik güçlerinin yanlış tutumlarının ($P>0.05$). Seyirci tahriklerinin ($P>0.05$), Takım arkadaşları tahriklerinin ($P>0.05$) ve Rakip sporcu tahriklerinin ($P>0.05$) sebep olduğuna inandıklarını gösterdi (4).

Karataş (2002) lise öğrencileri üzerinde yaptığı bir çalışmada bazı sosyodemografik değişkenlere göre saldırgan davranışın değişip değişmediğini araştırmıştır. Araştırma sonucunda anne-baba saldırganlık düzeyleri ile öğrencilerin saldırganlık puanları arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Sonuçlar (a) yüksek saldırganlık düzeyinde anne-babaya sahip olan öğrencilerin saldırganlık puanlarının orta ve düşük saldırganlık düzeyindeki anne-babaya sahip öğrencilerin saldırganlık puanına göre, (b) orta saldırganlık düzeyindeki ana-babaya sahip öğrencilerin saldırganlık puanlarının düşük saldırganlık düzeyindeki anne-babaya sahip öğrencilerin saldırganlık puanlarına göre anlamlı farklılıklar olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca anne saldırganlık düzeyinin öğrencilerin saldırganlık puanları üzerinde ortak etkisi anlamlı bulunmuştur. Sonuç olarak anne-babanın saldırganlık düzeyi arttıkça öğrencilerin de saldırganlık düzeylerinin arttığı gözlenmiştir (68).

Bahçivan-Saydam ve Gençöz (2005) yaşları 14 ile 17 arasında değişen 153 lise öğrencisi üzerinde yaptıkları çalışmada aile ilişkileri, ebeveynin çocuk yetiştirme tutumu ve kendilik değerinin, gençlerde görülen davranış problemleriyle ilişkisini araştırmışlardır. Araştırma verileri “Master Aile Değerlendirme Ölçeği”, “Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeği”, “Rosenberg Kendilik Değerlendirme Ölçeği” ve “11-18 Yas Grubu Ergenler İçin Kendini Değerlendirme Ölçeği” tarafından toplanmıştır. Ailede genel işlevlerde, duygusal tepki verebilmede ve rol dağılımında problem yaşanması, gençlerde görülen problem davranışlar (saldırgan ve yıkıcı davranışlar) ile ilişkili olduğu gözlenmiştir. Ebeveyn tutumunda, bakı-disiplin

reddi ve arkadaşça, eşit paylaşımcı ebeveyn çocuk ilişkisi istemi ergenler tarafından belirtilen dışa yönelim problem davranışlarıyla bağlantılı olduğunu göstermektedir (21).

İkizler, Balcıoğlu ve Atay (1996: 41,42) birden fazla sakatlanma geçiren bireysel mücadele sporcularında sakatlığın saldırganlık ve düşmanlık duygularıyla ilişkisini incelemiştir. Çalışmaya katılan 20'si kız ve 20'si kontrol grubunda yer alan yaşları 18-24 arasında değişen toplam 40 öğrenci Beden Eğitimi ve Spor Yüksek okulunda okumaktadırlar. Deney grubunda yer alan öğrencilerin 14 tanesi, kontrol grubunda yer alan öğrencilerin de 16 tanesi erkek, diğerleri bayan sporcudur. Araştırmanın amacına uygun olarak çalışma grubundaki öğrencilerin, aktif olarak spor yapmalarına engel olacak düzeyde birden fazla sakatlık geçirmiş olmalarına önem verilmiş, kontrol grubunda ise hiçbir sakatlığı bulunmayan öğrencilere yer verilmiştir. Elde edilen bulgulara bakıldığında deney grubundaki sporcuların % 70'inde, kontrol grubundaki sporcuların % 85'inde saldırgan ve düşmanca duygulara rastlanırken, deney grubundaki sporcuların % 30'unda, kontrol grubundaki sporcuların ise % 15'inde saldırgan eğilimlere rastlanmamıştır. Bu sonuçlar ise engellenme-saldırganlık hipotezinin tersine, bu sporcuların sakatlanmalarıyla birlikte psikolojik, sosyal ve fiziksel hasara bağlı olarak saldırganlığa karşı otokontrol geliştirmiş olmalarını düşündürmektedir (61).

Doğan, Moralı, Toros Kazak ve Tok (2002) bireylerin saldırganlık düzeylerini, spor yapma durumu, cinsiyet, ve sürekli kaygı düzeylerine göre karşılaştırmışlardır. Çalışmanın örneklemini tesadüfi olarak seçilmiş yaşları 16-29 arasında değişen farklı spor dallarıyla ilgilenen (atletizm, basketbol, futbol, hentbol, karate, voleybol, yelken, yüzme) 52'si bayan, 160'ı erkek 212 spor yapan ve 101'i bayan, 74'u erkek olmak üzere 175 spor yapmayan toplam 387 birey oluşturmaktadır. Sonuçlar, spor yapan bireylerin spor yapmayan bireylere göre yıkıcı saldırganlık ve atılganlık düzeylerinin anlamlı şekilde yüksek olduğunu göstermiştir. Bunun yanında, kaygı düzeyi değişkenlerinin temel etkisi saldırganlık boyutu için istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Edilgen saldırganlık ve atılganlık boyutlarında sadece kaygı düzeyi arasında anlamlı fark varken, yıkıcı saldırganlıkta, hem cinsiyet hem de sürekli kaygı düzeyleri arasında anlamlı fark belirlenmiştir (39).

Aktaş ve Güvenç Berkem (2006: 233), çalışmalarında erken ve orta ergenlik dönemindeki kız ve erkek ergenlerin saldırgan davranışları ve olumlu sosyal davranışları ile ilişkisel (ebeveyn ve akranlara bağlanma) ve kişiler arası duyarlık (empati, başkalarının bakış açısına duyarlık ve kişisel sıkıntı) değişkenleri arasındaki ilişki örüntülerini incelemiştir. Araştırma köyde yaşayan, yoksul ailelerden gelip, ilköğretim okuluna devam eden, 11-16 yaş grubu 134 kız ve 152 erkek olmak üzere 286 öğrenciyi kapsamaktadır. Araştırma bulguları genel olarak, saldırgan ve olumlu sosyal davranışları yordayan yaş, ilişkisel değişkenler ve kişiler arası duyarlık düzeyinin kızlar ve erkekler için farklı örüntüler yansıttığını, yoksul ailelerden gelen katılımcıların saldırganlık eğilimlerinin genelde ana-baba-akranlara bağlanma gibi ilişkisel faktörler tarafından yordandığını, olumlu sosyal davranışların ise, yaşa bağlı gelişimden ve daha çok kişilerarası duyarlık düzeylerinden yordandığını ortaya koymuştur (9).

Demirhan (2002) kendini açma düzeyleri farklı genel lise öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin kişisel ve sosyal nitelikler ile aile nitelikleri açısından farklılık gösterip göstermediğini araştırmıştır. Araştırma verileri genel lisede öğrenim gören 946 öğrenciden toplanmıştır. Araştırmada öğrencilerin kendini açma düzeyleri “Kendini Açma Envanteri” ve saldırganlık düzeyleri de “Saldırganlık Ölçeği” ile incelenmiştir. Araştırma sonunda genel lise öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri, kendini açma düzeyleri, cinsiyet, karşı cinsten arkadaşın bulunma durumu, anne ve baba tutumunu algılama biçimine göre farklılaşma gösterdiği bulunmuştur. Ayrıca saldırganlık düzeylerinin, sınıf düzeyine, başarı düzeyine, kendini algılama biçimine, evde ders çalışma ortamının uygunluğuna, ailenin gelir durumunu algılama biçimine, annenin çalışma durumuna, anne ve babanın eğitim düzeylerine göre farklılık göstermediği bulunmuştur (32).

Kocatürk (1982: II) üniversitede eğitim ve spor alanlarında öğrenim gören öğrencilerin saldırganlık düzeylerini karşılaştırmıştır. Çalışmanın sonucunda spor alanını seçen öğrencilerin saldırganlık puanlarının eğitim alanındaki öğrencilerin saldırganlık puanlarından yüksek bulunmuştur. Ayrıca her iki grupta, bireysel mücadeleyi gerektiren spor türlerinden olan boks, yüzme ve güreş sporlarına karşı ilgi duyanlarla, duymayanların saldırganlık puanları arasında anlamlı farklılıklar saptanmıştır (74).

Aydos ve Oral (2002: 29) Beden Eğitimi ve Spor Yüksek Okulu öğrencileri üzerinde yaptıkları çalışmada saldırganlık türlerinin cinsiyet, takım ve mücadele sporları ile olan ilişkisini incelemişlerdir. Sonuçta, beden eğitimi ve spor öğrenimi gören kız, erkek, takım sporcusu ve ferdi sporcu olan öğrencilerin yıkıcı saldırganlık puanları en yüksek, atılgan saldırganlık puanları 2. sırada ve edilgen saldırganlık puanları ise 3. sırada yer almıştır. Yıkıcı saldırganlık puanları ve edilgen saldırganlık puanları arasındaki fark 0.05 önem seviyesinde bulunmuştur (17).

2.7.2.Saldırganlıkla İlgili Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar

Spaaij (2014) “Sporda topluluk şiddeti: Disiplinler arası bir sentez” adlı çalışmasında farklı disiplinlerden doğan konuları ve temaları bir araya getirerek, sporda topluluk şiddetinin uzak ve yakın nedenlerini iç içe geçiren çoklu seviye analizini incelemiştir. Topluluk şiddeti, dünyada görülmeye değer sporların düzenli bir özelliğidir. Çağdaş araştırma, bu şiddetin çeşitliliği ve karışıklığını tanımlar, ama ciddi disiplinler arası çalışmalar bu konuda cılız kalmaktadır. Bu makale, akademik disiplinlere karşı artan diyalogun bir ihtiyaç olduğunu önerir. Sosyo-ekolojik modeli kullanarak, taraftar şiddetinin kişisel, kişilerarası, durumsal, sosyal çevre ve sosyal yapı faktörlerinin arasındaki dinamik etkileşimden doğduğunu gösterir. Ayrıca sporda topluluk şiddeti sürecini ölçek, bağlantı, amaç, kaynak ve sosyal kurallar ile ilişkisini tekrar gözden geçirerek sporda topluluk şiddeti ile ilgili gelecek araştırmalar için farklı öneriler sunmuştur (118).

Dintica ve Paunescu (2014) “Eskrim sporu performansında saldırganlık profili” adlı çalışmalarında profesyonel eskrim sporunda psikolojik bir saldırganlık profili oluşturmayı amaçlamışlardır. Sporcuların saldırganlık profillerini çizmek için Buss-Perry saldırganlık testi uygulandı. Bu test saldırganlığı fiziksel saldırganlık, sözel saldırganlık, düşmanlık ve öfke gibi 4 boyutta ölçer. 4 psikolojik boyut üzerinden fiziksel saldırganlık %28, öfke %23, sözel saldırganlık %22, düşmanlık %27 olarak puanlar bulundu. Eskrim sporcuları saldırgan ve kavgacı nitelendirildiğinden fiziksel saldırganlığın en yüksek bulunması şaşırtıcı olmadı. Yapılan diğer çalışmaların sonuçlarıyla karşılaştırıldığında elde edilen sonuç normal bulundu (116).

Saenz ve diğ. (2013) ‘‘Gençlik sporundaki sportmenlik ve sportmenlik dışı davranışların özelliklerini değerlendirme araçları’’ adlı çalışmalarında genel olarak sportif ortamlarda, daha doğrusu gençlik sporundaki, değerlendirme araçlarının da kullandığı sportmenlik dışı davranış, saldırganlık ve şiddet yapılarını tanıtmayı amaçlamaktadır. Eski yapıları değerlendirmek için kullanılan bu yöntemler, temeli psikoloji, fiziksel aktivite ve spor uzmanlarının veri tabanlarından gelen bir bibliyometrik analiz olarak açıklamaktadır. Bu belgelerdeki incelemeler, bu aygıtların bir kaçının spor eğitimindeki sportmenlik ve sportmenlik dışı davranışları değerlendirmek için kullanıldığını gösterse de büyük bir bölümünün profesyonel spora odaklandığını göstermektedir. Ortak sportif ortamlarla ilgili yapılan araştırmalar da antrenörler, veliler, seyirciler ve hakemler gibi etkili faktörleri görmezden gelirken, sporcuların tutum ve davranışlarını değerlendirme üzerinde odaklanma eğiliminde olduklarını göstermiştir (117).

Russell (2003); kültürler arası yaptığı araştırmada, Amerikalı örneklem grubu üzerinde Avustralya ve ABD’li çocuklarının saldırganlık eğilimlerini karşılaştırmış; saldırganlık eğilimi açısından cinsiyet ve kültür ayrımlarının önemli farklılıklar oluşturduğu, ABD’li çocukların Avustralya’lı çocuklara göre daha saldırgan oldukları bulgusunu elde etmiştir (90).

Jarvinen (2001: 236), sosyal problem çözme becerileri ile saldırgan davranış arasındaki ilişkiyi, çocukluktan geç ergenliğe kadar süren bir süreçte izleme çalışmaları kapsamında incelemiştir. Çalışma yedi yıl sürmüştür. Çocukluktan geç ergenliğe kadar olan süreçte sosyal becerilerin gelişmesini saldırganlığa odak nokta olarak sınamıştır. Sosyal stratejilerin saldırgan davranışı açıkladığını ve bu stratejilerde meydana gelen değişimlerin saldırgan davranışları da etkilediği sonucuna varmıştır. Özellikle çocukluktan toplumcu bir ergene dönüşürken saldırgan davranışlarda kendiliğinden bir değişim gözlemiştir. Saldırganlık konusunda anne-babaları eğiterek (sosyal stratejileri bakımından) çocukların saldırganlıklarının erken yaşta önlenmesinin en uygun çözüm yolu olduğunu belirtmektedir. Ayrıca çocuklukta çevresindeki yaşlıları da sosyal strateji ve saldırgan davranışa etkilidir (63).

Campbell ve Muncer (1998: 413), saldırganlığın nedenlerinin ve türlerinin cinsiyet açısından ne gibi farklılıklar gösterdiğini araştırmışlardır. Araştırma bulgularına göre, kadınlar erkeklere oranla daha fazla dolaylı saldırganlığa başvurumaktadırlar. Ayrıca kadınlar ve erkekler saldırganlığı farklı tanımlamaktadırlar. Saldırganlığı kadınlar sosyal açıdan temsil edilmenin etkileyici bir yolu olarak tanımlarken, erkekler ise başkalarını kontrol etmeyi amaçlayan yararlı bir davranış olarak tanımlamaktadırlar (26).

Crick ve Grotpeter (1995); araştırmalarında, cinsler arasında saldırganlığın nasıl ifade edildiğini sistematik olarak incelemiştir. Araştırma sonunda kızların ve erkeklerin aynı derecede saldırganlık gösterip öfkelerini değişik yollarla ifade ettiklerini, erkeklerin saldırganlık konusunda daha dışa dönük olduğunu, kızların ise daha içe dönük olup daha sosyal yollu bir saldırganlık gösterdiğini gözlemlemiştir (28).

Feshbach (1969); çalışmasında, hem direk hem de dolaylı saldırganlıktaki cinsiyet farklılıklarını incelemiştir. Feshbach, dolaylı saldırganlık hakkındaki işlevsel tanımlamasına yok sayma, reddetme, uzak durma ve dışlama gibi davranışları dâhil etmiştir. Direkt saldırganlığın içerdiği davranışları ise; fiziksel saldırganlık tepkileri, sözel tehditler ve düşmanlık içeren ifadeler olarak belirtmiştir. Araştırmada, cinsiyet farklılıklarını; 6 ve 7 yaşındaki çocukların yeni gelen birisiyle olan etkileşimlerini izleyerek ve de çocukların direkt ya da dolaylı saldırganlık gösterme sıklıklarıyla kişiye yaklaşırkenki dostluk, uyumluluk ve işbirliği davranışlarıyla değerlendirmişlerdir. Araştırma sonunda, kızların direkt saldırganlık gösterme sıklıklarıyla erkeklerinki karşılaştırılınca hiçbir cinsiyet farklılığına ulaşılmamıştır. Dolaylı saldırganlık ölçümlerinde ise, kızların bu tip davranışı erkeklerden önemli derecede daha fazla gösterdikleri ortaya çıkmıştır (50).

Bandura, Ross ve Ross (1961: 575), deneysel bir çalışma yaparak çocuklarda saldırganlığa tanık olmanın saldırganlık üzerindeki etkisinin incelemiştir. Toplam 72 çocukla deney düzeni içerisinde çalışmışlardır ve buna göre; oyuncak bebeklere saldırganca davranıldığını izleyen çocukların, bebeklere sakın bir şekilde davranan yetişkinleri izleyen çocuklara göre, oyuncak bebeklere yalnız kaldıklarında daha

saldırganca davrandıklarını gözlemişler ve çalışmanın sonunda taklit süreci içinde bu çocukların daha saldırgan eğilimler gösterdikleri sonucuna varmışlardır (22).

3. GEREÇ VE YÖNTEM

3.1. Araştırma Modeli

Bu araştırma, okullar arası spor müsabakalarına katılan öğrencilerin saldırganlık durumlarını iki veya daha fazla değişkene göre değerlendirmeyi amaçladığı için ilişkisel tarama modelindedir.

İlişkisel tarama modelleri iki ve daha çok sayıdaki değişken arasında birlikte değişim varlığını ve/veya derecesini belirlemeyi amaçlayan araştırma modelleridir. Bu tür bir düzenlemede aralarında ilişki aranacak değişkenler, ayrı ayrı sembolleştirilir. Ancak bu sembolleştirme (değerler verme, ölçme), ilişkisel bir çözümlenmeye olanak verecek şekilde yapılmak zorundadır. İlişkisel çözümlenmeler iki türlü yapılabilir. Bunlar; korelasyon türü ve ilişki ile karşılaştırma modelidir (67). Bu çalışmada ise ilişki ile karşılaştırma modeli uygulanmıştır.

3.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini 2013-2014 eğitim öğretim yılında Zonguldak ilinde okullar arası spor müsabakalarına katılan lise öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise Zonguldak ili Kozlu ilçesinde okullar arası spor müsabakalarına katılan 3 liseden tesadüfi küme örnekleme yöntemine göre seçilmiş toplamda 400 öğrenci oluşturmaktadır.

3.2.1. Çalışma Grubu

Araştırmaya Zonguldak ili Kozlu ilçesi genelinden 3 okul olmak üzere toplamda 400 sporcu katılmıştır. Araştırmaya katılan okulların 1 tanesi meslek lisesi olan Kozlu Endüstri Meslek Lisesi 139/17 2 tanesi ise genel liselerden olan Kozlu Lisesi 137/20 ve Kozlu Anadolu Lisesi 74/13 oluşmaktadır.

Tablo X: Okullar ve Sporcu Sayıları

OKULLAR	ÖĞRENCİ SAYISI
1. Kozlu Endüstri Meslek Lisesi	156
2. Kozlu Anadolu Lisesi	87
3. Kozlu Lisesi	157
Toplam	400

3.3. Protokol

Konu içerisindeki sporcuların niteliklerini belirlemek amacıyla kişisel bilgi formu hazırlandı ve çalışmaya en uygun envanter belirlendi. Çalışmanın örneklemini oluşturma adına Zonguldak'taki Gençlik ve Spor İl Müdürlüğüne gidilerek Kozlu'da okullar arası spor müsabakalarına katılan okulların hangileri olduğu ve bu okulların hangi spor dallarında yarışmaya katıldıkları öğrenildi. Bu doğrultuda küme örnekleme yöntemi göz önünde bulundurularak çalışmaya katılacak okullar belirlendi.

Çalışmanın yapılacağı okullar belirlendikten sonra uygulama doğrultusunda sayıları dengede tutma adına cinsiyet(kız veya erkek),spor türü (takım veya bireysel) ve okul türü (meslek lisesi veya normal lise) gibi faktörler göz önünde bulunduruldu.

Çalışmanın yapılabilmesi için ilk olarak Dumlupınar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsünden, ardından çalışmaya katılacak okullara anketleri uygulayabilmek için Zonguldak İl Milli Eğitim Müdürlüğünden gerekli izinler alındı. Bunun ardından araştırmacı tarafından belirlenen okulların hepsine tek tek gidilerek Okul Müdürleri ve Beden Eğitimi Öğretmenlerine çalışma hakkında bilgi verildi. Daha sonra uygulama için uygun tarihler belirlendi. Mayıs 2014 ve Haziran 2014 tarihleri arasında belirlenen okullarda anketler uygulandı.

Anketlerin uygulanması aşamasında sporcu öğrencilere araştırmanın önemi anlatıldı, ardından ölçekle ilgili açıklamalar yapıldıktan sonra ölçeğin doğru ve düzgün bir biçimde doldurulması istendi. Anketlerin doldurulması için sporcu öğrencilere gerekli zaman verildi ve anketler en az 10 en fazla 20 dakika içerisinde sporcu öğrenciler tarafından teslim edildi. Toplamda 400 sporcu öğrenciye ulaşılmasına rağmen 10-20 dakika içerisinde teslim edilmeyen, yapılan incelemelerde gelişigüzel cevaplanan, eksik veya boş bırakılan ve çalışmanın kapsamına uygun cevaplanmayan 50 ölçek değerlendirilmeye alınmadı.

3.4. Veri Toplama Araçları

3.4.1. Kişisel Bilgi Formu

Kişisel bilgi formu çalışmaya katılan sporcuların yaş, cinsiyet, okul türü, spor dalı, aileye ilişkin bilgiler, sosyo-ekonomik durum vb. gibi genel bilgilerini elde etmek amacıyla araştırmacı ve danışmanı tarafından geliştirilmiştir.

3.4.2. Saldırganlık Envanteri

İpek İlter (Kiper) tarafından 1984 yılında geliştirilen saldırganlık envanteri 30 maddeden oluşmakta ve üç alt testi içermektedir. Bunlar, yıkıcı saldırganlık, atılganlık ve edilgen saldırganlıktır. Envanterde yer alan her bir alt test 10 soru ile belirlenmiştir.

Yıkıcı saldırganlıkla ilgili maddeler; 1, 2, 3, 13, 14, 15, 22, 23, 24, 29

Atılganlıkla ilgili maddeler; 4, 5, 6, 10, 11, 12, 19, 20, 21, 28,

Edilgen saldırganlıkla ilgili maddeler; 7, 8, 9, 16, 17, 18, 25, 26, 27, 30'dur.

Envanterde kullanılan materyal, soru formu ve yanıt kâğıdıdır.

Sorular;

“bana uyuyor=1”,

“bana biraz uyuyor=2”

“bana uymuyor=-1”,

“kararsızım=0”,

“bana hiç uymuyor=-3”,

“bana biraz uymuyor=-2”

“bana çok uyuyor=3”

3 ile -3 arasında yanıtlamayı içeren 7’li likert tipidir. Kuramsal olarak her bir alt testte, her soruya bana çok uyuyor şeklinde yanıt veren denek 30, bana hiç uymuyor şeklinde yanıt veren denek ise -30 puan almaktadır. Ancak istatistiksel olarak eksi puanlar kullanılmayacağından dolayı ve sıfır sayısının da istatistiksel analizde sorun yaratacağı düşüncesiyle her toplam puana 31 sayısı ilave edilmiştir.

Bu sayede her bir alt testten alınan en düşük puan 1, en yüksek puan ise 61 olmaktadır. Envanterin kendisinde olmamakla birlikte, her üç alt ölçeğin toplam puanlarından yola çıkılarak her denek için genel bir saldırganlık puanı da elde edilmiştir (55). Genel Saldırganlık puanından elde edilecek en düşük puan 3 en yüksek puan ise 183'tür.

Envanterin geçerlilik ve güvenilirlik çalışmasıyla ilgili literatürde birden çok geçerlilik ve güvenilirlik çalışması yapılmıştır. Bu çalışmada 2013 yılında Şenyüzlü tarafından yapılan çalışmada elde edilen geçerlilik ve güvenilirlik testi katsayıları esas alınmıştır (29).

Şenyüzlü'nün yaptığı çalışmada (2013) envanterin "Yıkıcı Saldırganlık" alt boyutuna ait Cronbach's alfa iç tutarlılık katsayısı 0,833; "Atılğanlık" alt boyutuna ait Cronbach's alfa iç tutarlılık katsayısı 0,805 ve "Edilgen Saldırganlık" alt boyutuna ait Cronbach's alfa iç tutarlılık katsayısı 0,800 olarak bulunmuştur. Envanterin tümüne ilişkin elde edilen iç tutarlılık katsayısı ise 0,931 olarak hesaplanmıştır (96).

3.5. İstatistik Yöntem

Verileri bilgisayar ortamına aktarmada ve grafikleri çizmede Windows için Microsoft Excel 2007, istatistiki analizde SPSS 20.0 paket programı ve tezin yazımında ise Windows için Microsoft 2007 Ofis paket programı kullanıldı. Verilerin dağılımları belirlemek amacıyla ilk olarak normallik testi (Kolmogorow-Smirnov D test) yapıldı. Yapılan normallik testi sonucunda verilerin normal dağılıma sahip olduğu görüldü.

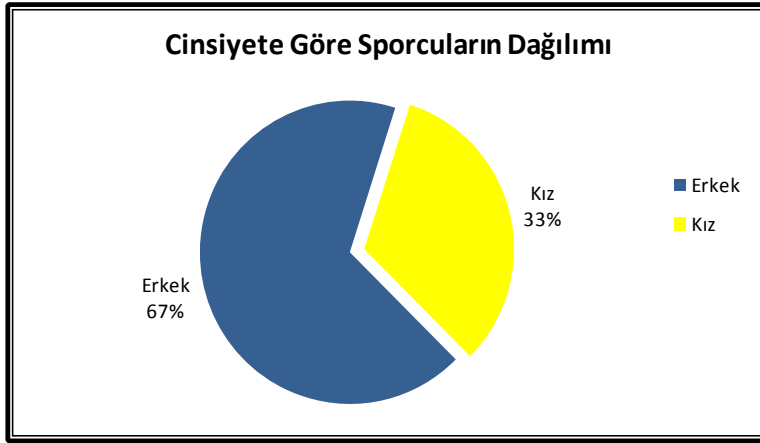
Çalışmaya katılan sporcuların dağılımları ve yüzdeleri tanımlayıcı istatistik (Descriptive Statistics) ile belirlendi. Sporcuların cinsiyet, yaşadığı çevre ve spor yapma yılı değişkenlerine göre saldırganlık durumlarının karşılaştırılmasında $\alpha=0.05$ anlamlılık düzeyinde bağımsız örneklem T Testi (Independent Sample T Test) uygulandı. Aile gelir düzeyine (5 grup) göre ise saldırganlık durumlarının karşılaştırılmasında $\alpha=0.05$ anlamlılık düzeyinde Tek Yönlü Varyans Analizi (One Way Anova) uygulandı. Anamlı bulunan gruplar arası farklılıklar için ikinci seviye testi olan Tukey HSD kullanıldı.

4. BULGULAR

4.1.Sporcuların Genel Özellikleri

4.1.1. Cinsiyete Göre Sporcuların Genel Özellikleri

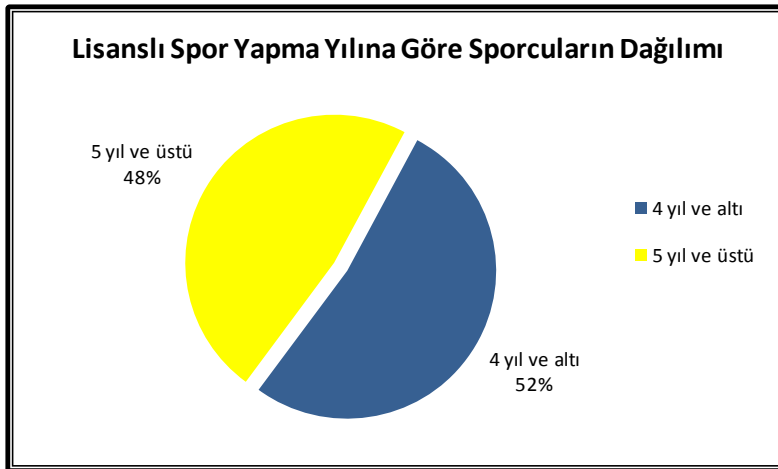
Sporcuların cinsiyete göre dağılımlarına bakıldığında % 67,4'inin erkek, % 32,6'sinin ise kız olduğu görülmektedir (Bkz. Grafik:4.1, Ek:6 İstatistik Test Sonuçları).

Grafik 4.1: Cinsiyete Göre Sporcuların Dağılımı

4.1.2. Lisanslı Spor Yapma Yılına Göre Sporcuların Genel Özellikleri

Sporcuların lisanslı spor yapma yılına göre dağılımlarına bakıldığında % 52,3'ünün 4 yıl ve altı, % 47,7'sinin ise 5 yıl ve üstü olduğu görülmektedir. (Bkz. Grafik:4.2, Ek:6 İstatistik Test Sonuçları)

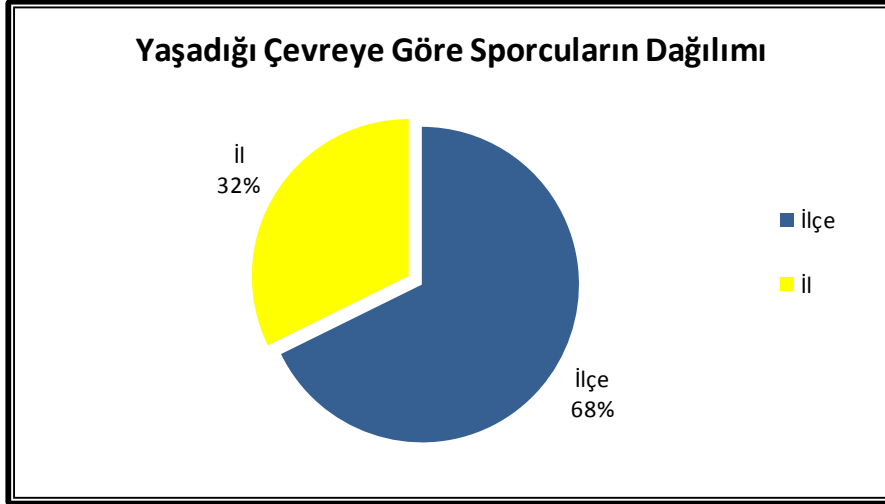

Grafik 4.2: Lisanslı Spor Yapma Yılına Göre Sporcuların Dağılımı

4.1.3. Yaşadığı Çevreye Göre Sporcuların Genel Özellikleri

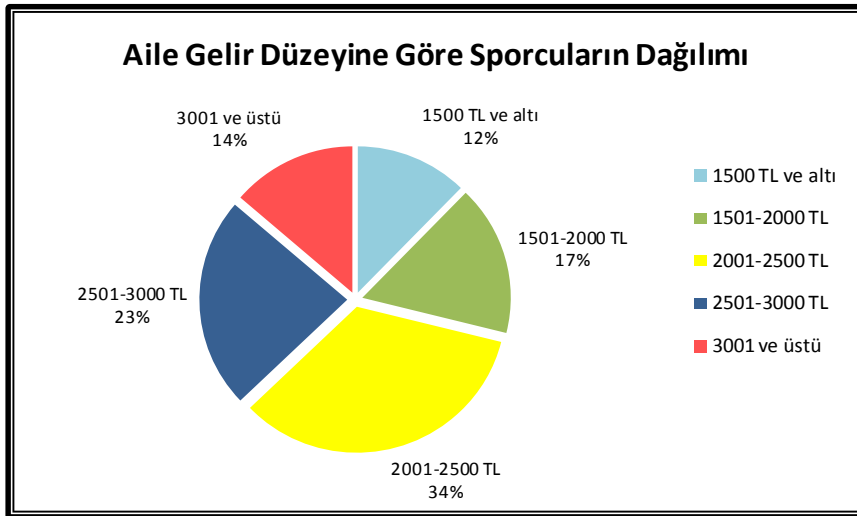
Sporcuların yaşadığı çevreye göre dağılımlarına bakıldığında % 67,7'sinin ilçede, % 32,3'ünün ise ilde yaşadığı görülmektedir (Bkz. Grafik:4.3, Ek:6 İstatistik Test Sonuçları).

Grafik 4.3: Yaşadığı Çevreye Göre Sporcuların Dağılımı

4.1.4. Aile Gelir Düzeyine Göre Sporcuların Genel Özellikleri

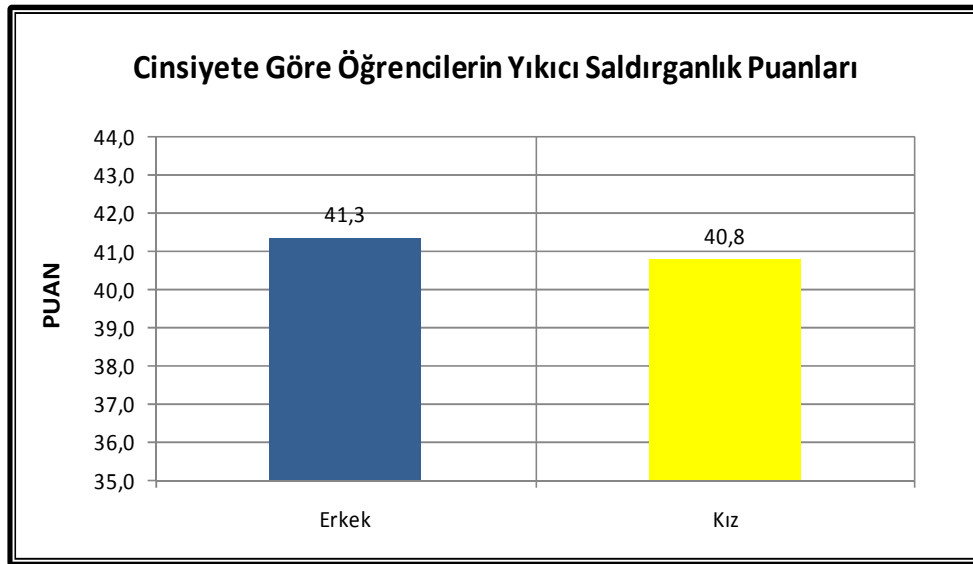
Sporcuların gelir düzeyine göre dağılımına bakıldığında %34'ünün 2001-2500 t1,%23,4'ünün 2501-3000 t1,%16,6'sının 1501-2000 t1,%13,7'sinin 3001 t1 ve üstü,%12,3'ünün ise 1500 t1 ve altı olduğu görülmektedir (Bkz. Grafik:4.4, Ek:6 İstatistik Test Sonuçları).

Grafik 4.4: Aile Gelir Düzeyine Göre Sporcuların Dağılımı

Hipotez 1: Cinsiyete Göre Sporcuların Yıkıcı Saldırganlık Puanları

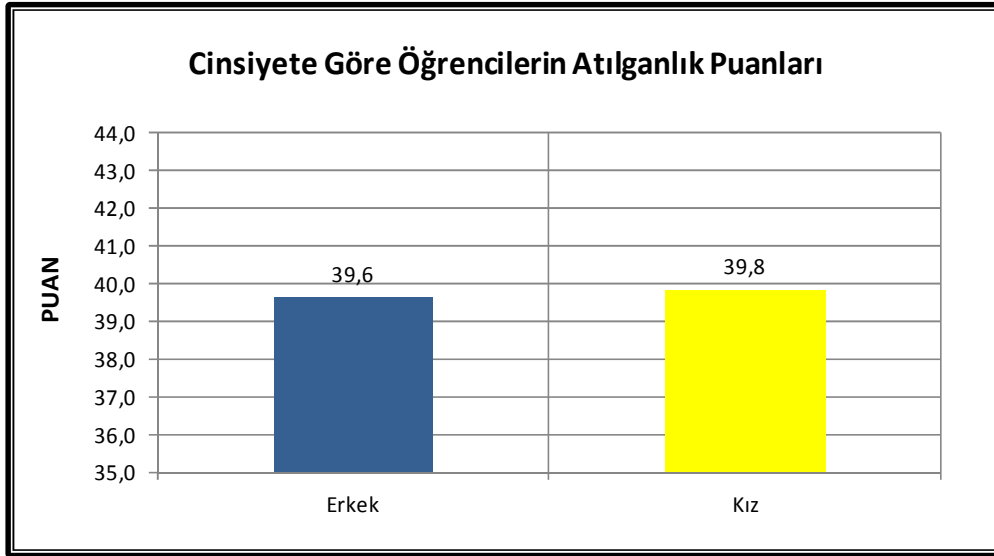
Cinsiyete göre sporcuların yıkıcı saldırganlık puanları arasında önemli bir fark olup olmadığını belirlemek için $\alpha=0.05$ anlamlılık düzeyinde bağımsız iki grup için t-testi (independent sample t-test) uygulandı. Test sonuçları cinsiyete göre yıkıcı saldırganlık puanları arasındaki farkın önemli olmadığını gösterdi ($t_{.05(348)}; 0,534; p>0.05$). Test sonuçları erkeklerin yıkıcı saldırganlık puanlarının (41.34 ± 9.346) kızların puanlarından (40.77 ± 9.250) anlamsız bir şekilde daha yüksek olduğunu gösterdi (Bkz. Grafik:4.5, Ek:6 İstatistik Test Sonuçları).

Grafik 4.5: Cinsiyete Göre Sporcuların Yıkıcı Saldırganlık Puanları

Hipotez 2: Cinsiyete Göre Sporcuların Atılganlık Puanları

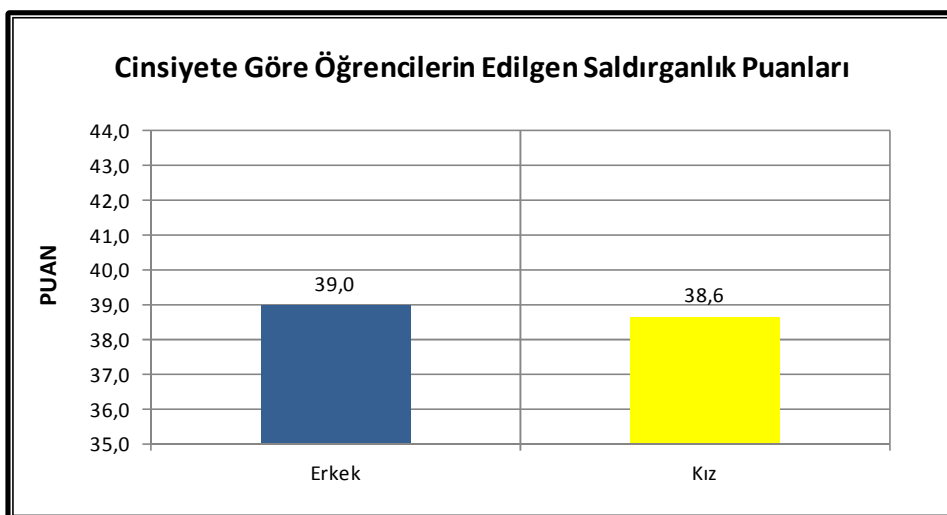
Cinsiyete göre sporcuların atılganlık puanları arasında önemli bir fark olup olmadığını belirlemek için $\alpha=0.05$ anlamlılık düzeyinde bağımsız iki grup için t-testi (independent sample t-test) uygulandı. Test sonuçları cinsiyete göre atılganlık puanları arasındaki farkın önemli olmadığını gösterdi ($t_{.05(348)}; 0,194; p>0.05$). Test sonuçları erkeklerin atılganlık puanlarının (36.63 ± 9.346) kızların puanlarından (39.83 ± 9.250) anlamsız bir şekilde daha düşük olduğunu gösterdi (Bkz. Grafik:4.6, Ek:6 İstatistik Test Sonuçları).

Grafik 4.6: Cinsiyete Göre Sporcuların Atılganlık Puanları

Hipotez 3: Cinsiyete Göre Sporcuların Edilgen Saldırganlık Puanları

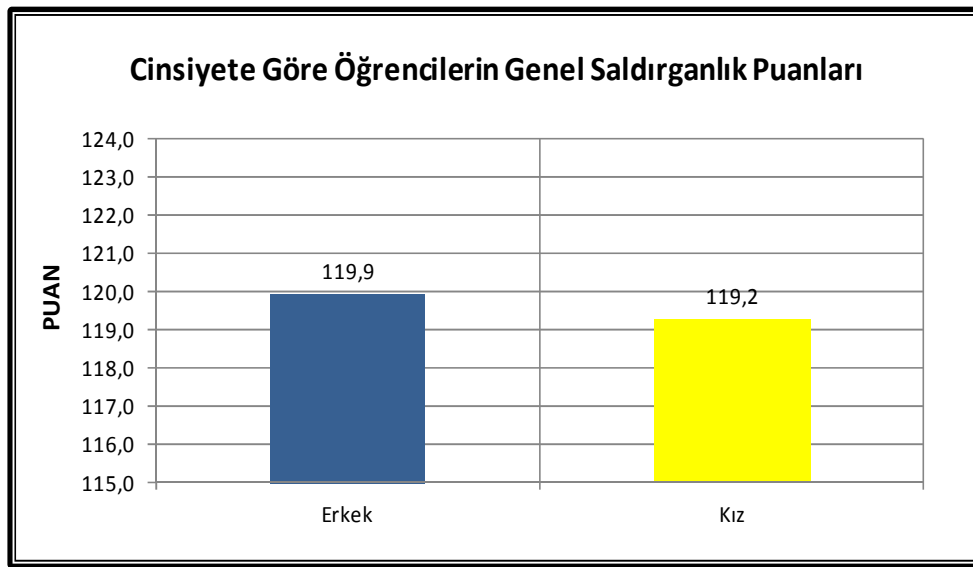
Cinsiyete göre sporcuların edilgen saldırganlık puanları arasında önemli bir fark olup olmadığını belirlemek için $\alpha=0.05$ anlamlılık düzeyinde bağımsız iki grup için t-testi (independent sample t-test) uygulandı. Test sonuçları cinsiyete göre edilgen saldırganlık puanları arasındaki farkın önemli olmadığını gösterdi ($t_{.05}(348)$; $0,308$; $p>0.05$). Test sonuçları erkeklerin edilgen saldırganlık puanlarının (38.97 ± 9.346) kızların puanlarından ($38,65 \pm 9.250$) anlamsız bir şekilde daha yüksek olduğunu gösterdi (Bkz. Grafik:4.7, Ek:6 İstatistik Test Sonuçları).

Grafik 4.7: Cinsiyete Göre Sporcuların Edilgen Saldırganlık Puanları

Hipotez 4: Cinsiyete Göre Sporcuların Genel Saldırganlık Puanları

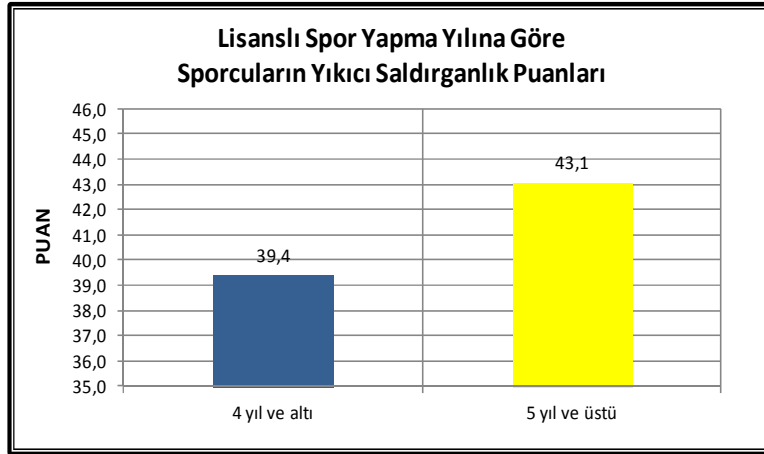
Cinsiyete göre sporcuların genel saldırganlık puanları arasında önemli bir fark olup olmadığını belirlemek için $\alpha=0.05$ anlamlılık düzeyinde bağımsız iki grup için t-testi (independent sample t-test) uygulandı. Test sonuçları cinsiyete göre genel saldırganlık puanları arasındaki farkın önemli olmadığını gösterdi ($t_{.05(348)}; 0,234; p>0.05$). Test sonuçları erkeklerin genel saldırganlık puanlarının ($119,91 \pm 9.346$) kızların puanlarından ($119,25 \pm 9.250$) anlamsız bir şekilde daha yüksek olduğunu gösterdi (Bkz. Grafik:4.8, Ek:6 İstatistik Test Sonuçları).

Grafik 4.8: Cinsiyete Göre Sporcuların Genel Saldırganlık Puanları

Hipotez 5: Lisanslı Spor Yapma Yılına Göre Sporcuların Yıkıcı Saldırganlık Puanları

Lisanslı spor yapma yılına göre sporcuların yıkıcı saldırganlık puanları arasında önemli bir fark olup olmadığını belirlemek için $\alpha=0.05$ anlamlılık düzeyinde bağımsız iki grup için t-testi (independent sample t-test) uygulandı. Test sonuçları spor yapma yılına göre yıkıcı saldırganlık puanları arasındaki farkın önemli olduğunu gösterdi ($t_{.05(348)}; 3,775; p<0.05$). Test sonuçları 4 yıl ve altı spor yapan sporcuların yıkıcı saldırganlık puanlarının ($43,08 \pm 9.346$) 5 yıl ve üstü spor yapan sporcuların yıkıcı saldırganlık puanlarından ($39,39 \pm 9.250$) anlamlı bir şekilde daha yüksek olduğunu gösterdi (Bkz. Grafik:4.9, Ek:6 İstatistik Test Sonuçları).

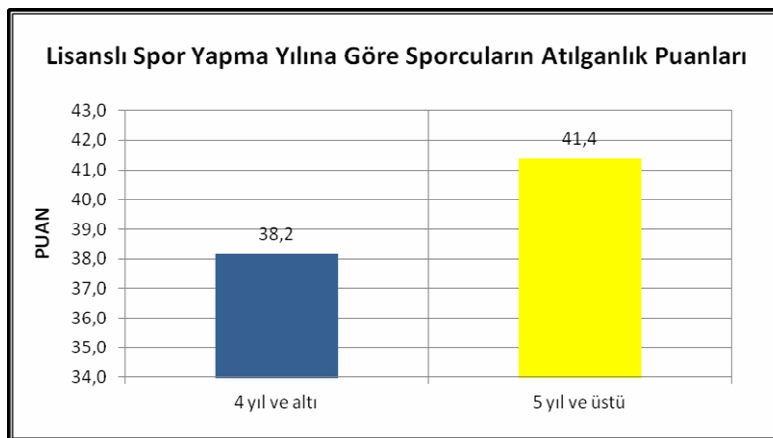

Grafik 4.9: Spor Yapma Yılına Göre Sporcuların Yıkıcı Saldırganlık Puanları

Bu sonuçlara göre orijinal hipotez olan H_0 hipotezi reddedilmiş olup alternatif hipotez olan H_1 hipotezi kabul edilmiştir.

Hipotez 6: Lisanslı Spor Yapma Yılına Göre Sporcuların Atılganlık Puanları

Lisanslı spor yapma yılına göre sporcuların atılganlık puanları arasında önemli bir fark olup olmadığını belirlemek için $\alpha=0.05$ anlamlılık düzeyinde bağımsız iki grup için t-testi (independent sample t-test) uygulandı. Test sonuçları spor yapma yılına göre atılganlık puanları arasındaki farkın önemli olduğunu gösterdi ($t_{.05}(348); 3,436; p<0.05$). Test sonuçları 5 yıl ve üstü spor yapan sporcuların atılganlık puanlarının ($41,38 \pm 9.346$) 4 yıl ve altı spor yapan sporcuların atılganlık puanlarından ($38,15 \pm 9.250$) anlamlı bir şekilde daha yüksek olduğunu gösterdi (Bkz. Grafik:4.10, Ek:6 İstatistik Test Sonuçları).

Grafik 4.10: Spor Yapma Yılına Göre Sporcuların Atılganlık Puanları

Bu sonuçlara göre orijinal hipotez olan H_0 hipotezi reddedilmiş olup alternatif hipotez olan H_1 hipotezi kabul edilmiştir.

Hipotez 7: Lisanslı Spor Yapma Yılına Göre Sporcuların Edilgen Saldırganlık Puanları

Lisanslı spor yapma yılına göre sporcuların edilgen saldırganlık puanları arasında önemli bir fark olup olmadığını belirlemek için $\alpha=0.05$ anlamlılık düzeyinde bağımsız iki grup için t-testi (independent sample t-test) uygulandı. Test sonuçları spor yapma yılına göre edilgen saldırganlık puanları arasındaki farkın önemli olduğunu gösterdi ($t_{.05}(348); 3,985; p<0.05$). Test sonuçları 5 yıl ve üstü spor yapan sporcuların edilgen saldırganlık puanlarının ($40,86 \pm 9.346$) 4 yıl ve altı spor yapan sporcuların edilgen saldırganlık puanlarından ($37,04 \pm 9.250$) anlamlı bir şekilde daha yüksek olduğunu gösterdi (Bkz. Grafik:4.11, Ek:6 İstatistik Test Sonuçları).

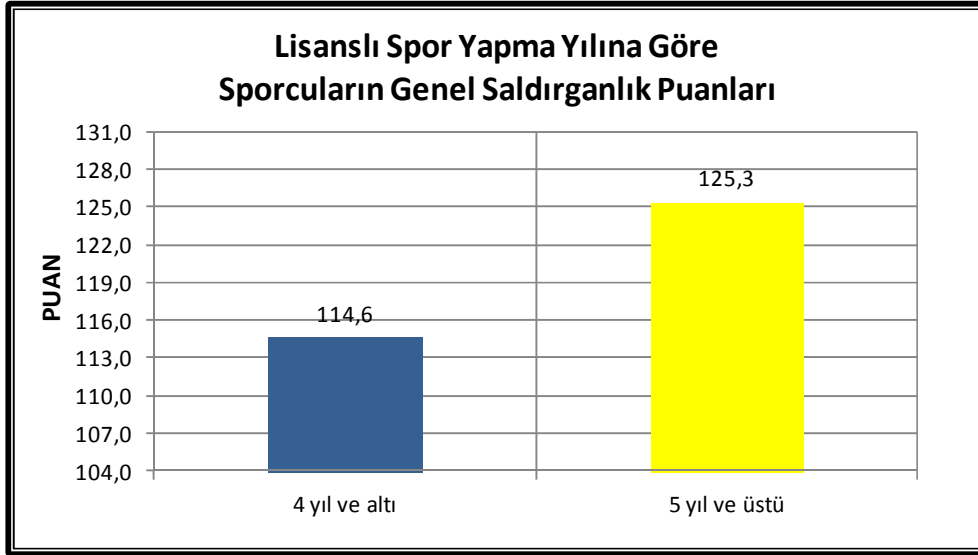
Grafik 4.11: Spor Yapma Yılına Göre Sporcuların Edilgen Saldırganlık Puanları

Bu sonuçlara göre orijinal hipotez olan H_0 hipotezi reddedilmiş olup alternatif hipotez olan H_1 hipotezi kabul edilmiştir.

Hipotez 8: Lisanslı Spor Yapma Yılına Göre Sporcuların Genel Saldırganlık Puanları

Lisanslı spor yapma yılına göre sporcuların genel saldırganlık puanları arasında önemli bir fark olup olmadığını belirlemek için $\alpha=0.05$ anlamlılık düzeyinde bağımsız iki grup için t-testi (independent sample t-test) uygulandı. Test sonuçları spor yapma yılına göre genel saldırganlık puanları arasındaki farkın önemli olduğunu

gösterdi ($t_{.05(348)}; 4,129; p<0.05$). Test sonuçları 5 yıl ve üstü spor yapan sporcuların genel saldırganlık puanlarının ($125,32 \pm 9.346$) 4 yıl ve altı spor yapan sporcuların genel saldırganlık puanlarından ($114,56 \pm 9.250$) anlamlı bir şekilde daha yüksek olduğunu gösterdi (Bkz. Grafik:4.12, Ek:6 İstatistik Test Sonuçları).

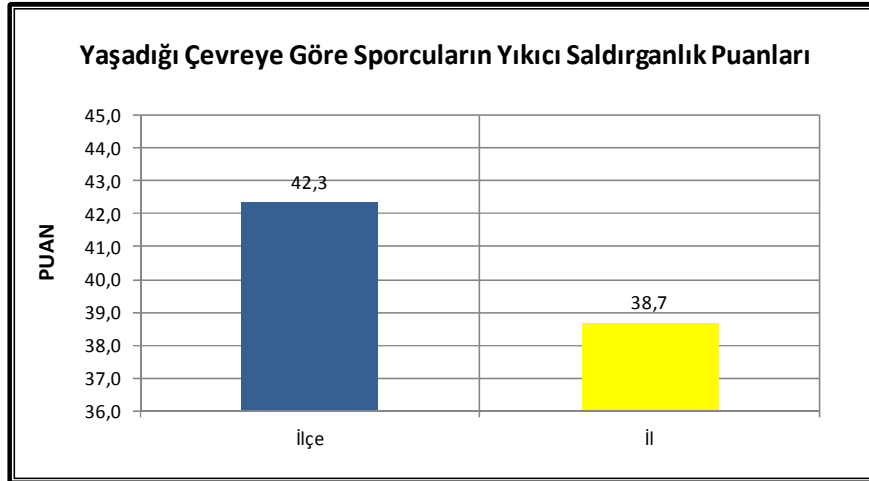

Grafik 4.12: Spor Yapma Yılına Göre Sporcuların Genel Saldırganlık Puanları

Bu sonuçlara göre orijinal hipotez olan H_0 hipotezi reddedilmiş olup alternatif hipotez olan H_1 hipotezi kabul edilmiştir.

Hipotez 9: Yaşadığı Çevreye Göre Sporcuların Yıkıcı Saldırganlık Puanları

Yaşadığı çevreye göre sporcuların yıkıcı saldırganlık puanları arasında önemli bir fark olup olmadığını belirlemek için $\alpha=0.05$ anlamlılık düzeyinde bağımsız iki grup için t-testi (independent sample t-test) uygulandı. Test sonuçları spor yapma yılına göre yıkıcı saldırganlık puanları arasındaki farkın önemli olduğunu gösterdi ($t_{.05(348)}; 3,487; p<0.05$). Test sonuçları ilçede yaşayan sporcuların yıkıcı saldırganlık puanlarının ($42,33 \pm 9.346$) 4 ilde yaşayan sporcuların yıkıcı saldırganlık puanlarından ($38,68 \pm 9.250$) anlamlı bir şekilde daha yüksek olduğunu gösterdi (Bkz. Grafik:4.13, Ek:6 İstatistik Test Sonuçları).

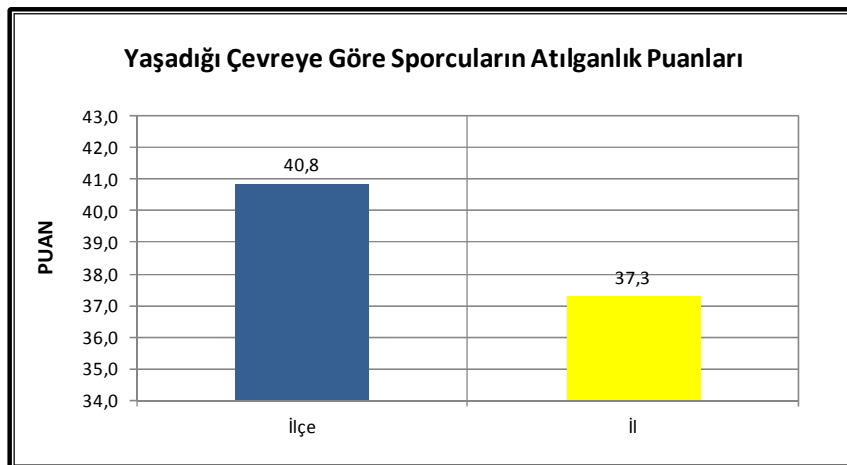

Grafik 4.13: Yaşadığı Çevreye Göre Sporcuların Yıkıcı Saldırganlık Puanları

Bu sonuçlara göre orijinal hipotez olan H_0 hipotezi reddedilmiş olup alternatif hipotez olan H_1 hipotezi kabul edilmiştir.

Hipotez 10: Yaşadığı Çevreye Göre Sporcuların Atılganlık Puanları

Yaşadığı çevreye göre sporcuların atılganlık puanları arasında önemli bir fark olup olmadığını belirlemek için $\alpha=0.05$ anlamlılık düzeyinde bağımsız iki grup için t-testi (independent sample t-test) uygulandı. Test sonuçları spor yapma yılına göre atılganlık puanları arasındaki farkın önemli olduğunu gösterdi ($t_{.05}(348); 3,556; p<0.05$). Test sonuçları ilçede yaşayan sporcuların atılganlık puanlarının ($40,84 \pm 9.346$) 4 ilde yaşayan sporcuların atılganlık puanlarından ($37,27 \pm 9.250$) anlamlı bir şekilde daha yüksek olduğunu gösterdi (Bkz. Grafik:4.14, Ek:6 İstatistik Test Sonuçları).

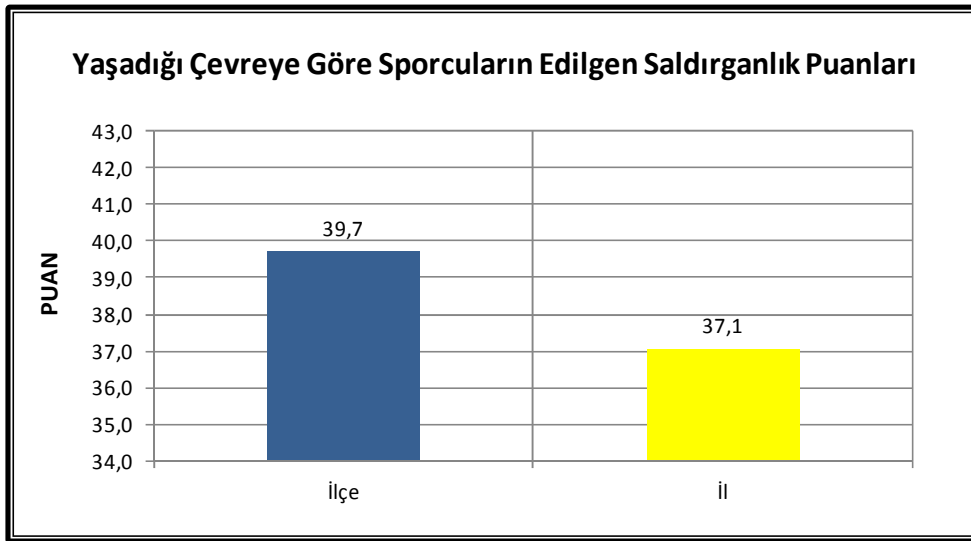
Grafik 4.14: Yaşadığı Çevreye Göre Sporcuların Atılganlık Puanları

Bu sonuçlara göre orijinal hipotez olan H_0 hipotezi reddedilmiş olup alternatif hipotez olan H_1 hipotezi kabul edilmiştir.

Hipotez 11: Yaşadığı Çevreye Göre Sporcuların Edilgen Saldırganlık Puanları

Yaşadığı çevreye göre sporcuların edilgen saldırganlık puanları arasında önemli bir fark olup olmadığını belirlemek için $\alpha=0.05$ anlamlılık düzeyinde bağımsız iki grup için t-testi (independent sample t-test) uygulandı. Test sonuçları spor yapma yılına göre edilgen saldırganlık puanları arasındaki farkın önemli olduğunu gösterdi ($t_{.05(348)}; 2,556; p<0.05$). Test sonuçları ilçede yaşayan sporcuların edilgen saldırganlık puanlarının ($39,72 \pm 9.346$) 4 ilde yaşayan sporcuların edilgen saldırganlık puanlarından ($39,07 \pm 9.250$) anlamlı bir şekilde daha yüksek olduğunu gösterdi (Bkz. Grafik:4.15, Ek:6 İstatistik Test Sonuçları).

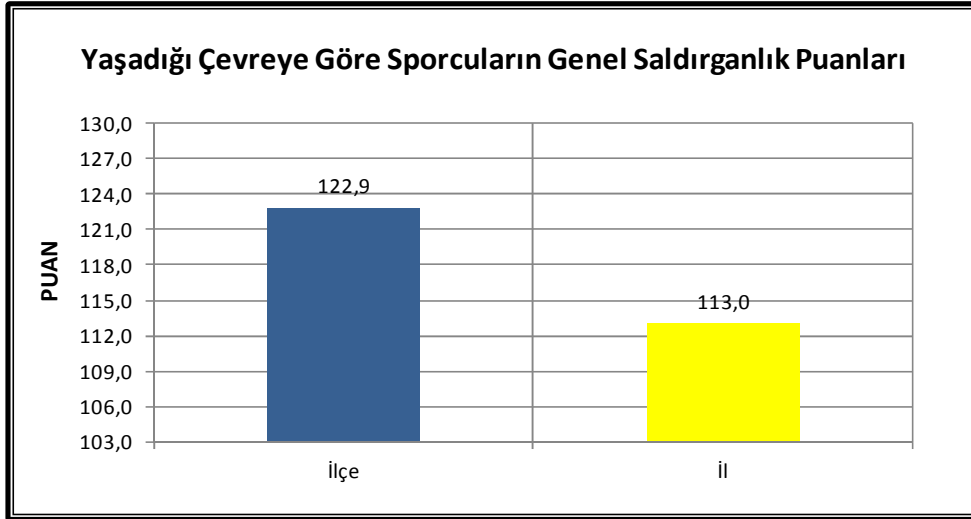
Grafik 4.15: Yaşadığı Çevreye Göre Sporcuların Edilgen Saldırganlık Puanları

Bu sonuçlara göre orijinal hipotez olan H_0 hipotezi reddedilmiş olup alternatif hipotez olan H_1 hipotezi kabul edilmiştir.

Hipotez 12: Yaşadığı Çevreye Göre Sporcuların Genel Saldırganlık Puanları

Yaşadığı çevreye göre sporcuların genel saldırganlık puanları arasında önemli bir fark olup olmadığını belirlemek için $\alpha=0.05$ anlamlılık düzeyinde bağımsız iki

grup için t-testi (independent sample t-test) uygulandı. Test sonuçları spor yapma yılına göre genel saldırganlık puanları arasındaki farkın önemli olduğunu gösterdi ($t_{.05(348)}; 3,512; p < 0.05$). Test sonuçları ilçede yaşayan sporcuların genel saldırganlık puanlarının ($122,87 \pm 9.346$) 4 ilde yaşayan sporcuların genel saldırganlık puanlarından ($113,03 \pm 9.250$) anlamlı bir şekilde daha yüksek olduğunu gösterdi (Bkz. Grafik:4.16, Ek:6 İstatistik Test Sonuçları).

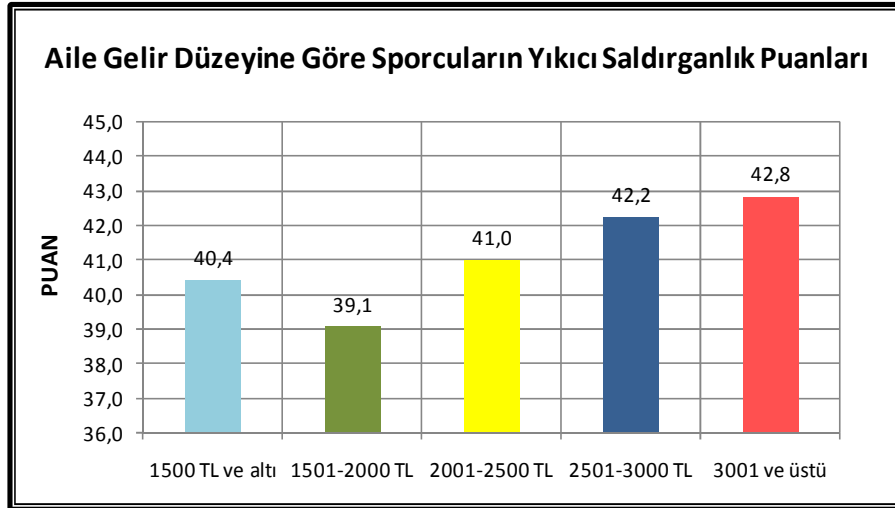

Grafik 4.16: Yaşadığı Çevreye Göre Sporcuların Genel Saldırganlık Puanları

Bu sonuçlara göre orijinal hipotez olan H_0 hipotezi reddedilmiş olup alternatif hipotez olan H_1 hipotezi kabul edilmiştir.

Hipotez 13: Aile Gelir Düzeyine Göre Sporcuların Yıkıcı Saldırganlık Puanları

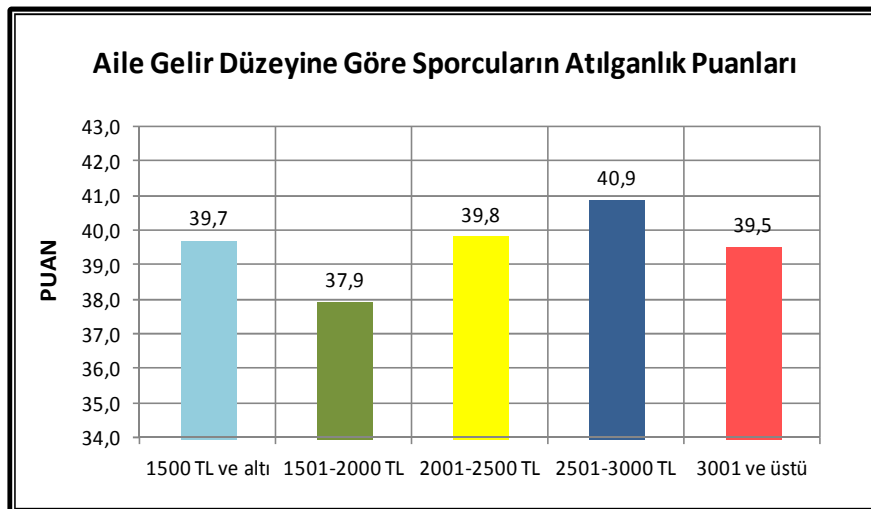
Aile gelir düzeyine göre sporcuların yıkıcı saldırganlık düzeyleri arasında önemli bir fark olup olmadığını belirlemek için $\alpha=0.05$ anlamlılık düzeyinde tek yönlü varyans analizi (one way anova) testi uygulandı. Test sonuçları aile gelir düzeyine bağlı olarak gruplar arasındaki yıkıcı saldırganlık puanları arasındaki farkın önemli olmadığını gösterdi ($F_{4,349}; 1.483; p > 0.05$). Test sonuçları aile gelir düzeyi 1501-2000 (39.07 ± 8.587) TL arasında olan sporcuların yıkıcı saldırganlık puanlarının sırası ile 1500 TL ve altı (40.42 ± 9.374), 2001-2500 TL (41.01 ± 8.634), 2501-3000 TL (42.24 ± 9.635) ve 3001 TL ve üstü (42.83 ± 10.828) gelir düzeyine sahip sporculardan daha düşük bulundu (Bkz. Grafik:4.17, Ek:6 İstatistik Test Sonuçları).

Grafik 4.17: Aile Gelir Düzeyine Göre Sporcuların Yıkıcı Saldırganlık Puanları

Hipotez 14: Aile Gelir Düzeyine Göre Sporcuların Atılgnlık Puanları

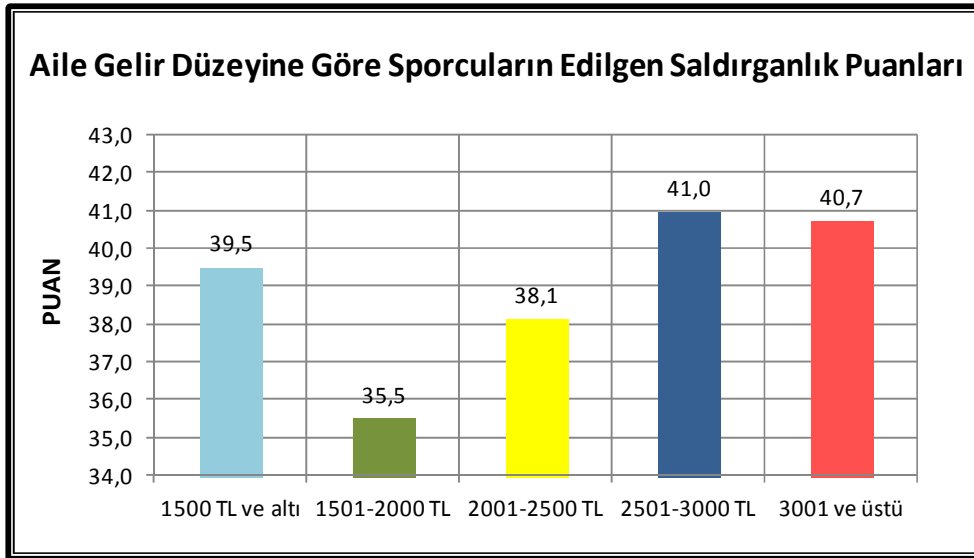
Aile gelir düzeyine göre sporcuların atılgnlık düzeyleri arasında önemli bir fark olup olmadığını belirlemek için $\alpha=0.05$ anlamlılık düzeyinde tek yönlü varyans analizi (one way anova) testi uygulandı. Test sonuçları aile gelir düzeyine bağlı olarak gruplar arasındaki atılgnlık puanları arasındaki farkın önemsiz olduğunu gösterdi ($F_{4,349}; 0,941; p>0.05$). Test sonuçları aile gelir düzeyi 1501-2000 ($37,93 \pm 8,675$) TL arasında olan sporcuların atılgnlık puanlarının sırası ile 3001 TL ve üstü ($39,50 \pm 9,746$), 1500 TL ve altı ($39,70 \pm 8,692$), 2001-2500 TL ($39,81 \pm 7,963$) ve 2501-3000 TL ($40,88 \pm 9,906$) gelir düzeyine sahip sporculardan daha düşük bulundu (Bkz. Grafik:4.18, Ek:6 İstatistik Test Sonuçları).

Grafik 4.18: Aile Gelir Düzeyine Göre Sporcuların Atılgnlık Puanları

Hipotez 15: Aile Gelir Düzeyine Göre Sporcuların Edilgen Saldırganlık Puanları

Aile gelir düzeyine göre sporcuların edilgen saldırganlık düzeyleri arasında önemli bir fark olup olmadığını belirlemek için $\alpha=0.05$ anlamlılık düzeyinde tek yönlü varyans analizi (one way anova) testi uygulandı. Test sonuçları aile gelir düzeyine bağlı olarak gruplar arasındaki edilgen saldırganlık puanları arasındaki farkın önemli olduğunu gösterdi ($F_{4,349}; 3,919; p<0.05$). Saptanan anlamlı farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek için ikinci seviye testi (*Follow-up*) olarak Tukey HSD uygulandı. Test sonuçları aile gelir düzeyi 1501-2000 ($35,48 \pm 8,533$) TL arasında olan sporcuların edilgen saldırganlık puanlarının sırası ile 3001 TL ve üstü ($40,71 \pm 8,246$) ve 2001-2500 TL ($38,11 \pm 8,567$) arasında gelir düzeyine sahip sporculardan anlamlı şekilde daha düşük bulundu. Edilgen saldırganlık puanları her ne kadar 1501-2000 TL aile gelirine sahip sporcuların sırası ile 2001-2500 TL ve 1500 TL ve altı gelir düzeyine sahip sporculardan düşük bulunmasına rağmen gruplar arasındaki bu farklar önemli bulunmadı. (Bkz. Grafik:4.19, Ek:6 İstatistik Test Sonuçları).

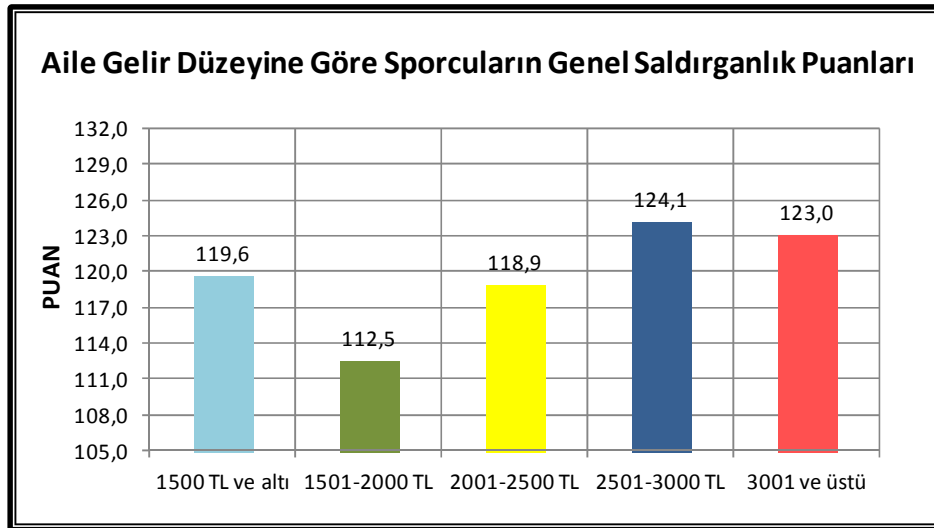

Grafik 4.19: Aile Gelir Düzeyine Göre Sporcuların Edilgen Saldırganlık Puanları

Bu sonuçlara göre orijinal hipotez olan H_0 hipotezi reddedilmiş olup alternatif hipotez olan H_1 hipotezi kabul edilmiştir.

Hipotez 16: Aile Gelir Düzeyine Göre Sporcuların Genel Saldırganlık Puanları

Aile gelir düzeyine göre sporcuların genel saldırganlık düzeyleri arasında önemli bir fark olup olmadığını belirlemek için $\alpha=0.05$ anlamlılık düzeyinde tek yönlü varyans analizi (one way anova) testi uygulandı. Test sonuçları aile gelir düzeyine bağlı olarak gruplar arasındaki genel saldırganlık puanları arasındaki farkın önemsiz olduğunu gösterdi ($F_{4,349}; 2,123; p>0.05$). Test sonuçları aile gelir düzeyi 1501-2000 (112,48 $\pm$ 23,410) TL arasında olan sporcuların genel saldırganlık puanlarının sırası ile 2001-2500TL (118,87 $\pm$ 22,977), 1500 TL ve altı (119,60 $\pm$ 23,873), 3001TL ve üstü (123,04 $\pm$ 26,893) ve 2501-3000 TL (124,07 $\pm$ 27,227) gelir düzeyine sahip sporculardan daha düşük bulundu (Bkz. Grafik:4.20, Ek:6 İstatistik Test Sonuçları).

Grafik 4.20: Aile Gelir Düzeyine Göre Sporcuların Genel Saldırganlık Puanları

5.TARTIŞMA SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Tartışma

5.1.1.Hipotez 1: Cinsiyete Göre Sporcuların Yıkıcı Saldırganlık Puanları

Araştırmadan elde edilen bulgular incelendiğinde erkek sporcuların kız sporculara göre yıkıcı saldırganlıklarının daha yüksek olduğu görüldü. Bu çalışmadan elde edilen sonuçlar önceki çalışmalarla benzerlik gösterdi (36, 66, 69, 81, 92, 113), literatürdeki diğer çalışmalarla benzerlik göstermedi (55, 72, 114).

Bu çalışmada erkek sporcuların kız sporculara göre yıkıcı saldırganlık puanları yüksek bulunmuştur. Yıkıcı saldırganlık puanının erkeklerde yüksek bulunması cinsiyete bağlı olarak gelişen karakterle de açıklanabilir. Çünkü toplumumuzda erkek çocukların sergilemiş olduğu saldırgan davranışlar hoş karşılanmakta, kız çocukların saldırgan davranışları ayıplanmakta hatta engellenmektedir. Cinsiyetler arası bu farklılıklardan ötürü kızlar daha çok sözel ve zihinsel saldırganlık gösterirken erkekler ise fiziksel saldırganlık göstermektedir.

5.1.2.Hipotez 2: Cinsiyete Göre Sporcuların Atılganlık Puanları

Araştırmada elde edilen bulgular incelendiğinde kız sporcuların erkek sporculara göre atılganlıklarının daha yüksek olduğu görüldü. Bu çalışmada elde edilen sonuçlar önceki çalışmalarla benzerlik gösterirken (35, 55, 92, 102), literatürdeki diğer çalışmalarla benzerlik göstermedi (97).

Araştırma bulguları kızların erkeklere göre daha atılgan olduklarını gösterdi. Kızların buluş dönemine erkeklerden daha önce girmeleri neticesinde erişkinliğe ulaşmaları daha erkendir Bu nedenle kızların erkeklere göre daha atılgan olmalarında benlik duygularının ve karakterlerinin erken gelişmesi, erkeklere göre daha narin olmaları ile bağdaştırılabilir.

5.1.3.Hipotez 3: Cinsiyete Göre Sporcuların Edilgen Saldırganlık Puanları

Araştırmada elde edilen bulgular incelendiğinde erkek sporcuların kız sporculara göre edilgen saldırganlıklarının daha yüksek olduğu görüldü. Bu çalışmada elde edilen sonuçlar önceki çalışmalarla benzerlik gösterirken (35, 36, 113), literatürdeki diğer çalışmalarla benzerlik göstermedi (92, 102, 114).

Erkeklerin edilgen saldırganlıklarının kızlardan fazla çıkması, toplumsal yarının erkek hatalarını ve olumsuz davranışlarını tölore etmesine bağlayabiliriz. Yani erkek çocukların yetişme dönemlerinde ki uygunsuz davranışlarının kız çocuklara göre daha anlayışla karşılanması şeklinde de açıklanabilir. Ayrıca erkeklerde sportif faaliyet içeren mesleklerin seçiminin kızlara göre daha fazla olmasından kaynaklı olarak karşılaştıkları olumsuzluklar karşısında kızlara göre daha çok tepki verebilecekleri düşünülebilir.

5.1.4.Hipotez 4: Cinsiyete Göre Sporcuların Genel Saldırganlık Puanları

Araştırmalarda elde edilen bulgular incelendiğinde erkek sporcuların kız sporculara göre genel saldırganlıklarının daha yüksek olduğu görüldü. Bu çalışmada elde edilen sonuçlar önceki çalışmalarla benzerlik gösterirken (13, 25, 46, 93, 97), literatürdeki diğer çalışmalarla benzerlik göstermedi (35, 36, 102, 113, 114).

Kültürel yapımızın getirmiş olduğu bir durum olan aynı olaylar karşısında kız ve erkeğin davranışlarının farklı algılanması ve yorumlanmasının çalışmamızda çıkan sonucu destekler nitelikte olduğunu söyleyebiliriz. Çalışmamızda erkeklerin genel saldırganlık puanlarının kızlara göre daha yüksek olduğunu görmekteyiz. Erkeklerin çocukluktan itibaren yapmış olduğu yanlış ve olumsuz davranışların kızlara göre anlayış ve iltimasla karşılanmasının getirmiş olduğu bilinç, erkek sporcuların çocukluktan sonraki yaşamlarında daha saldırgan olmalarına neden olarak gösterilebilir.

5.1.5.Hipotez 5: Lisanslı Spor Yapma Yılına Göre Sporcuların Yıkıcı Saldırganlık Puanları

Araştırmada elde edilen bulgular incelendiğinde 5 yıl ve üstünde lisanslı spor yapan sporcuların 4 yıl ve altında lisanslı spor yapan sporculara göre yıkıcı saldırganlık puanları daha yüksek bulunmuştur.

5 yıl ve üstünde lisanslı spor yapan sporcuların spor geçmişlerinin fazlalığı nedeniyle başarıya ulaşma adına kurallar dışına çıkma ihtimali daha da artabilir. Buda sporcuları başka yollara iterek hedefe ulaşma adına fiziksel saldırganlığa kadar götürebilir. Sporcuların sporla geçirmiş oldukları zaman ve karşılaştıkları olumsuz davranışların çokluğundan yola çıkarak örnek verecek olursak bir futbolcunun korner

atışı sırasında rakibini çekmesi, ayağına basması veya yüzüne tükürmesi şeklinde olabilir. Çalışmamızda çıkan sonucun bunu destekler nitelikte olduğu söylenebilir.

5.1.6.Hipotez 6: Lisanslı Spor Yapma Yılına Göre Sporcuların Atılganlık Puanları

Araştırmada elde edilen bulgular incelendiğinde 5 yıl ve üstünde lisanslı spor yapan sporcuların 4 yıl ve altında lisanslı spor yapan sporculara göre atılganlık puanlarının daha yüksek olduğu çıkmıştır.

Sporla uğraşma yılı arttıkça atılganlığın artmasını sporcunun yarışma ve müsabakalara daha çok katılması, rakip sporcu ve diğer insanlarla etkileşiminin daha fazla olması sebebiyle kendisini ifade etme veya yanlış bir durum karşısında kendi hakkını savunma adına daha çok özgüven göstermesine bağlayabiliriz. Bu sonuçlara dayanarak, spor yapma yılının artmasının atılganlık puanları üzerinde de artma gösterdiği söylenebilir.

5.1.7.Hipotez 7: Lisanslı Spor Yapma Yılına Göre Sporcuların Edilgen Saldırganlık Puanları

Araştırmada elde edilen bulgular incelendiğinde 5 yıl ve üstünde lisanslı spor yapan sporcuların 4 yıl ve altı lisanslı spor yapan sporculara göre edilgen saldırganlık puanları daha yüksek çıkmıştır.

5 yıl ve üstü lisanslı spor yapan sporcuların edilgen saldırganlıklarının 4 yıl ve altı lisanslı spor yapan sporculardan yüksek olmasını, sporla geçirmiş oldukları zamanın fazlalığından dolayı mükemmeliyetçi olmaları ve eleştiriye açık olmamaları gösterebilir. Sporla kendilerinden daha az uğraşan sporculara göre daha kırıncı ve agresif davranışlar sergiledikleri düşünülebilir.

5.1.8.Hipotez 8: Lisanslı Spor Yapma Yılına Göre Sporcuların Genel Saldırganlık Puanları

Araştırmada elde edilen bulgular incelendiğinde 5 yıl ve üstünde lisanslı spor yapan sporcuların 4 yıl ve altında spor yapan sporculara göre genel saldırganlık puanları daha yüksek çıkmıştır.

Çalışma bulgularından yola çıkarak, spor geçmişleri fazla olan sporcuların hezimet ve yenilgi duygusunu tatmamak adına bir takım olumsuz davranış ve

saldırıcılık göstermeleri beklenebilir. Sporcuların deneyim kazanmaları, spor kamuoyunda tanınmaları nedeniyle gerek yöneticilerin gerekse antrenörlerin veya taraftarlarının sporculara olan güvenlerinin ve saygılarının kaybolmaması için, başarıya ulaşmak adına daha saldırgan bir tutum izledikleri söylenebilir.

5.1.9.Hipotez 9: Yaşadığı Çevreye Göre Sporcuların Yıkıcı Saldırıcılık Puanları

Araştırmada elde edilen bulgular incelendiğinde ilçede yaşayan sporcuların ilde yaşayan sporculara göre yıkıcı saldırganlık puanlarının daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır.

Küçük yerleşim yerlerinde yaşayan insanların birbirini tanıma ve etkileşim halinde olma ihtimallerinin yüksek olduğu düşünüldüğünde, sporcunun çevresindeki kişiler veya kuruluşlar tarafından takdir toplaması amacıyla, bir diğer açıyla yenilme ve ezilme duygusunu yaşamamak adına rakip oyuncu ve arkadaşlarına zarar verme boyutuna ulaşacak saldırgan davranışlara başvurabilecekleri söylenebilir.

5.1.10.Hipotez 10: Yaşadığı Çevreye Göre Sporcuların Atılganlık Puanları

Araştırmada elde edilen bulgular incelendiğinde ilçede yaşayan sporcuların ilde yaşayan sporculara göre atılganlık puanlarının daha yüksek çıkmıştır.

İlde yaşayan sporcuların kendi yaşam alanlarından daha farklı bir yerleşim yerinde eğitimlerine devam etmeleri, yani il merkezinden gelip ilçedeki bir okulda eğitim görmeleri, ilçede yaşayan sporculara göre daha çekingen ve tutuk davranmalarının sebebi olarak düşünülebilir.

5.1.11.Hipotez 11: Yaşadığı Çevreye Göre Sporcuların Edilgen Saldırıcılık Puanları

Araştırmada elde edilen bulgular incelendiğinde ilçede yaşayan sporcuların ilde yaşayan sporculara göre edilgen saldırganlık puanları daha yüksek çıkmıştır.

İlçede yaşayan sporcuların edilgen saldırganlıklarının ilde yaşayan sporculara göre yüksek olması, ilçede yaşayan sporcuların yıkıcı saldırganlık değerlerinin yüksek olması ve yaşadığı coğrafyanın ufak olması nedeniyle çevresi ve toplumda geldiği konumu koruma adına ilde yaşayanlara göre empatik yaklaşımı benimsememesi agresif ve kırıncı olabildikleri düşünülebilir.

5.1.12.Hipotez 12: Yaşadığı Çevreye Göre Sporcuların Genel Saldırganlık Puanları

Araştırmada elde edilen bulgular incelendiğinde ilçede yaşayan sporcuların ilde yaşayan sporculara göre genel saldırganlık puanları daha yüksek çıkmıştır.Bu çalışmada elde edilen sonuçlar önceki çalışmalarla benzerlik göstermemektedir (48).

Yaşadığımız toplumda genel olarak insanlar yaşantılarını coğrafi ve sosyal çevrelerine göre düzenlemekte ve yaşamaktadırlar. Sporcuların bu olgularını coğrafi olarak ele almamız gerekirse; Büyükşehir veya il merkezlerinde yaşayan sporculara göre kırsalda yani ilçede yaşayan sporcuların daha saldırgan olduğunu görmekteyiz. Çünkü insanlar toplumun gelişmişliği ve il merkezlerindeki nüfus fazlalığından dolayı sportif faaliyet ve yarışmalarında alacakları olumsuz sonuçları daha anlayışlı ve olabilir karşılamaktadırlar. Fakat bu ilçelerde yani küçük yerleşim yerlerinde bu pekte kolay olmamaktadır. Yapmış oldukları faaliyetlerde başarı göstermemeleri durumunda çevreleri tarafından olumsuz davranış yada ithamlarda bulunacakları düşünülebilir. Bunu getirmiş olduğu sorumluluk ve yükün altında ezilmemek ve yakın çevreleri tarafından aşağılanmaya maruz kalmamak için genel manada saldırgan davrandıkları söylenebilir.

5.1.13.Hipotez 13: Aile Gelir Düzeyine Göre Sporcuların Yıkıcı Saldırganlık Puanları

Araştırmada elde edilen bulgular incelendiğinde aile gelir düzeyi 1501-2000 TL ve 1500 TL ve altı olanların aile gelir düzeyleri 2001-2500 TL , 2501-3000 TL ve 3001 TL ve üstü olanlara göre yıkıcı saldırganlık puanları daha düşük çıkmıştır.Bu çalışmada elde edilen sonuçlar önceki çalışmalarla benzerlik göstermemektedir (45).

Herhangi bir geçim sıkıntısı çekmeyen ve maddi problem yaşamayan aile geliri yüksek sporcular belirli şeyleri elde etme adına ekonomik yeterliliklerinden faydalanmaktadırlar. Ancak sportif başarı ve derece elde etme adına karşılaştıkları problemleri maddiyatla çözüme kavuşturamayacaklarından dolayı hedefe ulaşmak için olumsuzlukları bertaraf etmek için çevrelerine zarar verebilir, kuralları çiğneyebilir ve rakiplerine zarar verici hal ve hareketlerde bulunabilirler.

5.1.14.Hipotez 14: Aile Gelir Düzeyine Göre Sporcuların Atılganlık Puanları

Araştırmada elde edilen bulgular incelendiğinde aile gelir düzeyi 1501-200 TL ve 3001 TL ve üstü olanların aile gelir düzeyi 1500 TL ve altı ,2001-2500 TL ve 2501-3000 TL olanlara göre atılganlık puanları daha düşük çıkmıştır.Bu çalışmada elde edilen sonuçlar önceki çalışmalarla benzerlik göstermemektedir (45).

Verilerden hareketle aile gelir düzeyine göre sporcularımızın atılganlık seviyelerinin birbirine yakın olduğu görülmektedir. Bir başka deyişle gelir seviyesinin az yada çok olması sporcu atılganlığını çokta etkilemediği söylenebilir. Neden olarak ise spor uğraşının vermiş olduğu özgüven ve kendini ifade edebilme yeteneğinden kaynaklandığı düşünülebilir.

5.1.15.Hipotez 15: Aile Gelir Düzeyine Göre Sporcuların Edilgen Saldırganlık Puanları

Araştırmada elde edilen bulgular incelendiğinde aile gelir düzeyi 1501-200 TL ve 2001-2500 TL olanların aile gelir düzeyi 1500 TL ve altı ,2501-3000 TL ve 3001 TL ve üstü olanlara göre edilgen saldırganlık puanları daha düşük çıkmıştır.Bu çalışmada elde edilen sonuçlar önceki çalışmalarla benzerlik göstermemektedir (45).

Düşük ve yüksek aile gelirine sahip sporcuların orta seviye aile gelirine sahip sporculara göre edilgen saldırganlıklarının yüksek olması, aile gelir seviyesi yüksek olan sporcuların bu yaşlarına kadar yetiştirme tarzlarının vermiş olduğu rahatlık, tavır ve tutumların etkisiyle çevrelerine karşı sarf etmiş oldukları konuşmalarda kırıncı olabilirler. Düşük aile gelirine sahip sporcularda mahalle etkisiyle büyümenin kazandırdığı sokak ağzını kullanmalarından kaynaklı sözlü saldırganlık gösterebilirler. Bu iki sebebin gelir seviyesine göre edilgen saldırganlığı tetiklediği söylenebilir.

5.1.16.Hipotez 16: Aile Gelir Düzeyine Göre Sporcuların Genel Saldırganlık Puanları

Araştırmada elde edilen bulgular incelendiğinde aile gelir düzeyi 3001 TL ve üzeri ve 2501-3000 TL olanların aile gelir düzeyi 1500 TL ve altı ,1501-2000 TL ve 2001-2500 TL olanlara göre genel saldırganlık puanları daha yüksek çıkmıştır.Bu

çalışmada elde edilen sonuçlar önceki çalışmalarla benzerlik göstermemektedir (7, 33, 78, 82, 104, 108).

Ekonomik olarak yüksek ve düşük gelire sahip olan sporcuların saldırganlıklarının orta seviye gelire sahip sporculara göre daha yüksek olduğunu görmekteyiz. Bu cümleyi şöyle açacak olursak, yüksek gelire sahip sporcuların çocukluktan itibaren bazı şeyleri elde etme adına maddi gücü fazla olması nedeniyle her şeyi maddiyatla halledebileceklerini düşünmeleri, düşük gelire sahip sporcuların ise maddiyattan yoksun olmalarından kaynaklı bir takım şeylere ulaşmak için sokak kültürünün de etkisiyle olumsuz davranışlara yönelebileceği ve saldırgan tavırlar sergileyebilecekleri düşünülebilir.

Orta seviye gelire sahip sporcular ise olaylara daha bilinçli yaklaşmakta yani realist davranarak olayların çözümlenmesini akılcı yollara baş vurarak kimi amaç ve hedeflerine mantık çerçevesinde ilerleyerek saldırgan davranışlara gerek duymadan yol kat ettikleri düşünülebilir. Bunun yanında sporu bir amaç olarak yapma ve gereklerini yerine getirme noktasında daha bilinçli ve ılımlı tavır sergiledikleri de düşünülebilir.

5.2. Sonuç

Okullar arası müsabakalara katılan sporcu öğrencilerin saldırgan durumları belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışmada uygulanan envanterin ölçtüğü nitelikler bakımından sporcuların sosyal yaşantılarında ki davranışlarından yola çıkarak sportif anlamdaki saldırganlıkları cinsiyet, lisanslı spor yapma yılı, yaşadığı çevre, aile ve gelir düzeyi gibi değişkenlere göre karşılaştırmalı yöntemle elde edilmeye çalışılmıştır. Araştırmanın neticesinde ki sonuçlar şöyledir;

Okullar arası spor müsabakalarına katılan sporcu öğrencilerin cinsiyete göre yıkıcı saldırganlık puanları arasında anlamlı bir fark yoktur. Erkek yıkıcı saldırganlık puanlarının kızlara oranla daha yüksek olduğu görülmüştür.

Okullar arası spor müsabakalarına katılan sporcu öğrencilerin cinsiyete göre atılganlık puanları arasında anlamlı bir fark yoktur. Kız atılganlık puanlarının erkeklere oranla daha yüksek olduğu görülmüştür.

Okullar arası spor müsabakalarına katılan sporcu öğrencilerin cinsiyete göre edilgen saldırganlık puanları arasında anlamlı bir fark yoktur. Erkek puanları kızlarınkinden daha yüksek olduğu görülmüştür.

Okullar arası spor müsabakalarına katılan sporcu öğrencilerin cinsiyete göre genel saldırganlık puanları arasında anlamlı bir fark yoktur. Erkek puanları kızlarınkinden daha yüksek olduğu görülmüştür.

Okullar arası spor müsabakalarına katılan sporcu öğrencilerin lisanslı spor yapma yılına göre yıkıcı saldırganlık puanları arasında anlamlı bir fark vardır. Spor yapma yılı 5 yıl ve üstü olan sporcuların puanlarının, spor yapma yılı 4 yıl ve altı olan sporculardan daha yüksek olduğu görülmüştür.

Okullar arası spor müsabakalarına katılan sporcu öğrencilerin lisanslı spor yapma yılına göre atılganlık puanları arasında anlamlı bir fark vardır. Spor yapma yılı 5 yıl ve üstü olan sporcuların puanlarının, spor yapma yılı 4 yıl ve altı olan sporculardan daha yüksek olduğu görülmüştür.

Okullar arası spor müsabakalarına katılan sporcu öğrencilerin lisanslı spor yapma yılına göre edilgen saldırganlık puanları arasında anlamlı bir fark vardır. Spor yapma yılı 5 yıl ve üstü olan sporcuların puanlarının, spor yapma yılı 4 yıl ve altı olan sporculardan daha yüksek olduğu görülmüştür.

Okullar arası spor müsabakalarına katılan sporcu öğrencilerin lisanslı spor yapma yılına göre genel saldırganlık puanları arasında anlamlı bir fark vardır. Spor yapma yılı 5 yıl ve üstü olan sporcuların puanlarının, spor yapma yılı 4 yıl ve altı olan sporculardan daha yüksek olduğu görülmüştür.

Okullar arası spor müsabakalarına katılan sporcu öğrencilerin yaşadığı çevreye göre yıkıcı saldırganlık puanları arasında anlamlı bir fark vardır. İlçede yaşayan sporcuların puanlarının, ilde yaşayan sporculardan daha yüksek olduğu görülmüştür.

Okullar arası spor müsabakalarına katılan sporcu öğrencilerin yaşadığı çevreye göre atılganlık puanları arasında anlamlı bir fark vardır. İlçede yaşayan sporcuların puanlarının ilde yaşayan sporculardan daha yüksek olduğu görülmüştür.

Okullar arası spor müsabakalarına katılan sporcu öğrencilerin yaşadığı çevreye göre edilgen saldırganlık puanları arasında anlamlı bir fark vardır. İlçede yaşayan sporcuların puanlarının ilde yaşayan sporculardan daha yüksek olduğu görülmüştür.

Okullar arası spor müsabakalarına katılan sporcu öğrencilerin yaşadığı çevreye göre genel saldırganlık puanları arasında anlamlı bir fark vardır. İlçede yaşayan sporcuların puanlarının ilde yaşayan sporculardan daha yüksek olduğu görülmüştür.

Okullar arası spor müsabakalarına katılan sporcu öğrencilerin aile gelir düzeyine göre yıkıcı saldırganlık puanları arasında anlamlı bir fark yoktur. Sırasıyla 1501-2000 TL, 1500 TL ve altı, 2001-2500 TL, 2501-3000 TL ve 3001 TL ve üstü puanları daha yüksek olduğu görülmüştür.

Okullar arası spor müsabakalarına katılan sporcu öğrencilerin aile gelir düzeyine göre atılganlık puanları arasında anlamlı bir fark yoktur. Gelir seviyeleri 1500 TL ve altı, 2001-2500 TL ve 3001 TL ve üstü olan sporcuların puanları 1501-2000 TL, 2501-3000 TL olan sporculardan daha yüksektir.

Okullar arası spor müsabakalarına katılan sporcu öğrencilerin aile gelir düzeyine göre edilgen saldırganlık puanları arasında anlamlı bir fark vardır. Gelir seviyeleri 1500 TL ve altı, 2501-3000 TL, 3001 TL ve üstü olan sporcuların 1501-2000 TL, 2001-2500 TL olan sporculardan daha yüksektir.

Okullar arası spor müsabakalarına katılan sporcu öğrencilerin aile gelir düzeyine göre genel saldırganlık puanları arasında anlamlı bir fark yoktur. Gelir seviyeleri 2501-3000 TL, 3001 TL ve üstü olan sporcuların 1500 TL ve altı, 1501-2000 TL, 2001-2500 TL olan sporculara göre daha yüksektir.

5.3. Öneriler

Araştırma sonucuna göre erkek öğrencilerin saldırganlığının kız öğrencilere göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Buna göre erkek öğrencilerin saldırganlıklarını kontrol altına alma adına ve daha yapıcı hareket etmelerini sağlamak amacıyla belirli programlar hazırlanabilir.

Genç sporcuların aile işlevi, yaşadığı çevre ve gelir düzeylerine göre saldırganlık durumlarının bu öğelerle ilişkili olduğunu varsayarak yola çıkarsak okullarda psikolojik danışman ve rehberler eşliğinde aile içinde problemleri çözebilme, iletişim kurabilme, duygusal tepki verebilme ve ergene gereken alakayı gösterebilmeyi amaçlayan programlar hazırlanabilir.

Genç sporcuların yaşlılarıyla olan ilişkileri gözlenmeli ve şiddete yönelen bireylerin empati ve sosyal becerilerini geliştirici düzeltici çalışmalar yapılabilir.

Sporcu öğrencilerin katıldıkları yarışmalarda sadece dereceye girmeleri halinde ödüle layık görülmeleri bilincinin yanında yarışma esnasında sergilemiş oldukları tutum ve davranışlarının sonucunda fair play ödüllendirmesi de yapılmalı, centilmence hareketlerde bulunmaları için teşvik edilmelidir.

Ergenlerin bu dönemlerinde bitmek tükenmek bilmeyen enerjilerini kontrol altına alabilme ve verimli olarak kullanabilmelerini sağlama adına spor ve sanat gibi eğlenceli branşlarla alakalarını artırma adına programlar hazırlanabilir.

Atılganlık eğitimi gibi programlar hazırlanarak sporcu ergenlerin kendilerini etkili olarak ortaya koyma, problemlerini çözme, öfkelerini yapıcı yollarla ifade etme ve kızgınlık duygularıyla başa çıkabilme becerilerini geliştirme ve bu tür çalışmalara ağırlık verilebilir.

Öğrencilerin lise yılları sosyal ilişkilerinin arttığı, insanların birbirlerini tanımaya başladığı ve arkadaşlığın önem kazandığı bir dönem olduğu için gençlere, herhangi bir sorun karşısında saldırganlığa başvurmadan öfkelerini ifade etme becerileri kazandırılmalıdır. Bunun için okuldaki rehberlik servisleri öğrencilerin saldırgan davranışlarına neden olan faktörleri araştırmalı, alınacak önlemleri belirlemeli ve çalışmalara yön verilmelidir.

Sporcu gençlerin katıldıkları yarışma ve müsabakalarda amacın sadece kazanmak olmadığı, spor karşılaşmalarında ki rakipleri ve diğer insanlarla etkileşimlerinin önemi, onlara gelecekte bu etkileşimin sağlayacağı yararlar anlatılmalı ve yapılacak programlarla buna destek olunmalıdır.

Öğrencilerin saldırganlık düzeylerini belirleyip önlem alma adına verilecek olan eğitim, program ve ders dışı çalışmaları, bir arada daha fazla oldukları kişiler

olan okullardaki yönetici, öğretmen ve gönüllülerle yürütülmesi bu gibi çalışmalardan sağlıklı netice alınması adına daha etkili olabilir.

Çocuk ve ergenlerde gözlenen şiddet ve saldırganlık davranışlarını engellemeye yönelik birçok çalışma yapılmıştır. Fakat bu araştırmalar çok kapsamlı çalışmalar değildir. Sadece teorik anlamda değil pratikte de uygulanabilirliği olan bilimsel çalışmalar yapılmalı ve teşvik edilmelidir.

KAYNAKÇA

1. Acet, M. (1997) Futbol Seyircisinin Sosyo-Kültürel Yapısının Şiddet Eylemine Etkisi, Voleybol ve Basketbol Seyircileri ile Karşılaştırılması Yüksek Lisans Tezi Marmara Üniversitesi, İstanbul.
2. Acet, M. (2001). Futbol Seyircisini Fanatik ve Saldırgan Olmaya Yönelten Sosyal Faktörler. Doktora tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
3. Acet, M. (2005) Sporda Saldırganlık ve Şiddet. İstanbul, Morpa Yayınları, 2005; 55-56.
4. Acet, M., Kalkavan, A., Koç, H., Demirel, P., Şinoforoğlu, O.T. (2006). Okullar Arası Yarışmalarda Dereceye Giren Sporcu Erkek Öğrencilerin Sporda Saldırganlık Ve Şiddet İle İlgili Görüşlerinin Araştırılması. E. Zorba (Ed.). 9. Uluslar Arası Spor Bilimleri Kongresi Bildiri Kitabı. (S,899-903). Muğla: Nobel Yayın Dağıtım.
5. Açak, M. (2011) İşitme Engelli ve İşitme Engelli Olmayan Futbolcuların Benlik Saygıları ve Saldırganlık Düzeylerinin İncelenmesi Doktora Tezi Fırat Üniversitesi, Elazığ.
6. Afacan, E. (2001). Futbolcuların Profesyonellik Anlayışları Üzerine Sosyolojik Bir Çözümleme (Manisa Örneği) Yüksek Lisans Tezi Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
7. Ağlamaz, T. (2006) Lise Öğrencilerinin Saldırganlık Puanlarının Kendini Açma Davranışı, Okul Türü, Cinsiyet, Sınıf Düzeyi, Anne-Baba Öğrenim Düzeyi ve Ailenin Aylık Gelir Düzeyi Açısından İncelenmesi Yüksek Lisans Tezi Ondokuzmayıs Üniversitesi, Samsun.
8. Ahioğlu, E.N. (2011) Piaget ve Ergenlikte Bilişsel Gelişim Kastamonu Eğitim Dergisi Cilt:19 No:1 S:1-10.
9. Aktaş, V. ve Güvenç Berkem, G. (2006). Kız ve Erkek Ergenlerde Saldırgan ve Olumlu Sosyal Davranışlar ile Yaş, İlişkisel Bağlam ve Kişiler-Arası Duyarlılık Arasındaki İlişkiler. Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 23 (2), 233-264).

10. Alp, M. Eraslan, M.Atay, E. Özumutlu, İ. (2014) Düzenli Spor Yapan ve Yapmayan Çocukların Sosyo-Demografik Özelliklerine Göre Saldırganlık Düzeylerinin İncelenmesi Kafkas Üniversitesi, E-Kafkas Eğitim Araştırmaları Dergisi, 1 (1).
11. Apa (Amerikan Psikologlar Birliği) (1996). [Http://Memohome.Blogcu.Com/Egzersiz-ve-Spor-Psikolojisi/1410909](http://Memohome.Blogcu.Com/Egzersiz-ve-Spor-Psikolojisi/1410909) (02/01/2015).
12. Aracı, A. (2012)Erken Ergenlik Dönemindeki Bireylerde Anne Baba ve Arkadaşlara Bağlanma ile Saldırganlık Düzeyinin İncelenmesi Yüksek Lisans Tezi İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
13. Arslan, C.,Hamarta E.,Arslan, E.,Saygın, Y. (2010)). Ergenlerde Saldırganlık ve Kişilerarası Problem Çözmenin İncelenmesi. İlköğretim Online, 9(1), 379-388. Erişim: 10.02.2014, [Online]: <http://ilkogretim-online.org.tr>.
14. Asma, M. (2008) Okullar Arası Karşılaşmalara Katılan Sporcu Öğrencilerin Saldırganlık Algılarının Sosyal-Bilişsel Öğrenme Kuramı Açısından İncelenmesi -Ankara İli Örneği- Yüksek Lisans Tezi Gazi Üniversitesi, Ankara.
15. Avcı, M. (2006) Ergenlikte Toplumsal Uyum Sorunları Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Sayı:7 S:39-64.
16. Avcı, R. (2006) Şiddet Davranışı Gösteren ve Göstermeyen Ergenlerin Ailelerinin Aile İşlevleri, Öfke ve Öfke İfade Tarzları Açısından İncelenmesi Yüksek Lisans Tezi Çukurova Üniversitesi, Adana.
17. Aydos, L., ve Oral, F. (2002). Saldırganlık Türlerinin Cinsiyet, Takım Ve Mücadele Sporlarıyla Olan İlişkisinin Araştırması. Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 3 (2), 29-37.)
18. Azboy, O. Erer, O Oymak, Ö Tunç, Ö Güzel Sanatlar ve Spor Liseleri Spor Psikolojisi 11. Sınıf Ders Kitabı Devlet Kitapları 3. Baskı.
19. Bagwell, C. L. & Coie, J. D. (2004). The best friendships of aggressive boys: Relationship quality, conflict,management, and rule-breaking behavior. *Journal of Experimental Child Psychology*, 88, 5–24.

20. Bahadır, Z. (2006) Futbol Seyircisinin Sosyo Ekonomik Kültürel Yapısının Şiddet Eylemine Etkisi (Konya spor Örneği) Yüksek Lisans Tezi Niğde Üniversitesi, Niğde
21. Bahçıvan-Saydam, R. ve Gençöz, T. (2005). "Aile İlişkileri, Ebeveyn Çocuk Yetiştirme Ve Kendilik Değerinin Gençler Tarafından Belirtilen Davranış Problemleri ile Olan İlişkisi" Türk Psikoloji Dergisi, 20,,55,,61-74).
22. Bandura, A., Ross, D. Ve Ross, S.A. (1961). Transmission Of Aggression Through İmitation Of Aggressive Models. Journal Of Abnormal And Social Psychology, 63, 575-582. Baumeister,.)
23. Baş, L. (2010) Öğretmen Adaylarının Saldırganlık ve Umutsuzluk Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi Yüksek Lisans Tezi Zonguldak Karaelmas Üniversitesi, Zonguldak
24. Bayraktar, N. (2009) Kur'an Kurslarında Ergenlik Dönemi Öğrencilerinin Sorunları ve Beklentileri Yüksek Lisans Tezi Rize Üniversitesi, Rize
25. Bayram Y. 2012 Tez, Spor Yapan ve Yapmayan 14-18 Yaş Grubu Öğrencilerin Saldırganlık Tutumlarının İncelenmesi yüksek lisans tezi Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya
26. Campbell, A. Ve Muncer, S. (1998). Female Criminal Assault: An Avolutionary Perspective. Journal Of Research İn Crime And Delinquency, 35 (4), 413-428.)
27. Cengiz, R. Pulur,A. Cengiz, Ş. (2008) Futbol Hakemlerinin Saldırganlık Tiplerinin Klasman Düzeylerine Göre İncelenmesi Niğde Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi 2,(2).
28. Crick, N. R. and Grotpeter, J.K. (1995). Relational aggression, gender, and socialpsychological adjustment. Child Development, 66, 710-722.
29. Çakır, H.İ. (2014) Liseler Arası Müsabakalara Katılan Sporcu Öğrencilerin Saldırganlık Durumlarının Araştırılması (Rize İli Örneği) Yüksek Lisans Tezi Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya

30. Çolakoğlu, T. (2000) Sporun Toplumda Yaygınlaştırılmasında Medyanın Etkisi (Güreş Örneği), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Gazi Üniversitesi, Ankara
31. Demirel, P., Kalkavan, A., Acet, M., Koç, H., Şinforoğlu, O.T. (2006). Okullar Arası Yarışmalarda Dereceye Giren Sporcu Kız Öğrencilerin Sporda Saldırganlık Ve Şiddet İle İlgili Görüşlerinin Araştırılması. E. Zorba (Ed.). 9. Uluslar Arası Spor Bilimleri Kongresi Bildiri Kitabı. (S.854-857). Muğla: Nobel Yayın Dağıtım.
32. Demirhan, M. (2002). “Kendini Açma Düzeyleri Farklı Lise Öğrencilerinin Bazı Değişkenler Açısından Saldırganlık Düzeylerinin İncelenmesi”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
33. Derman, M.T. (2011) Farklı Sosyoekonomik Düzeylerdeki 10-11 Yaş Çocuklarına Uygulanan Empati Eğitim Programının Saldırganlık Düzeyleri Üzerindeki Etkisi Yüksek Lisans Tezi Uludağ Üniversitesi, Bursa.
34. Derman, O. (2008) Ergenlerde Psiko Sosyal Gelişim İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Sürekli Tıp Eğitim Etkinlikleri Sempozyum Dizisi No:63 S.19-21.
35. Dervent, F. (2007) Lise Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeyleri ve Sportif Aktivitelere Katılımla İlişkisi Yüksek Lisans Tezi Gazi Üniversitesi, Ankara.
36. Dervent, F.-Aslanoğlu, E.-Şenel, Ö. (2010) Lise Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeyleri ve Sportif Aktivitelere Katılımla İlişkisi (İstanbul İli Örneği) Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 7 (1).
37. Dinçel, E. (2006) Ergenlik Dönemi Gelişimsel Ödevleri ve Psikolojik Problemleri Yüksek Lisans Tezi Ankara Üniversitesi, Ankara.
38. Dinçer, B. (2008) Alt Ve Üst Sosyo-Ekonomik Düzeyde Lise İkinci Sınıfa Devam Eden Ergenlerin Anne Baba Tutumlarını Algılamaları ile Arkadaşlık İlişkilerinin İncelenmesi Yüksek Lisans Tezi Ankara Üniversitesi, Ankara.
39. Doğan, B. Moralı, S. Toros Kazak, Z. ve Tok, S. (2002). Bireylerin Spora Katılım, Cinsiyet ve Sürekli Kaygı Düzeylerine Göre Saldırganlık Düzeylerinin İncelenmesi. Performans Dergisi, 8 (3-4).

40. Doğan, O. (2005) Spor Psikolojisi, Adana, Nobel Kitabevi, 2. Baskı, ; 49-128.
41. Doğan, S.(2012) Somuncu Babanın Eğitim Metodu Turan Stratejik Araştırma Merkezi Dergisi 4 (13).
42. Doğan, T. Karaman, N.G. oban, A.E. Çok, F. (2012) Ergenlerde Arkadaşlık İlişkilerinin Yordayıcısı Olarak Cinsiyet ve Aileye İlişkin Değişkenler İlköğretim Online, 11(3), 845-855,
43. Doğu.G.A. (2013) İdarecinin Sesi, Kuşaklar Buluşuyor Projesi s.s.39-41.
44. Durmuş, E. (2013) Ergen Bakış Açısıyla Okulda şiddet Ve özüm Önerileri 4(3) 41-57.
45. Duyar, D (2011) Futbol Seyircisinde Saldırđanlık Davranışlarının İncelenmesi Yüksek Lisans Tezi Selçuk Üniversitesi, Konya.
46. Efiltili E. (2006) Orta Öğretim Kurumlarında Okuyan Öğrencilerin Saldırđanlık, Denetim Odağı Ve Kişilik Özelliklerinin Karşılaştırılmalı Olarak İncelenmesi Doktora Tezi Selçuk Üniversitesi, Konya.
47. Erciyes, Y.Y. (2009) Spor Tatmininin Sporcuların Stres ve Saldırđanlık Düzeyleri Üzerindeki Etkisi: Antrenör Cinsiyetinin Rolünü Belirlemeye Yönelik Antalya İlinde Bir Uygulama Yüksek Lisans Tezi Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
48. Eroğlu, S.E. (2009) Saldırđanlık Davranışının Boyutları ve İlişkili Olduğu Faktörler Lise ve Üniversite Öğrencileri Üzerine Karşılaştırılmalı Bir alışma Doktora Tezi Selçuk Üniversitesi, Konya.
49. Eygü, H. (2009) Spor Psikolojisi ve Türkiye Deki Hakemlerin Hakemlik Psikolojik Durumları Üzerine Bir Araştırma Yüksek Lisans Tezi Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
50. Feshbach, N.D. (1969). Gender Differences In Children'S Modes Of Aggressive Responses Toward Outsiders. Merrill-Palmer Quarterly, 15, 249-258.

51. Gül S.K. Güneş İ.D. (2009) Ergenlik Dönemi Sorunları ve Şiddet, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 9 (1).
52. Gültekin, F. (2010) Saldırganlık ve Öfkeyi Azaltma Programının İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Saldırganlık ve Öfke Düzeyleri Üzerindeki Etkisi Doktora Tezi Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
53. Gültekin, H. Soyer F. (2010) Türk Futbolunda Şiddetin Önlenmesine Yönelik Emniyet Uygulamalarının Yasalar Çerçevesinde İncelenmesi Uluslar Arası İnsan Bilimleri Dergisi, 7 (1).
54. Gümüüşdağ, H. (2009) Profesyonel Futbolda Fauller ve Saldırganlık Teorileri Bakımından Değerlendirilmesi Yüksek Lisans Tezi Gazi Üniversitesi, Ankara.
55. Güner, B. Ç. (2006) Takım Sporları ve Bireysel Sporlar Yapan Sporcuların Saldırganlık Düzeylerinin İncelenmesi Yüksek Lisans Tezi On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.
56. Güneş, V. (2010) Spor Lisesi ve Farklı Liselerdeki Öğrencilerin Atılganlık Düzeyleri ile Akademik Başarılarının İncelenmesi Yüksek Lisans Tezi Fırat Üniversitesi, Elazığ
57. <http://haydardogan.com/spor-ve-genclik.html> 11.02.2004)(05/01/2015)
58. <http://www.maksimumperformans.com/index.php/spor-psikolojisi-nedir-2/> (08/01/2015).
59. <http://www.okulpdr.net/ergenlik.htm> (05/01/2015).
60. <https://www.nkfu.com/psikoloji-nedir-neyi-inceler/> BİLGİ DÜNYASI (2013), 11/01/2015.
61. İkizler, C. Balcıoğlu, İ. ve Atay, S. (1996). Birden Fazla Sakatlanma Geçiren Bireysel Mücadele Sporcularında Sakatlığın Saldırganlık ve Düşmanlık Duygularıyla İlişkisi Yeni Sempozyum Dergisi, 34 (1-2), 40-42.
62. Jaccard,J.,Blanton,H. Ve Dodge,T.(2005)Peer Influences On Risk Behavior:An Analysis Of The Effeckts Of A Close Friend Developmental Psychology,41,135-147.

63. Jarvinen, L. K. (2001). Agressive Behaviour And Social Problem-Solving Strategies: A Review Of The Findings Of A Seven-Year Follow-Up From Childhood To Late Adolescence. *Criminal Behaviour And Mental Health*, 11, 236-250.
64. Kabak, F. (2009) Ergenlerde Spora Katılımın Saldırgan Davranışlar Üzerine Etkilerinin İncelenmesi Yüksek Lisans Tezi Çukurova Üniversitesi, Adana.
65. Kaplan, B. Aksel, E.Ş. (2013) *Nesne Psikoloji Dergisi (NPD)*, 1,(1).
66. Karabulut, E.O. (2013) 16 Yaş Altı Çim Hokeyi Sporcularının Saldırganlık Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Bakımından İncelenmesi Ankara Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi, 11 (2), 139-147
67. Karasar, N. (2009) *Bilimsel Araştırma Yöntemi* (19. Baskı). Ankara: NobelYayın Dağıtım.
68. Karatas, Z. (2002). “Anne Baba Saldırganlığı İle Lise Öğrencilerinin Saldırganlığı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Çukurova Üniversitesi, Adana.
69. Karataş, Z. (2008) Lise Öğrencilerinde Öfke ve Saldırganlık, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 17 (3) 277-294 Adana.
70. Kasapoğlu, A. (2006) Gelişim Psikolojisi Açısından Kur'an'da Büluğ Olgusu Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 10(2) 275-298.
71. Kılıç, A. (2009) Gelişim Dönemleri ve Ergenlerde Ruhsal Sorunlar Lisans Tezi İstanbul
72. Kırımoğlu, H., Parlak, N., Dereceli, Ç. ve Kepoğlu, A.(2008) Lise Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeylerinin Spora Katılım Düzeylerine Göre İncelenmesi, Niğde Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi 2 (2) 147-154 Niğde.
73. Kırkibir, F. (2014) Üniversiteler Arasında Yapılan Spor Müsabakalarında Yarışan Sporcuların Saldırganlık Düzeylerinin Araştırılması Yüksek Lisans Tezi Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya.

74. Kocatürk, R. (1982). Saldırganlık Güdüsünün Spor ve Eğitim Alanında Meslek Seçimine Etkisi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Ankara Üniversitesi, Ankara.
75. Köknel, Ö., (1996). Bireysel ve Toplumsal Şiddet, Altın Kitaplar Yayınları, S.57-59,4 İstanbul.
76. Kulaksızoğlu, A. (2006) Ergenlik Psikolojisi Kitabı Remzi Kitabevi s.s.34
77. Kumru Sarıca, A. (2008) Sosyal Beceri Programının Ergenlerin Saldırganlık Düzeyine Etkisi Yüksek Lisans Tezi Mersin Üniversitesi, Mersin.
78. Kuru, E Var, L. (2009) Futbol Seyircilerinin Spor Alanlarındaki Saldırganlık Davranışları Hakkında Betimsel Bir Çalışma (Kırşehir İli Örneği) Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 10 (2), 141-153 Kırşehir.
79. Kuru, E. (2000) Spor Psikolojisi, Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınevi, S.128–152 Ankara.
80. Külahoğlu, Ş. (2006) Gelişim ve Öğrenme Psikolojisine Giriş Eğitim Psikolojisi Kitabı 1. 1. Ünite 1-28 Ed. Yeşilyaprak B. Pegama Yayıncılık Ankara.
81. Masalcı, A.D. (2001). Aile İçi Etkileşimlerle Çocuğun Saldırganlık Düzeyi ve Uygun Davranışlarının Karşılaştırılması. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
82. Omay, H. (2008) İlk Öğretim Okulları Öğrencilerinin Okul İklimi Algıları İle Saldırgan Ölçeği Puanları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi Yüksek Lisans Tezi Yeditepe Üniversitesi, İstanbul.
83. Özbaydar S. (1983) İnsan Davranışlarının Bilimsel Sınırları ve Spor Psikolojisi, Bilimsel Sorunlar Dizisi, İstanbul, Altın Kitaplar Yayınevi, 30-31-246.
84. Özdevecioğlu, M. Yalçın, Y. (2010) Spor Tatmininin Sporcuların Stres ve Saldırganlık Düzeyleri Üzerindeki Etkisi Niğde Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi 4 (1).

85. Özen, Ü. Eygü, H. Kabakuş, A.K. (2013) Üniversite Öğrencilerinin Sporda Şiddet ve Saldırganlık Algıları Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi 7.
86. Özmen,S.K. (2004) Aile İçinde Öfke Ve Saldırganlığın Yansımaları Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 37 (2), 27-39.
87. Öztürk, S.B. (2003) Spor,Taraftar Saldırganlığı ve Güvenlik Önlemleri Yüksek Lisans Tezi Niğde Üniversitesi, Niğde.
88. Pepe. K. Bozkurt. İ. (2006). Ortaöğretim Kurumlarında Spor Alanı Uygulamalarının Nitelikli Bireylerin Seçimi ve Yetiştirilmesi Açısından Değerlendirilmesi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 15, 497-506.
89. Reşat Önder (2013) Psikoloji Ve Birey, Psikolojik Makaleler Psikoloji Hakkında Herşey
90. Russell, A. (2003). Children"s sociable and aggressive behaviour with peers: A comparison of the us and Australia and contributions of temperament and parenting styles. International Journal of Behavioral Development, 27(2), 74-86.
91. Russell,G.W.(2003), Sport Riots: Social- Psychological Review, Department Of Psychology And Neuroscience University Of Lethbridge, Alberta,Canada.353-362)
92. Solak, N. (2011) Spor Yapan ve Yapmayan Ortaöğretim Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeyleri ile Empatik Eğilim Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi Çorum İli Örneği Yüksek Lisans Tezi Gazi Üniversitesi, Ankara.
93. Steinberg, L. (2007). Ergenlik [Adolescence, 7th Ed. Mc Graw Hill, New York] Kitabının Türkçeye Çevrilmesi. Yay. Hazırlayan F. Çok, İmgeyayınevi: Ankara.
94. Şahin, H. (2011) Lise Öğrencilerinin Mükemmeliyetçilik ve Saldırganlık İlişkisi Yüksek Lisans Tezi İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

95. Şahin, M. Taşmektepligil, M.Y. İmamoğlu, O. Bostancı, Ö. Kabadayı, M. (2013). Lise Öğrencilerinin Okul Sonrası Gözetimsiz Zamanlarının Şiddet ve Ders Dışı Sportif Faaliyetlerle İlişkisi. M.Y. Taşmektepligil (Ed.). Uluslararası Sporda Şiddetin Temelleri Ve Önlenmesi Yönündeki Stratejiler Sempozyumu. (S.331-339). Samsun
96. Şenyüzlü, E. (2013) Üniversite Öğrencilerinde Spora Katılımın Saldırgan Davranışlar Üzerine Etkilerinin İncelenmesi Yüksek Lisans Tezi Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya.
97. Tekin, A. Tekin, G. Eliöz, M. (2011) Kick - Boksörler saldırganlık ve Öfke Düzeyleri Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi, Türk Kick Boks Spor Bilimleri Federasyonu Dergisi , 4 (1).
98. Topaloğlu, Z.Ç. (2013) 4-5 Yaş Çocuklarının Sosyal Yetkinlik, Saldırganlık, Kaygı Düzeyleri İle Anne-Babalarının Ebeveyn Öz yeterliği Algısı Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi Yüksek Lisans Tezi Pamukkale Üniversitesi, Denizli.
99. Toprakçı ,E. (2013) Sınıf Yönetimi Pegema Yayınevi.
100. Topuz, R. (2008) Amatör Futbol Oyuncularının Saldırganlık Düzeylerinin İncelenmesi Yüksek Lisans Tezi Selçuk Üniversitesi, Konya.
101. Turhan, M. (2009) Profesyonel Futbolcularda Depresyon Düzeyi, Anksiyete Düzeyi ve Kişilik Özellikleri ile Sporda Başarı Motivasyonu Arasındaki İlişkinin İncelenmesi Yüksek Lisans Tezi İstanbul Maltepe Üniversitesi, İstanbul.
102. Tutkun, E. Güner, B. Ç. Ağaoğlu, S. A. Ve Soylu, R. (2010). Takım Sporları ve Bireysel Sporlar Yapan Sporcuların Saldırganlık Düzeylerinin Değerlendirilmesi. Spor ve Performans Araştırmaları Dergisi, 1 (1), 23-29.
103. Tuzgöl, M. (1998) Ana-Baba Tutumları Farklı Lise Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi Yüksek Lisans Tezi Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

104. Tuzgöl, M. (2000) Ana-Baba Tutumları Farklı Lise Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 2, (14), 39-48.
105. Ünlütepe, Ş. (2000) Spor ve Eğitim İlişkisi İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Hakemli Dergisi, 10 , 171;174.
106. www.imidb.hacettepe.edu.tr/grupcalisma/egitim_nedir.ppt 18/01/2015
107. Yanbastı, G. (1990) Kişilik Kuramları, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir.
108. Yeğen, B. (2008) Orta öğretim Öğrencilerinin Sosyal Uyumları ile Saldırganlık Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi (Kadıköy İlçesi Örneği) Yüksek Lisans Tezi Yeditepe Üniversitesi, İstanbul.
109. Yetim, A. (2006) Sosyoloji ve Spor, 1.Baskı Morpa Kültür Yayınları.
110. Yetim, A.A. (2011). Sosyoloji ve Spor. Berikan Yayıncılık Ankara.
111. Yıldız, M. (2008) Farklı Liselerde Yer Alan Futbolcuların Kişilik Tipleri ile Sürekli Öfke-Öfke İfade Tarzlarının İncelenmesi Doktora Tezi Gazi Üniversitesi, Ankara.
112. Yıldız, N. (2009) Spor Yapan Ve Spor Yapmayan Ortaöğretim Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeylerinin İncelenmesi Yüksek Lisans Tezi Selçuk Üniversitesi, Konya.
113. Yıldız, S. (2009) Spor Yapan ve Spor Yapmayan Ortaöğretim Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeylerinin İncelenmesi Yüksek Lisans Tezi Selçuk Üniversitesi, Konya.
114. Yılmaz, S. (2013). Spor Yapan ve Yapmayan Ortaöğretim Öğrencilerinin Empatik Eğilimleri ile Saldırganlık Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi (İstanbul İli Bayrampaşa İlçesi Örneği). Yüksek lisans tezi, Yeditepe Üniversitesi, İstanbul.
115. Yörükoğlu, A. (1993) Gençlik Çağı Ruh Sağlığı ve Ruhsal Sorunlar 8. Baskı Özgür Yayın ve Dağıtım İstanbul.
116. Dintica, G., Paunescu, M. (2014). The Aggression Profile in Performance Fencing. Procedia-Social and Behavioral Sciences, 117, 34-37.

117. Saenz, A., Gimeno, F., Gutierrez, H., Lacambra, D., Marcen, C., Castillo, R. (2013). Characteristics of the Sportsmanship and Unsportsmanlike Conduct Evaluation Tools in Youth Sport. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 82, 745-749.
118. Spaaij, R. (2014). Sports Crowd Violence: an Interdisciplinary Synthesis. *Aggression and Violent Behavior*, 19(2), 146-155.

EKLER**Ek- 1: Bilimsel Çalışma İzni**

T.C.
DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Sayı :91647215 /
Konu : Bilimsel Çalışma İzni Hk.

29 / 04 / 2014

İLGİLİ MAKAMA

Üniversitemiz, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalında Yüksek Lisans Öğrencisi olan *Coşkun KESKİN*' in yürütmekte olduğu Zonguldak'ta spor müsabakalarına katılan (bireysel ve takım sporu yapan) lise öğrencilerinin saldırganlık durumlarının araştırılması." konulu Yüksek Lisans Tez çalışması kapsamında; Zonguldak İlinde bulunan okullarda okuyan öğrencilere anket uygulayacaktır. Öğrencilere uygulanacak olan anket formu ekte sunulmuştur.

Gereğini Bilginize Arz Ederim.

Doç. Dr. Mehmet ACET
Anabilim Dalı Başkanı

Ek- 2: Yazışmalar

T.C
DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR ANABİLİM DALI
KÜTAHYA

Anabilim dalınızın 201371511005 numaralı kayıtlı Yüksek Lisans öğrencisiyim. Danışmanım olan Yrd. Doç. Dr. Aydın ŞENTÜRK ile birlikte 'Zonguldak 'da spor müsabakalarına katılan (bireysel ve takım sporu yapan) lise öğrencilerinin saldırganlık durumlarının araştırılması ' konulu yüksek lisans tez çalışması yapmak istiyorum. Makamınızca da uygun görüldüğü takdirde gerekli izin ve bu çalışmayı yapacağıma dair bir yazının tarafıma verilmesi hususunda;

Gereğini arz ederim.

25.04.2013

Coşkun Keskin

Ekler;

1. Demografik Kısım Saldırganlık Envanter (2 sayfa)

T.C.
ZONGULDAK VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 45865702/605.01/1967730
Konu : Araştırma izni.

16/05/2014

DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE

İlgi : 29/04/2014 tarihli ve 77979920-300-2303 sayılı yazınız.

Üniversitemizin Sağlık Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı öğrencisi Coşkun KESKİN tarafından yürütülecek olan "Zonguldak'ta Spor Müsabakalarına Katılan (Bireysel ve Takım Sporları Yapan) Lise Öğrencilerinin Saldırganlık Durumlarının Araştırılması" konulu tez çalışmasını İlimiz Kozlu İlçesinde bulunan Müdürlüğümüze bağlı Kozlu Lisesi, Kozlu Anadolu Lisesi, Kozlu Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi okullarında öğrenim görmekte olan öğrencilere uygulamak istediği ilgi yazınız ile Müdürlüğümüze bildirilmiş olup, Valilik Makamından alınan 15/05/2014 tarihli ve 45865702/605.01/1948363 sayılı onay ekte gönderilmiştir.

Bilgilerinizi ve gereğini arz ederim.

Turgut ÖZBEK
Vali a.
Millî Eğitim Müdürü

EK/EKLER:

- 1- Valilik Onayı. (1 sayfa)
- 2- Onaylı Anket Formu (2 sayfa)

DAĞITIM:

Gereği:

- 1- Dumlupınar Üniv. Rektörlüğüne

Bilgi:

- 1- Kozlu Kaymakamlığına (İlçe MEM)

...16.05.../2014
Güvenli Elektronik İmza
Aslı ile Aynıdır.
Fatma SEVGİN
VHKİ

Bu belge, 5070 sayılı Elektronik İmza Kanununun 5 inci maddesi gereğince güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır
Evrak teyidi <http://evraksorgu.meb.gov.tr> adresinden b87d-0967-315c-816d-17bd kodu ile yapılabilir.

Tel:0372 2536958 E-posta:zonguldakmem@meb.gov.tr
Faks:0372 2519146 int.adresi:http://Zonguldak.meb.gov.tr

T.C.
ZONGULDAK VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 45865702/605.01/1948363

15/05/2014

Konu : Araştırma izni.

VALİLİK MAKAMINA

Dumlupınar Üniversitesi Rektörlüğünün 29/04/2014 tarihli ve 77979920-300-2303 sayılı yazısında Sağlık Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı öğrencisi Coşkun KESKİN tarafından yürütülecek olan "Zonguldak'ta Spor Müsabakalarına Katılan (Bireysel ve Takım Sporunu Yapan) Lise Öğrencilerinin Saldırganlık Durumlarının Araştırılması" konulu tez çalışmasını İlimiz Kozlu İlçesinde bulunan Müdürlüğümüze bağlı Kozlu Lisesi, Kozlu Anadolu Lisesi, Kozlu Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi okullarında öğrenim görmekte olan öğrencilere uygulamak istediği belirtilmektedir.

Millî Eğitim Müdürlüğünde toplanan komisyonumuz, Sağlık Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı öğrencisi Coşkun KESKİN tarafından yürütülecek olan "Zonguldak'ta Spor Müsabakalarına Katılan (Bireysel ve Takım Sporunu Yapan) Lise Öğrencilerinin Saldırganlık Durumlarının Araştırılması" konulu tez çalışmasını İlimiz Kozlu İlçesinde bulunan Müdürlüğümüze bağlı Kozlu Lisesi, Kozlu Anadolu Lisesi, Kozlu Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi okullarında öğrenim görmekte olan öğrencilere 15 Mayıs - 30 Mayıs tarihleri arasında uygulanmasında sakınca olmadığına karar vermiş olup, 07/03/2012 tarihli ve 3616 sayılı "Millî Eğitim Bakanlığına Bağlı Okul ve Kurumlarda Yapılacak Araştırma ve Araştırma Desteğine Yönelik İzin ve Uygulama (2012/13 nolu) Genelgesi" doğrultusunda Okul Müdürlüğünün uygun gördüğü tarih ve saatlerde Okul Müdürlüğü denetiminde yapılması Müdürlüğümüze uygun görülmektedir.

Makamlarınızca da uygun görülmesi halinde olurlarınıza arz ederim.

Turgut ÖZBEK
Millî Eğitim Müdürü

OLUR
.../05/2014

Ekrem AYLANÇ
Vali a.
Vali Yardımcısı

16.05.2014
Güvenli Elektronik İmza
Aslı ile Aynıdır.
Fatma SEVGİN
MILLÎ EĞİTİM

Ek-3: Veri Formu

Değerli Öğrenci; Dumlupınar Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı kapsamında. "**Zonguldak'da Spor Müsabakalarına Katılan (Bireysel Ve Takım Sporları) Lise Öğrencilerinin Saldırganlık Durumlarının Araştırılması**" başlıklı Yüksek Lisans Tezi çalışması için anket uygulanması planlanmıştır. İki bölümden meydana gelen anketin ilk bölümünde sporcu öğrencilere ait genel bilgiler, ikinci bölümünde ise 30 maddeden oluşan İpek İter'in Saldırganlık Ölçeği yer almaktadır. Gönüllü olarak katıldığınız bu çalışmaya yaptığınız katkılardan dolayı teşekkür ederiz.

Coşkun KESKİN
Y.L. Öğrencisi

Yrd.Doç. Dr. Aydın ŞENTÜRK
Danışman

I. BÖLÜM: SPORCU ÖĞRENCİLERE AİT GENEL BİLGİLER

1. Okulunuzun Adını Yazınız:

2. Yaşınız: (1) <15 yaş (2) 16 yaş (3) 17 yaş (4) 18 yaş >

3. Cinsiyetiniz: (1) Erkek (2) Bayan

4. Şuan Yaşadığınız çevre: (1) Köy (2) Kasaba (3) İlçe (4) İl

5. Annenizin Eğitim Durumu: (1) Okur Yazar değil (2) İlkokul (3) Ortaokul (4) Lise (5) Üniversite (6) Lisansüstü

6. Babanızın Eğitim Durumu: (1) Okur Yazar değil (2) İlkokul (3) Ortaokul (4) Lise (5) Üniversite (6) Lisansüstü

7. Ailenizin Aylık gelir düzeyi:

(1) <1000 TL (2) 1001-1500 TL (3) 1501-2000 TL (4) 2001 -2500 TL (5) 2501-3000 TL (6) 3001 TL >

8. Lisanslı olarak spor yaptınız mı? (1) Evet (2) Hayır Evet ise 9. soruyu işaretleyiniz.

9. Kaç yıldır lisanslı olarak spor yapıyorsunuz: (1) 1-2yıl (2) 3-4yıl (3) 5-6 yıl (4) 7 ve üstü

10. Okulunuzun hangi spor takımında oynuyorsunuz?

(1) Futbol (2) Basketbol (3) Hentbol (4) Voleybol (5) Futsal (6) Atletizm (7) Kros (8) Güreş (9) Judo (10) Karate (11) Tekvando (12) Masa Tenisi (13) Badminton

11. Boş zamanlarınızda ne yaparsınız? (1) Kitap Okurum (2) Sinemaya Giderim (3) Tarihi Yerler Gezerim (4) Eğlence Mekanlarına Giderim (5) Spor yaparım (6) Tuttuğum takımı takip ederim (7) Balık Tutmaya Giderim (8) Diğer.....

12. Sigara kullanıyor musunuz? (1) Evet (2) Hayır (3) Kismen

13. Alkol kullanıyor musunuz? (1) Evet (2) Hayır (3) Kismen

14. Taraftar olarak Futbola ilgi düzeyiniz? (1) Kulüp Taraftarıyım (2) Kulüp Taraftarı Değilim (3) Normal Seyirciyim (4) Fanatik Taraftarım (5) Deplasman dâhil tüm müsabakalara giderim (6) Fırsat bulursam müsabaka izlemeye çalışırım (7) Diğer.....

15. Sizce en fanatik Futbol takımı seyircisi hangisidir?

(1) Akhisar Belediye Gençlik Ve Spor (2) Beşiktaş A.Ş. (3) Bursaspor (4) Çaykur Rizespor A.Ş. (5) Eskişehirspor (6) Fenerbahçe A.Ş. (7) Galatasaray A.Ş.

(8) Gaziantepspor (9) Gençlerbirliği (10) Kardemir Karabükspor (11) Kasımpaşa (12) Kayseri Erciyesspor

(13) Kayserispor (14) Medical Park Antalyaspor (15) Sanica Boru Elazığspor (16) Sivasspor (17) Torku Konyaspor (18) Trabzonspor A.Ş. (19) Diğer belirtiniz.....

16. Sizce en İyi (Fair Play) Futbol takımı seyircisi hangisidir?

(1) Akhisar Belediye Gençlik Ve Spor (2) Beşiktaş A.Ş. (3) Bursaspor (4) Çaykur Rizespor A.Ş. (5) Eskişehirspor (6) Fenerbahçe A.Ş. (7) Galatasaray A.Ş. (8) Gaziantepspor (9) Gençlerbirliği (10) Kardemir Karabükspor (11) Kasımpaşa (12) Kayseri Erciyesspor (13) Kayserispor (14) Medical Park Antalyaspor (15) Sanica Boru Elazığspor (16) Sivasspor (17) Torku Konyaspor (18) Trabzonspor A.Ş. (19) Diğer belirtiniz.....

Ek-4: Saldırganlık Ölçeği

SALDIRGANLIK ENVANTERİ		Bana çok uygun	Bana kısmen uygun	Bana uygun	Kararsızım	Bana uygun değil	Kısmen uygun değil	Hiç uygun değil
1	Haklı olan kişi, karşısındakine doğal olarak herkesin içinde sert ve kırıcı davranabilir.							
2	Beni öfkeleniren kişiye genellikle öfkelenirim.							
3	Haksızlık karşısında kişinin hakkını araması kendi bilek ve dil gücüne kalmıştır.							
4	Rahatsızlığımı içimde tutmaktansa bu duygumu beni rahatsız eden kişiye açabilirim, örneğin; dumanından rahatsız oluyorsam, yanımda sigara içene rahatsız olduğumu söylerim.							
5	Başarısızlık karşısında kolay kolay ümitsizliğe kapılmam.							
6	Satın aldığım, fakat sonradan içime sinmeyen bir malı değiştirmeye götürebilirim.							
7	Bir kişi beni küçük düşürürse içimden onunla alay eder ve ona küfür ederim.							
8	Bir şeyi çok istiyorsam, istediğimi açıkça belirtmem, imada bulunurum.							
9	Bana haksızlık ettiğine inandığım kişilerin başına kötü işler geldiğini, mahvolduğunu hayal ederek avunurum.							
10	Şer bir düşüncenin doğruluğuna inanıyorsam, bu düşüncüyü savunan tek kişi ben olsam bile yine de fikrimi savunurum.							
11	Yeni tanıştığım kişilerle rahatça konuşabilirim.							
12	Karşımdakilere gerek olumlu gerek olumsuz duygularımı rahatça açabilirim.							
13	Eğer bir insan beni çok sinirlendirmişse üzerine yürüyebilirim.							
14	Sinirlendiğimde bazen öyle kendimden geçerim ki ağzımdan çıkan sözlerin farkında olmam.							
15	Bu dünyada yaşayabilmeleri için insanların acımasız olmaları gerekiyor.							
16	Bir dükkan, bir butik veya markette, satıcının benimle ilgilenmediğine inanırsam, onun sonradan çok fazla vaktini alarak intikamımı alırım.							
17	Bana emretmeye hakkı olmadığına inandığım bir kişinin buyruğuna ses çıkartmazsam da, ya verdiği işi yapmam ya da yapmam da bir şeye benzemez.							
18	Bir kişi beni kırsa fakat sonra özür dilese, beni ne kadar kırmış olduğunu en az birkaç kez üstü kapalı da olsa hatırlatmadan rahat edemem.							
19	Bir kimse görevini yapmadığında her kim olursa olsun bunu kendisine söylerim.							
20	Çok saygı duyduğum bir kişi benimkinin tersi bir düşüncüyü savunuyor diye kendi düşüncemi savunmaktan vazgeçmem.							
21	Topluluk karşısında konuşmaktan çekinmem.							
22	Benimkinin tersi olan görüş ve düşünceleri alt etmek bana keyif verir.							
23	İnirlenirsem, tanımadığım kişilerle ağız dalaşına hatta tokatlaşmaya veya yumruk kavgasına girişebilirim.							
24	Kişinin hakkını yedirmemek amacıyla başkalarının hakkını yemesini ters bir davranış değildir.							
25	Çevremdekiler istediklerimi yapana dek, imalar, işnelemelerle onları tedirgin ederim.							
26	İstemediğim bir şey yapmam istendiğinde ya o işi geciktirim ya da baştan savma yaparım.							
27	Bir arkadaşım bir isteğimi yapmamakta direnirse ona, vaktiyle onun için yapmış olduğum iyilikleri hatırlatırım.							
28	Bir kimseden bir istekte bulunacaksam, araya bir aracı koymaktansa gider, yüz yüze görüşürüm.							
29	Birisi bende bir hata bulursa, ben de onun hatalarını bulur ve ortaya dökerim.							
30	İstemediğim bir yer ve toplantıya gitme vakti gelince hastalanıveririm.							

Ek-6: İstatistik Test Sonuçları

Case Processing Summary

	Cases					
	Valid		Missing		Total	
	N	Percent	N	Percent	N	Percent
1. Cinsiyetiniz * 2. Şuan Yaşadığınız çevre	350	75,3%	115	24,7%	465	100,0%

1. Cinsiyetiniz * 2. Şuan Yaşadığınız çevre Crosstabulation

			2. Şuan Yaşadığınız çevre		Total
			ilçe	il	
1. Cinsiyetiniz	Erkek	Count	161	75	236
		% within 1. Cinsiyetiniz	68,2%	31,8%	100,0%
		% within 2. Şuan Yaşadığınız çevre	67,9%	66,4%	67,4%
		% of Total	46,0%	21,4%	67,4%
Kız	Count	76	38	114	
	% within 1. Cinsiyetiniz	66,7%	33,3%	100,0%	
	% within 2. Şuan Yaşadığınız çevre	32,1%	33,6%	32,6%	
	% of Total	21,7%	10,9%	32,6%	
Total	Count	237	113	350	
	% within 1. Cinsiyetiniz	67,7%	32,3%	100,0%	
	% within 2. Şuan Yaşadığınız çevre	100,0%	100,0%	100,0%	
	% of Total	67,7%	32,3%	100,0%	

Case Processing Summary

	Cases					
	Valid		Missing		Total	
	N	Percent	N	Percent	N	Percent
4. Kaç yıldır lisanslı olarak spor yapıyorsunuz * 3. Ailenizin Aylık gelir düzeyi	350	75,3%	115	24,7%	465	100,0%

4. Kaç yıldır lisanslı olarak spor yapıyorsunuz * 3. Ailenizin Aylık gelir düzeyi Crosstabulation

			3. Ailenizin Aylık gelir düzeyi					Total
			1500 TL ve altı	1501-2000 TL	2001-2500 TL	2501-3000 TL	3001 ve üstü	
4. Kaç yıldır lisanslı olarak spor yapıyorsunuz	4 yıl ve altı	Count	33	37	67	31	15	183
		% within 4. Kaç yıldır lisanslı olarak spor yapıyorsunuz	18,0%	20,2%	36,6%	16,9%	8,2%	100,0%
		% within 3. Ailenizin Aylık gelir düzeyi	76,7%	63,8%	56,3%	37,8%	31,2%	52,3%
	5 yıl ve üstü	% of Total	9,4%	10,6%	19,1%	8,9%	4,3%	52,3%
		Count	10	21	52	51	33	167
		% within 4. Kaç yıldır lisanslı olarak spor yapıyorsunuz	6,0%	12,6%	31,1%	30,5%	19,8%	100,0%
Total	% within 3. Ailenizin Aylık gelir düzeyi	23,3%	36,2%	43,7%	62,2%	68,8%	47,7%	
	% of Total	2,9%	6,0%	14,9%	14,6%	9,4%	47,7%	
	Count	43	58	119	82	48	350	
	% within 4. Kaç yıldır lisanslı olarak spor yapıyorsunuz	12,3%	16,6%	34,0%	23,4%	13,7%	100,0%	
	% within 3. Ailenizin Aylık gelir düzeyi	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	% of Total	12,3%	16,6%	34,0%	23,4%	13,7%	100,0%	

Group Statistics

1. Cinsiyetiniz		N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
Edilgen Saldırganlık	Erkek	236	38,97	9,195	,599
	Kız	114	38,65	9,075	,850
Atılganlık	Erkek	236	39,63	8,866	,577
	Kız	114	39,82	9,014	,844
Yıkıcı Saldırganlık	Erkek	236	41,34	9,346	,608
	Kız	114	40,77	9,250	,866
Genel Saldırganlık	Erkek	236	119,91	24,917	1,622
	Kız	114	119,25	25,028	2,344

Independent Samples Test

		Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means						
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
									Lower	Upper
Edilgen Saldırganlık	Equal variances assumed	,037	,847	,308	348	,759	,321	1,044	-1,733	2,375
	Equal variances not assumed			,309	226,117	,758	,321	1,040	-1,727	2,370
Atılganlık	Equal variances assumed	,522	,470	-,194	348	,846	-,197	1,017	-2,197	1,802
	Equal variances not assumed			-,193	220,186	,847	-,197	1,023	-2,213	1,818
Yıkıcı Saldırganlık	Equal variances assumed	,007	,934	,534	348	,594	,567	1,062	-1,523	2,657
	Equal variances not assumed			,536	225,568	,593	,567	1,059	-1,519	2,653
Genel Saldırganlık	Equal variances assumed	,020	,867	,234	348	,815	,665	2,046	-4,932	6,263
	Equal variances not assumed			,233	222,572	,816	,665	2,851	-4,952	6,283

Group Statistics

2. Suan Yaşadığınız çevre		N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
Edilgen Saldırganlık	İlçe	237	39,72	9,107	,592
	İl	113	37,07	9,000	,847
Atılgnlık	İlçe	237	40,84	8,569	,557
	İl	113	37,27	9,139	,860
Yıkıcı Saldırganlık	İlçe	237	42,33	9,012	,585
	İl	113	38,68	9,464	,890
Genel Saldırganlık	İlçe	237	122,87	24,165	1,570
	İl	113	113,03	25,264	2,377

Independent Samples Test

		Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means						
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
									Lower	Upper
Edilgen Saldırganlık	Equal variances assumed	,554	,457	2,556	348	,011	2,651	1,037	,611	4,691
	Equal variances not assumed			2,567	222,842	,011	2,651	1,033	,615	4,686
Atılgnlık	Equal variances assumed	,107	,743	3,566	348	,000	3,570	1,001	1,601	5,538
	Equal variances not assumed			3,485	208,202	,001	3,570	1,024	1,550	5,589
Yıkıcı Saldırganlık	Equal variances assumed	,017	,897	3,487	348	,001	3,652	1,047	1,592	5,712
	Equal variances not assumed			3,427	211,055	,001	3,652	1,066	1,551	5,752
Genel Saldırganlık	Equal variances assumed	,032	,857	3,512	348	,001	9,847	2,804	4,333	15,361
	Equal variances not assumed			3,457	211,891	,001	9,847	2,848	4,232	15,461

Group Statistics

4. Kaç yıldır lisanslı olarak spor yapıyorsunuz		N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
Edilgen Saldırganlık	4 yıl ve altı	183	37,04	8,235	,609
	5 yıl ve üstü	167	40,86	9,683	,749
Atılgnlık	4 yıl ve altı	183	38,15	8,064	,596
	5 yıl ve üstü	167	41,38	9,478	,733
Yıkıcı Saldırganlık	4 yıl ve altı	183	39,39	8,615	,637
	5 yıl ve üstü	167	43,08	9,671	,748
Genel Saldırganlık	4 yıl ve altı	183	114,56	22,522	1,665
	5 yıl ve üstü	167	125,32	26,238	2,030

Independent Samples Test

		Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means						
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
									Lower	Upper
Edilgen Saldırganlık	Equal variances assumed	10,233	,002	-3,985	348	,000	-3,819	,958	-5,703	-1,934
	Equal variances not assumed			-3,955	327,358	,000	-3,819	,965	-5,718	-1,919
Atılgnalık	Equal variances assumed	8,921	,003	-3,436	348	,001	-3,224	,938	-5,070	-1,379
	Equal variances not assumed			-3,411	327,430	,001	-3,224	,945	-5,084	-1,365
Yıkıcı Saldırganlık	Equal variances assumed	7,258	,007	-3,775	348	,000	-3,690	,977	-5,613	-1,768
	Equal variances not assumed			-3,756	333,813	,000	-3,690	,983	-5,623	-1,757
Canel Saldırganlık	Equal variances assumed	14,340	,000	-4,129	348	,000	-10,766	2,607	-15,894	-5,638
	Equal variances not assumed			-4,100	328,728	,000	-10,766	2,626	-15,931	-5,601

Descriptives

Edilgen Saldırganlık

	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error	95% Confidence Interval for Mean		Minimum	Maximum
					Lower Bound	Upper Bound		
					1500 TL ve altı	43		
1501-2000 TL	58	35,48	8,533	1,120	33,24	37,73	20	54
2001-2500 TL	119	38,11	8,567	,785	36,55	39,66	20	58
2501-3000 TL	82	40,95	10,257	1,133	38,70	43,20	17	58
3001 ve üstü	48	40,71	8,246	1,190	38,31	43,10	25	56
Total	350	38,87	9,144	,489	37,90	39,83	17	58

ANOVA

Edilgen Saldırganlık

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	1268,160	4	317,040	3,919	,004
Within Groups	27912,528	345	80,906		
Total	29180,689	349			

Multiple Comparisons

Dependent Variable: Edilgen Saldırganlık
Tukey HSD

(I) 3. Ailenizin Aylık gelir düzeyi	(J) 3. Ailenizin Aylık gelir düzeyi	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound
1500 TL ve altı	1501-2000 TL	4,006	1,810	,177	-,96	8,97
	2001-2500 TL	1,379	1,600	,911	-3,01	5,77
	2501-3000 TL	-1,463	1,694	,910	-6,11	3,18
	3001 ve üstü	-1,220	1,889	,967	-6,40	3,96
1501-2000 TL	1500 TL ve altı	-4,006	1,810	,177	-8,97	,96
	2001-2500 TL	-2,626	1,440	,362	-6,58	1,32
	2501-3000 TL	-5,468*	1,543	,004	-9,70	-1,24
	3001 ve üstü	-5,226*	1,755	,026	-10,04	-,41
2001-2500 TL	1500 TL ve altı	-1,379	1,600	,911	-5,77	3,01
	1501-2000 TL	2,626	1,440	,362	-1,32	6,58
	2501-3000 TL	-2,842	1,291	,182	-6,38	,70
	3001 ve üstü	-2,599	1,538	,442	-6,82	1,62
2501-3000 TL	1500 TL ve altı	1,463	1,694	,910	-3,18	6,11
	1501-2000 TL	5,468*	1,543	,004	1,24	9,70
	2001-2500 TL	2,842	1,291	,182	-,70	6,38
	3001 ve üstü	,243	1,635	1,000	-4,24	4,73
3001 ve üstü	1500 TL ve altı	1,220	1,889	,967	-3,96	6,40
	1501-2000 TL	5,226*	1,755	,026	,41	10,04
	2001-2500 TL	2,599	1,538	,442	-1,62	6,82
	2501-3000 TL	-,243	1,635	1,000	-4,73	4,24

*. The mean difference is significant at the 0.05 level.

Descriptives

Atılgnlık

	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error	95% Confidence Interval for Mean		Minimum	Maximum
					Lower Bound	Upper Bound		
1500 TL ve altı	43	39,70	8,692	1,326	37,02	42,37	23	54
1501-2000 TL	58	37,93	8,675	1,139	35,65	40,21	25	59
2001-2500 TL	119	39,81	7,963	,730	38,36	41,25	26	58
2501-3000 TL	82	40,88	9,906	1,094	38,70	43,05	16	56
3001 ve üstü	48	39,50	9,746	1,407	36,67	42,33	19	58
Total	350	39,69	8,902	,476	38,76	40,63	16	59

ANOVA

Atılgnlık

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	298,545	4	74,636	,941	,440
Within Groups	27358,129	345	79,299		
Total	27656,674	349			

Multiple Comparisons

Dependent Variable: Atılganlık
Tukey HSD

(I) 3. Ailenizin Aylık gelir düzeyi	(J) 3. Ailenizin Aylık gelir düzeyi	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound
1500 TL ve altı	1501-2000 TL	1,767	1,792	,862	-3,15	6,68
	2001-2500 TL	-,109	1,584	1,000	-4,45	4,24
	2501-3000 TL	-1,180	1,677	,956	-5,78	3,42
	3001 ve üstü	,198	1,870	1,000	-4,93	5,33
1501-2000 TL	1500 TL ve altı	-1,767	1,792	,862	-6,68	3,15
	2001-2500 TL	-1,876	1,426	,682	-5,79	2,03
	2501-3000 TL	-2,947	1,528	,304	-7,14	1,24
	3001 ve üstü	-1,569	1,738	,896	-6,33	3,20
2001-2500 TL	1500 TL ve altı	,109	1,584	1,000	-4,24	4,45
	1501-2000 TL	1,876	1,426	,682	-2,03	5,79
	2501-3000 TL	-1,071	1,278	,919	-4,58	2,43
	3001 ve üstü	,307	1,523	1,000	-3,87	4,48
2501-3000 TL	1500 TL ve altı	1,180	1,677	,956	-3,42	5,78
	1501-2000 TL	2,947	1,528	,304	-1,24	7,14
	2001-2500 TL	1,071	1,278	,919	-2,43	4,58
	3001 ve üstü	1,378	1,618	,914	-3,06	5,82
3001 ve üstü	1500 TL ve altı	-,198	1,870	1,000	-5,33	4,93
	1501-2000 TL	1,569	1,738	,896	-3,20	6,33
	2001-2500 TL	-,307	1,523	1,000	-4,48	3,87
	2501-3000 TL	-1,378	1,618	,914	-5,82	3,06

Descriptives

Yıkıcı Saldırganlık

	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error	95% Confidence Interval for Mean		Minimum	Maximum
					Lower Bound	Upper Bound		
1500 TL ve altı	43	40,42	9,374	1,429	37,53	43,30	21	57
1501-2000 TL	58	39,07	8,578	1,126	36,81	41,32	23	55
2001-2500 TL	119	41,01	8,634	,792	39,44	42,58	20	58
2501-3000 TL	82	42,24	9,635	1,064	40,13	44,36	20	59
3001 ve üstü	48	42,83	10,828	1,563	39,69	45,98	24	61
Total	350	41,15	9,306	,497	40,18	42,13	20	61

ANOVA

Yıkıcı Saldırganlık

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	510,699	4	127,675	1,483	,207
Within Groups	29710,969	345	86,119		
Total	30221,669	349			

Multiple Comparisons

Dependent Variable: Yıkıcı Saldırganlık
Tukey HSD

(I) 3. Ailenizin Aylık gelir düzeyi	(J) 3. Ailenizin Aylık gelir düzeyi	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound
1500 TL ve altı	1501-2000 TL	1,350	1,868	,951	-3,77	6,47
	2001-2500 TL	-,590	1,651	,997	-5,12	3,94
	2501-3000 TL	-1,825	1,747	,834	-6,62	2,97
	3001 ve üstü	-2,415	1,949	,728	-7,76	2,93
1501-2000 TL	1500 TL ve altı	-1,350	1,868	,951	-6,47	3,77
	2001-2500 TL	-1,939	1,486	,688	-6,01	2,14
	2501-3000 TL	-3,175	1,592	,271	-7,54	1,19
	3001 ve üstü	-3,764	1,811	,232	-8,73	1,20
2001-2500 TL	1500 TL ve altı	,590	1,651	,997	-3,94	5,12
	1501-2000 TL	1,939	1,486	,688	-2,14	6,01
	2501-3000 TL	-1,235	1,332	,886	-4,89	2,42
	3001 ve üstü	-1,825	1,587	,780	-6,18	2,53
2501-3000 TL	1500 TL ve altı	1,825	1,747	,834	-2,97	6,62
	1501-2000 TL	3,175	1,592	,271	-1,19	7,54
	2001-2500 TL	1,235	1,332	,886	-2,42	4,89
	3001 ve üstü	-,589	1,687	,997	-5,21	4,04
3001 ve üstü	1500 TL ve altı	2,415	1,949	,728	-2,93	7,76
	1501-2000 TL	3,764	1,811	,232	-1,20	8,73
	2001-2500 TL	1,825	1,587	,780	-2,53	6,18
	2501-3000 TL	,589	1,687	,997	-4,04	5,21

Descriptives

Genel Saldırganlık

	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error	95% Confidence Interval for Mean		Minimum	Maximum
					Lower Bound	Upper Bound		
1500 TL ve altı	43	119,60	23,873	3,641	112,26	126,95	84	159
1501-2000 TL	58	112,48	23,410	3,074	106,33	118,64	80	161
2001-2500 TL	119	118,87	22,977	2,106	114,70	123,04	77	165
2501-3000 TL	82	124,07	27,227	3,007	118,09	130,06	62	168
3001 ve üstü	48	123,04	26,893	3,882	115,23	130,85	81	166
Total	350	119,69	24,919	1,332	117,07	122,31	62	168

ANOVA

Genel Saldırganlık

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	5206,940	4	1301,735	2,123	,078
Within Groups	211509,349	345	613,071		
Total	216716,289	349			

Multiple Comparisons

Dependent Variable: Genel Saldırganlık
Tukey HSD

(I) 3. Ailenizin Aylık gelir düzeyi	(J) 3. Ailenizin Aylık gelir düzeyi	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound
1500 TL ve altı	1501-2000 TL	7,122	4,983	,609	-6,54	20,79
	2001-2500 TL	,731	4,406	1,000	-11,35	12,81
	2501-3000 TL	-4,469	4,662	,873	-17,25	8,32
	3001 ve üstü	-3,437	5,199	,964	-17,69	10,82
1501-2000 TL	1500 TL ve altı	-7,122	4,983	,609	-20,79	6,54
	2001-2500 TL	-6,391	3,965	,491	-17,26	4,48
	2501-3000 TL	-11,590	4,248	,052	-23,24	,06
	3001 ve üstü	-10,559	4,831	,188	-23,81	2,69
2001-2500 TL	1500 TL ve altı	-,731	4,406	1,000	-12,81	11,35
	1501-2000 TL	6,391	3,965	,491	-4,48	17,26
	2501-3000 TL	-5,199	3,554	,587	-14,94	4,55
	3001 ve üstü	-4,168	4,234	,862	-15,78	7,44
2501-3000 TL	1500 TL ve altı	4,469	4,662	,873	-8,32	17,25
	1501-2000 TL	11,590	4,248	,052	-,06	23,24
	2001-2500 TL	5,199	3,554	,587	-4,55	14,94
	3001 ve üstü	1,032	4,500	,999	-11,31	13,37
3001 ve üstü	1500 TL ve altı	3,437	5,199	,964	-10,82	17,69
	1501-2000 TL	10,559	4,831	,188	-2,69	23,81
	2001-2500 TL	4,168	4,234	,862	-7,44	15,78
	2501-3000 TL	-1,032	4,500	,999	-13,37	11,31